

Pål Børing

Norsk og internasjonal forskning om yrkesrettet atføring

© ISF 2002

Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 OSLO
www.samfunnsforskning.no

ISBN 82-7763-173-1
ISSN: 0333-3671

Materialet i denne rapporten er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Det er lagt ut på internett for lesing på skjerm og utskrifter til eget bruk. Uten særskilt avtale med ISF er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Innhold

Forord	5
1. Innledning	7
1.1 Problembakgrunn for rapporten	8
1.2 Litt nærmere om avgrensninger i rapporten	11
1.3 Innsamling av studier	20
1.4 Noen generelle kjennetegn ved attføringsforskningen	21
1.5 Gangen i rapporten	22
2. Rekruttering til attføringssystemet	23
2.1 Norske forskningsstudier om rekruttering til attføring	24
2.2 Internasjonale forskningsstudier om rekruttering til attføring	34
2.3 Oppsummering av hovedresultater av rekruttering til attføringssystemet	42
3. Norske forskningsstudier om forløp av yrkesrettede attføringsprosesser	45
3.1 Beskrivelser av tiltak for yrkeshemmede personer	46
3.2 Effektevaluering av tiltak for yrkeshemmede	48
3.3 Varighet og mulige utfall av et yrkesrettet attføringsforløp	56
3.4 Virkninger av regelendringer for rehabiliteringspenger	64
3.5 Andre studier om attføringsforløp	66
3.6 Pågående prosjekt	68
3.7 Oppsummering av hovedresultater av norske studier om attføringsforløp	68

4. Internasjonale forskningsstudier om forløp av yrkesrettede attføringsprosesser	71
4.1 Studier med beskrivelser av attføringsapparatet i ulike land	71
4.2 Nordisk forskning om attføringsforløp	75
4.3 Amerikansk forskning om attføringsforløp.....	79
4.4 Attføringsforskning i andre land	97
4.5 Oppsummering av hovedresultater av internasjonale studier om attføringsforløp.....	102
5. Oppsummerende diskusjon	105
Referanser	113

Forord

Denne rapporten inngår i prosjektet “Tilbake til arbeidslivet gjennom yrkesrettet attføring”. Arbeidet er finansiert av Norges forskningsråd (Kultur og samfunn), over Arbeidslivsprogrammet (prosjektnummer 150667/510), som en del av prosjektet “Mobilisering og reallokering av arbeidskraft” ved Institutt for samfunnsforskning. Ansvarlig for prosjektet har vært forskningsleder Hege Torp. Vitenskapelig assistent Pål Børing har vært prosjektmedarbeider.

Formålet med rapporten er å kartlegge og sammenfatte norsk og internasjonal samfunnsvitenskapelig forskning om attføring på 1990-tallet og frem til i dag. Sammenfatningen er begrenset til forskning om rekruttering til attføring og attføringsforløp. I rapporten vil vi legge spesiell vekt på forskning om attføringsforløp. Det vil bli gitt en generell oversikt over aktuell forskning, samt et forsøk på å peke på videre utfordringer for denne forskningen i årene fremover.

Takk til biblioteket ved Institutt for samfunnsforskning for velvillig tilveiebringelse av litteratur om norsk og internasjonal attføringsforskning. Eventuelle gjenstående feil og mangler står forfatteren selv for.

Oslo, desember 2002

Pål Børing

Innledning

I denne rapporten skal vi kartlegge og sammenfatte norsk og internasjonal forskning om attføring på 1990-tallet og frem til i dag. Det er bare deler av denne forskningen som vi vil behandle. Vi vil for det første kun betrakte yrkesmessig attføringsforskning av samfunnsvitenskapelig karakter. Den medisinske forskningen, og forskning som går på forvaltning av trygden, herunder også forskning om brukererfaringer, vil vi ikke berøre. Vi vil heller ikke ta for oss samfunnsøkonomiske nytte-kostnadsanalyser. For oversikt og gjennomgang av den sistnevnte forskningen vises til Dahl et al. (1991), og Marklund (1997).

Vi vil videre begrense denne sammenfatningen av samfunnsvitenskapelig forskning om yrkesmessig attføring til forskning om 1) rekruttering til attføring, og 2) attføringsforløp, med spesielt vekt på forskning om attføringsforløp (punkt 2). Denne forskningen er tidligere behandlet i Hansen (1999). Til forskjell fra oss tar denne sistnevnte rapporten også for seg forskning om bedriftsstudier, og studier av rollen som attføringsklient. Kartleggingen i Hansen (1999) omhandler imidlertid kun nordisk attføringsforskning i perioden 1990-1998, mens vår sammenfatning også inkluderer ikke-nordisk forskning, samt norsk og internasjonal attføringsforskning av nyere dato. Dessuten har vi ambisjoner om å gi en bredere dekning av både den norske og nordiske forskningen på dette feltet.

De hovedspørsmål vi vil fremsette på bakgrunn av forskning om rekruttering til attføring og attføringsforløp, er som følger:

1. Hva er de sentrale temaer og problemstillinger i den aktuelle attføringsforskningen?
2. Hvilke teorier, metoder og empiri hviler denne forskningen på?
3. Hvilke resultater har forskningen frembrakt?

Prosjektets formål er ikke å gi en kvalitetsvurdering av attføringsforskningen og av de mange enkeltstudier, men å gi en mer generell oversikt over aktuell forskning. Gjennom å besvare de tre spørsmålene ovenfor, vil vi imidlertid også forsøke å peke på videre utfordringer for denne forskningen i årene fremover.

I dette avsnittet vil vi videre kommentere noe av problembakgrunnen for attføringsforskning (avsnitt 1.1), litt nærmere om hvilke avgrensninger som er foretatt når det gjelder oversikt over aktuell forskning og hvilke relevante studier som kommenteres i denne rapporten (avsnitt 1.2), hvorledes vi har skaffet informasjon og oversikt over aktuell attføringsforskning (avsnitt 1.3), noen generelle kjennetegn ved forskningen om attføring (avsnitt 1.4), samt hvorledes denne rapporten er lagt opp (avsnitt 1.5).

1.1 Problembakgrunn for rapporten

Høy yrkesdeltakelse og lav ledighet er grunnlaget for økonomiske velferd. I mange land tilsier den demografiske utviklingen en økning i antall eldre personer, og en lavere befolkningstilvekst. På lengre sikt vil også enkelte land kunne oppleve en reell befolkningsnedgang. Sosiale, økonomiske og politiske forhold vil dessuten i flere land tilsi en stadig lavere reell pensjonsalder, en økning i antall unge voksne stønadsmottakere, og en økning i forsørgerbyrden i årene som kommer. Det er dette som ligger til grunn for den store oppmerksomheten omkring knapphet på arbeidskraft i fremtiden. I tillegg kommer de mer akutte problemene knyttet til mangel på arbeidskraft innenfor visse profesjoner og yrker. Selv med strukturelle og teknologiske endringer, som vil øke arbeidskraftens produktivitet

og gi en mer effektiv utnyttelse av tilgjengelige arbeidskraftressurser, vil det kunne oppstå knapphet på arbeidskraft. Mangel på arbeidskraft - generelt og innenfor særskilte fag og profesjoner spesielt - vil kunne begrense produksjonskapasiteten. Mer sannsynlig vil det (også) føre til lønns- og prispress. Begge typer av effekter vil kunne ha negative konsekvenser for velferdsutviklingen.

Demografisk forsørgerbyrde målt ved antall personer over 64 år i forhold til antall personer i aldersgruppen 20-64 år var 25,9 for Norge i 2000. Basert på dagens fruktbarhet, dødelighet og nettoinnvandring, er det beregnet at dette tallet vil øke til 41,4 om 50 år (se Moum og Wold, 2001). Mye av den relative økningen kommer i de eldste, mest omsorgstrengende aldersklassene. Prognosene innebærer at en større andel av arbeidskraften må brukes til omsorgsoppgaver for de eldste, hvis denne typen velferdsproduksjon skal opprettholdes og forbli like arbeidskraftintensiv som i dag. I tillegg må fremtidens yrkesaktive overføre en større andel av verdiskapingen (inkludert avkastningen av oljefondet) til de yrkespassive enn i dag for å kunne opprettholde dagens standard og dekningsgrad for alders- og uførepensjoner.

Økt konkurranse i produktmarkedene, nasjonalt og internasjonalt, setter også større krav til arbeidstakerne, både når det gjelder produktivitet og omstillingsevne. Ny teknologi og nye måter å organisere arbeidet på vil også kreve omstilling. Større krav til arbeidstakerne kan for det første føre til at det blir vanskeligere å mobilisere den reservearbeidskraften som finnes. For det annet kan det føre til at flere blir presset ut av arbeidsmarkedet.

Arbeidskraftreservene finnes blant relativt marginale grupper som enten har svak arbeidsevne eller svake preferanser for å være yrkesaktive. En ambisiøs velferdspolitik som gir høy skatt på arbeidsinntekt og relativt generøse stønader til dem som er arbeidsuføre, gir i tillegg økonomiske insentiver som kan forsterke tilbaketrekkingen fra arbeidslivet. Det er opplagt en sammenheng mellom disse rammebetingelsene og risikoen for høyt sykefravær, økende antall uførepensjonister og stadig flere førtidspensjonister.

Yrkeshemmede (personer med arbeidshandikap), førtids- og uføretrygdede, representerer en arbeidskraftreserve som kan mobiliseres

dels ved å forhindre at arbeidstakere blir uføre eller velger førtidspensjon, dels ved å føre dem tilbake til arbeidslivet, og dels ved å legge til rette for å kombinere arbeid og trygd.

På denne bakgrunn er det viktig å forstå de mekanismene som bidrar til at noen yrkeshemmede kommer tilbake til ordinært arbeid, mens øvrige enten forblir arbeidssøkere eller de forlater arbeidsstyrken, for eksempel ved at de blir uføretrygdet eller førtidspensjonert. I Norge har det de siste årene blitt stadig flere uføretrygdede, og forbruket av sykepengen har økt. Prognoser gjengitt i Sandmanutvalgets innstilling (NOU 2000: 27) tilsier at antallet uførepensjonister vil stige fra totalt 280 000 personer i 2000 til over 342 000 i 2005, dersom ingen tiltak iverksettes. Det er grunn til å tro at denne utviklingen også vil gjelde andre vestlige industriland. For å snu denne utviklingen er det viktig at folk som har problemer med å finne eller beholde et ordinært arbeid, ikke faller ut av arbeidslivet, men rehabiliteres og attføres til arbeid. Opplæring, omskolering og arbeidstrening er de viktigste virkemidlene i denne attføringsprosessen.

Formålet med innsatsen overfor yrkeshemmede personer i Norge er å få flest mulig tilbake til yrkesaktivitet. Fra 1994 til 2001 har antall yrkeshemmede økt fra 48 700 til 63 900 personer, samtidig som antall helt arbeidsledige er blitt kraftig redusert i denne perioden. Jobbmulighetene har med andre ord vært gode, men dette har ikke forhindre at beholdningen av yrkeshemmede har økt. Utviklingen i antall yrkeshemmede må sees i sammenheng med flere faktorer. For det første må det sees i sammenheng med selve regelverket for sykepenge, attføringspenge, dagpenge (arbeidsløshetsstrygd), uføretrygd, samt førtids- og alderspensjon. Dertil kommer hvor mye ressurser som settes inn i attføringsapparatet. I tillegg kommer forholdene på arbeidsmarkedet og på hver enkelt arbeidsplass. Økningen de seneste årene kan være et resultat av høy økonomisk aktivitet og stor etterspørsel etter arbeidskraft. Dermed er det flere med svak helse som har fått jobb og som forsøker seg i arbeidslivet, men som må gi opp etter en stund. Dette kan være noe av forklaringen. En annen forklaring kan være at teknologisk og økonomisk utvikling har med-

ført større krav og høyere tempo i arbeidslivet, noe som har ført til belastninger og sykdom.¹

Det er en betydelig gjennomstrømning i beholdningen av yrkeshemmede. I løpet av 2001 avsluttet 30 600 personer attføring, mens 39 000 personer kom til (tilgang). Av de som avsluttet attføring i 2001 kom 9 100 personer over i ordinært arbeid eller utdanning. Av disse kom hoveddelen over i ordinært arbeid. Videre ble 5 700 personer formidlingsklare (dvs. registrert som ordinære arbeidssøkere). De øvrige ble uføretrygdet (3 900 personer), eller fikk sosial- og helsemessig behandling (6 300 personer).

Sammenlignet med ordinære arbeidssøkere har yrkeshemmede arbeidssøkere langvarige perioder som registrerte arbeidssøkere. Andelen yrkeshemmede med relativt kort varighet har imidlertid økt noe fra 1997 til 2000. Økningen i beholdningen det siste året er hovedsakelig et resultat av økt nettilgang.

1.2 Litt nærmere om avgrensninger i rapporten

I denne rapporten har vi foretatt en rekke avgrensninger. For det første har vi valgt å konsentrere oppmerksomheten om norsk og internasjonal attføringsforskning på 1990-tallet og frem til i dag. Denne forskningen vil utelukkende være av samfunnsvitenskapelig karakter. Mange av studiene har sin basis i økonomisk teori, med utgangspunkt i arbeidstakernes situasjon og tilpasning på arbeidsmarkedet. Enkelte studier innen andre samfunnsvitenskapelige fagfelt vil imidlertid bli kommentert.

Vi vil legge særlig vekt på å oppsummere kunnskapsstatusen når det gjelder sammenhengen mellom deltakelse i yrkesrettet attføring og den senere tilpasning etter denne attføringen - enten som yrkesaktiv (som sysselsatt, eller under en eller annen form for opplæring

1. Som følge av denne utviklingen har regjeringen, sammen med partene i arbeidslivet, inngått en intensjonsavtale om å samarbeide for blant annet å få tilsatt langt flere arbeidstakere med redusert funksjonsevne, heriblant yrkeshemmede arbeidstakere ("samarbeidsavtale om et mer inkluderende arbeidsliv").

hvor yrkesaktivitet er målet med opplæringen), eller som passiv stønadsmottaker. Mange av dem som er under yrkesrettet attføring, har vært yrkesaktive tidligere. Mange har hatt en mellomliggende periode som (langtids)sykemeldt, og kanskje også som langtidsarbeidsløs. Deretter har noen av dem vært under en eller annen form for rehabilitering; eventuelt har de også vært ansett som uføre. Formålet med den yrkesrettede attføringen er - gjennom ulike tiltak - å bringe dem tilbake til arbeidslivet, eventuelt via etter- og videreutdanning. Dersom attføringen ikke lykkes, vil resultatet være en overgang til uføretrygd eller førtidspensjon.

Det vil også, men i mindre grad, bli lagt vekt på rekruttering til attføring. Denne delen av attføringsforskning omhandler analyser som studerer faktorer som påvirker risikoen for at personer skal komme på yrkesmessig attføring. I en tidligere studie ble det påpekt av Dahl og Hansen (1993) at det ikke forelå noen omfattende norske studier av rekrutteringen til attføring, og at det også internasjonalt fantes få relevante studier. Ifølge Hansen (1999) var situasjonen inn til 1998 blitt noe bedre, men fortsatt ser det ut til at antall publikasjoner er begrenset.

1.2.1 Bedriftsstudier om attføring

Vi vil i denne rapporten ikke berøre bedriftsstudier om yrkesmessig attføring. Med dette menes studier som spesielt tar for seg bedriftenes rolle i attføringsarbeidet. Det finnes imidlertid en rekke publiserte studier ved Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) som omhandler bedriftsintern attføring: Spjelkavik og Eldring (1991), Fossestøl og Spjelkavik (1993), Blystad og Andreassen (1994), Spjelkavik (1994), Skarpaas og Johansen (1998), og Johansen (1999). I rapporten av Spjelkavik og Eldring (1991) undersøkes ulike varianter av organisasjonsløsninger for bedriftsintern attføring. Fossestøl og Spjelkavik (1993) er en samling av problemorienterte prosjektbeskrivelser tilknyttet attføringsfeltet. Prosjektene dekker aspekter som bedriftsintern attføring, omstilling av arbeidsmarkedsbedrifter, utvikling av arbeidsmetoder for bedriftshelsetjenestene, men også modeller for integrering av marginaliserte grupper på arbeidsmarkedet. Enkelte av

prosjektene har en kartleggingskarakter, andre er knyttet til ulike typer evalueringer, eller de er mer handlingsrettede. Felles for prosjektene er at de både bestreber seg på å se utføringsspørsmål i sammenheng med generell arbeidsmarkeds- og regional utvikling, og at de - i mer eller mindre grad - tar opp i seg aksjonsforskningsaspekter. Blystad og Andreassen (1994) presenterer enkelte sentrale tilnæringsmåter til bedriftsintern utføring, som blant annet drøftes i lys av hva ulike aktører ser på som barrierer for å få til vellykket (bedriftsintern) utføring. Notatet av Skarpaas og Johansen (1998) bygger på - og er en videreføring av - et prosjekt innen bedriftsintern utføring som startet i 1993, og som ble formelt avsluttet i 1996. Målet med dette prosjektet var å gjøre bedriftsintern utføring mer tilgjengelig for små og mellomstore bedrifter, samt i sterkere grad å koble utføring og sykefraværsoppfølging opp mot det daglige helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet i slike bedrifter. Fokus i Spjelkavik (1994) er også på bedriftsintern utføring i små og mellomstore bedrifter, og omhandler et forsøksprosjekt i denne type utføring som varte fra 1991 og ut 1993. Den tilnæringsmåten som ble valgt viser at bedriftsintern utføring i slike bedrifter forutsetter dialog mellom den ansatte og vedkommendes arbeidsleder, og koordinering av det offentlige støtteapparatet. Rapporten av Johansen (1999) er en forstudie for planlegging av et regionalt feltforsøk, som tar utgangspunkt i person og bedrift som organiserende prinsipp for arbeid med sykefravær og bedriftsintern utføring.

Av andre bedriftsstudier som er foretatt ved AFI, vil vi trekke frem Blystad og Spjelkavik (1996), med fokus på Aetats arbeidsmarkedstiltak "Arbeid med bistand" for integrering av yrkeshemmede i arbeidslivet, samt også Isaksen (1995, 2000) og et notat av Spjelkavik (2001). Isaksen (1995, 2000) vil bli nærmere omtalt i avsnitt 3.1. I Spjelkavik (2001) presenteres og drøftes en modell, betegnet "Fountain House-modellen", som er en medlemskapsbasert rehabiliteringsvirksomhet for mennesker med langvarige psykiske lidelser. Notatet tar for seg utviklingen av denne rehabiliteringsmodellen i Sverige og Finland, med særlig vekt på eksempler fra Stockholm, Tampere, og Helsinki. Spjelkavik (2001) drøfter årsaker til at utbredelsen av klubbhus, basert på denne modellen, har gått tregere i Nor-

ge enn i andre nordiske land. Det konkluderes med at "Fountain House-modellen" har potensial i seg til å forene visse fordeler ved enkelte etablerte tilbud for mennesker med psykiske lidelser, som for eksempel kommunale aktivitetstilbud, tiltak av typen "Arbeid med bistand", og Arbeidsmarkedsbedrifter.

Vi vil nevne at det også er foretatt noen forskningsbaserte arbeider ved Forskningsstiftelsen Fafo som berører forskning om bedriftenes rolle når det gjelder yrkesmessig attføring. Det vises her til Fløtten (1994), Visser (1993), samt boken Hernes et al. (1996). I Hernes et al. (1996) blir attføringsmodellen "Arbeid med bistand" grundig gjennomgått og drøftet. Boken omtaler blant annet organisering, metodikk og fag, relatert til denne modellen. Av andre arbeider som omhandler forskning tilknyttet bedriftsstudier, vil vi vise til Dahl (1991, 1996).

1.2.2 Studier om attføringsklienters egne opplevelser

I denne rapporten vil vi heller ikke kommentere studier som beskriver hvorledes attføringsklienter selv opplever sin situasjon. To referanser her er Ford et al. (1997), og Helle (2001). Ford et al. (1997) er en del av et prosjekt som har hatt som siktemål å evaluere samlingen av ansvaret for yrkesrettet attføring i arbeidsmarkedsetaten, den såkalte attføringsreformen. Den samlede evalueringen foreligger i to bind. Bind II av rapporten har fokus på brukernes forventninger og erfaringer i møte med trygde- og arbeidsmarkedsetatens attførings-tjenester, etter at den nye ordningen ble innført. I bind I sees det på hvilke følger den nye ordningen har hatt for dem som på samme tid trenger medisinsk rehabilitering og yrkesrettede tiltak. Videre fokuseres det på i hvilken grad etatene evner å ivareta disse gruppene gjennom samarbeid og samordning, samt hvorledes etatene håndterer den nye ordningen i praksis. Hovedinnholdet i undersøkelsen av Helle (2001) er brukernes opplevelser og vurderinger av et kartleggings- og avklaringskurs for personer som hadde behov for yrkesrettet attføring (brukerundersøkelse). Basert på spørreskjemametode, fremgår av denne undersøkelsen at brukernes vurdering av kurset ser ut til å

være til nytte for dem. Kursdeltakerne har fått innsikt i egen situasjon, og bedret sine forutsetninger for å ta ansvarsbevisste valg.

Av andre nordiske bidrag, med fokus på attføringsklienters beskrivelser av egen situasjon, vil vi nevne følgende studier: Bäckström (1992), Gunvaldsen et al. (1991), Ford (1993), Noreik og Grünfeld (1995), Andersen (1995), og Blekesaune (1997). Dessuten vil vi trekke frem en artikkel av Hyde (1996), som rapporter resultatene fra en brukerundersøkelse i Storbritannia av (økonomisk aktive) yrkeshemmede personer. Utvalget av personer består av 301 yrkeshemmede som ble intervjuet mellom april og juni 1993. Resultatene fra denne undersøkelsen viser at deres erfaringer med attføringsapparatet er blandet. Et lite flertall uttrykker tilfredsstillende, men et signifikant mindretall rapporterer negative erfaringer.

1.2.3 Annen attføringsforskning

Vi vil også nevne noen studier innen attføringsforskning som etter vår oppfatning faller noe utenfor både forskning om rekruttering til attføring og attføringsforløp. Hovedtanken bak studien av Bramness og Bramness (1992) er å foreta en vurdering av om det norske attføringsapparatet var fornuftig innrettet og dimensjonert per 1992. Denne studien er således av normativ karakter. I prosjektet blir attføringsprosessen studert med utgangspunktet i et utvalg av attføringsklienter. De vurderinger som gjøres i tilknytning til denne prosessen, bygger i stor utstrekning på bidrag fra sentrale eksperter på norsk attføring. Resultatene tyder på at avkastningen av attføring er meget betydelig, samtidig som det pekes på mulige gunstige omlegginger av systemet. Notatet av Homme (1994) er en prosjektbeskrivelse for en sammenlignende studie av yrkesutviklingen til sosionomer og attføringsrettledere. Prosjektet hadde som formål å avklare hvilke orienteringsalternativer attføringsledere og sosionomer velger som profesjonsstrategi. Den metodiske tilnærmingen var i hovedsak basert på kvalitativ metode, med vekt på dokumentanalyser og intervjuer. Prosjektet var ett av flere forskningsprosjekter med fokus på yrkeshemmedes veier til arbeid og utdanning i de nordiske land.

Borge et al. (1994) presenterer noen foreløpige resultater fra en spørreskjemaundersøkelse; "Attføringskompetanse i Arbeidsmarkedsetaten". Bakgrunnen for deres forskningsprosjekt var klare politiske signaler om at Aetat's attføringskompetanse burde styrkes. Målet for prosjektet var å kartlegge situasjonen i tjenesteapparatet, og å bidra til en klargjøring av hvorledes et mer kompetent attføringsapparat kunne utvikles. I notatet av Borge (1994) blir utviklingen i norsk og (vest-)tysk attføringspolitikk undersøkt gjennom en historisk-komparativ analyse fra 1945 og frem til i dag (dvs. frem til utgivelsestidspunktet for dette notatet). Problemstillingen blir belyst gjennom bruk av statsvitenskapelig teori, i første rekke teorier om ulike modeller for organisering av velferdsstaten. Prosjektets overordnede målsetting er å bidra til forståelse av hvorledes og hvorfor offentlig politikk får forskjellig utforming i forskjellige land, samt hvilke prosesser som har ledet frem til dagens ordninger.

Artikkelsamlingen Fossetøl (red.) (1999) består av ulike artikler som forsøker å se AFIs oppdragsforskning på attføringsområdet de siste ti årene i en større institusjonell og organisatorisk kontekst. I første del av denne artikkelsamlingen er det sentrale begreper og forståelser av nittiårenes satsing på attføring - arbeidslinjen - som problematiseres. I andre del er det i større grad tiltaks erfaringer som drøftes og bearbeides, spesielt med hensyn til å komme den enkelte yrkeshemmede arbeidssøker i møte. I tredje del ser man på den plass skjønnsutøvelse har i Aetat, og diskuterer med bakgrunn i AFIs attføringsforskning på hvilken måte sentralt nivå bør gripe inn i saksbehandlerens autonomi og bidra til å sikre kvalitet på skjønnsutøvelsen, og hvorledes forholdet mellom lokal utvikling og sentral styring kan ivaretas. Fossetøl (1998) fremhever at kjennetegnet ved attføring er at man skal betjene to ulike hensyn samtidig; hensynet til arbeidsmarkedet og til arbeidssøkeren. På den ene siden har man arbeidsgivers behov for arbeidskraft, på den annen side ønsket om å utvikle individet og stimulere arbeidslivet ikke bare til å ivareta dem som allerede er ansatt, men også for yrkeshemmede uten arbeidstilknytning. I artikkelen diskuteres i hvilken grad disse to hensynene er mulig å kombinere. Fossetøl (1996b) utvikler og diskuterer en oppgavebasert modell for yrkesmessig attføring av synshemmede. Sentralt

i en slik tilnærming er vekten på klare og delte verdier som forutsetning for et vellykket attføringsforløp, og en oppmerksomhet på de ulike mekanismer som tjenesteytere og tjenestemottakere benytter seg av for å unngå klargjøring og virkeliggjøring av disse verdier. Det sistnevnte forholdet karakteriseres som "oppgaveglemsel". Samtidig er rapporten en redegjørelse for, og en beskrivelse av, et flerårig utviklingsprosjekt knyttet til synshemmede og arbeid. Utgangspunktet for utviklingsprosjektet var intervjuer med 30 synshemmede arbeidssøkere. Designet av prosjektet har vært bruker- og medvirkningsbasert. I Fossestøl (1996a) gis et eksempel på relasjoner mellom en attføringsklient og vedkommendes saksbehandler ved et arbeidskontor. Det fokuseres på det rom individuelle særegenheter har i rolleutøvelse, samt de sosiale krav som stilles til saksbehandler for å imøtekomme klientens behov.

1.2.4 Ytterligere avgrensninger i rapporten

I denne rapporten vil det bli lagt vekt på å få frem de metoder og analyseteknikker som er anvendt i de deler av forskningen om attføring som kommenteres. Dessuten vil vi i oppsummeringsavsnittet (avsnitt 5) forsøke å gi vurderinger om eventuelle fordeler og svakheter ved enkelte av de analysemetodene som er brukt. I dette sistnevnte avsnittet vil vi også angi til en viss grad hvilke områder hvor ytterligere forskning kan være relevant, og mulige metodeforbedringer i allerede eksisterende forskning.

Når det gjelder den norske attføringsforskningen, og også til en viss grad øvrige nordiske arbeidere, er oppmerksomheten konsentrert om attføringen i regi av den nasjonale, offentlige arbeidsformidlingen. For Norges del vil vi fokusere på den attføring som foretas av Aetat. For ikke-nordisk forskning er denne type tilnærming mer komplisert. For det første kan den institusjonelle konteksten være forskjellig mellom ulike land, i den forstand at eksistensen av attføringssystemer og typen registreringsrutiner av personer med yrkeshemning kan variere, og at de kan endre seg over tid. For det annet er det anvendt ulike begreper og definisjoner i den empiriske litteraturen. I enkelte internasjonale studier er for eksempel fokus ikke nød-

vendigvis rettet mot registrerte yrkeshemmede, men mot personer med en eller annen form for yrkesskade som er uten ordinært arbeid, men som har mulig overgang til jobb på et senere tidspunkt. Dette sistnevnte punktet henger selvsagt til en viss grad sammen med det førstnevnte. For det tredje vil studier innen attføringsforskning basere seg på ulikt datamateriale, og det er også forskjeller når det gjelder design. Vi kan her ta studier om attføringsforløp som et eksempel. Enkelte av disse studiene tar for seg personer som har avsluttet attføringstiltak, mens andre følger personer som på gitte tidspunkter er under attføring. Slike forskjeller gjør sammenligninger mellom ulike analyser vanskelige. I denne rapporten vil vi derfor være nøye med å påpeke slike forskjeller, og også i noen grad antyde hvilken betydning design kan ha for resultatene.

Kartleggingen av den norske forskningen har vært relativt enkel. Dette fordi denne attføringsforskningen er konsentrert i enkelte forskningsinstitusjoner. Dette gjelder institusjoner som Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF), Forskningsstiftelsen Fafo, og Arbeidsforskningsinstituttet (AFI). En del forskere på universiteter og høyskoler har også attføringsforskning som interessefelt. Vi har ikke noen nøyaktig oversikt over hvor mange dette dreier seg om. Imidlertid vil vi i denne rapporten særlig fremheve den forskning som har foregått ved Institutt for økonomi, Universitetet i Bergen (UIB).

Mens det har vært relativt enkelt å systematisere den norske attføringsforskningen, er det betraktelig vanskeligere å kartlegge forskningen fra andre land, herunder de øvrige nordiske landene. Det er nok særlig når det gjelder rapporter fra andre land at vår litteraturliste er mangelfull. Av språklige grunner har det ikke vært mulig å gå inn på den finskspråklige forskningen. Av øvrig nordisk forskning har vi særlig konsentrert oss om den attføringsforskning som er foretatt ved Institutet för social forskning (SOFI) i Sverige, og Centre for Labour

Market and Social Research (CLS) i Danmark.² For ikke-nordisk attføringsforskning er studiene utelukkende av engelskspråklig karakter. Utvelgelsen og gjennomgangen er her imidlertid ikke like systematisk som gjennomgangen av nordisk og særlig norsk forskning.

Når det gjelder avgrensning av hvilke relevante studier det gis en oversikt over, har vi av kapasitetsmessige grunner valgt å ikke ta for oss prosjektoppgaver, hovedfagsoppgaver, offentlige utredninger, og rapporter som er av mer statistisk karakter som kommer fra ulike offentlige instanser. Mens offentlige utredninger og rapporter i alminnelighet ikke regnes som forskningsbasert, er problemet med prosjekt- og hovedfagsoppgaver at de er av varierende kvalitet og dels også at de er vanskelig å få tak i. Vi konsentrerer oss således om artikler i journaler (studier i journaler med refereordning), bøker som er utgitt på forlag, rapporter som er utgitt av forskningsinstitusjoner og avhandlinger. Hovedargumentet for å inkludere arbeider som ikke er publiserte, er at det kan hevdes at upubliserte arbeider i større grad omfatter studier som ikke støtter opp om etablert kunnskap, og som i mindre grad finner statistisk signifikante sammenhenger, i forhold til publisert litteratur. Gitt at vi kun tok utgangspunkt i arbeider som er publiserte, ville dette i så fall lett kunne føre til publiseringskjevhet. Motargumentet er at studier som ikke er publisert kan være av en lavere kvalitet enn studier som er publisert, samtidig som de ofte også kan være vanskelig å få tak i og å få oversikt over.

Vi velger altså en noe bredere definisjon ved at vi også regner rapporter fra forskningsinstitusjoner, samt avhandlinger, som publiserte arbeider, i tillegg til journal-artikler og bøker på forlag. Som allerede understreket ser vi blant annet bort fra hovedfagsoppgaver og empiriske rapporter fra ulike offentlige instanser. Med fokus på norsk attføringsforskning, skal vi imidlertid gjøre visse unntak. For det første vil vi inkludere de hovedfagsoppgaver som er utgitt i publikasjonsform av en forskningsinstitusjon. For det annet omfatter

2. Det samlede bidrag fra disse to forskningsinstitusjoner er allikevel relativt beskjedent.

denne rapporten de få rapporter om yrkeshemmedes tilpasninger på arbeidsmarkedet som er foretatt av Aetat selv (Aetat Arbeidsdirektoratet).

1.3 Innsamling av studier

I dette delavsnittet skal vi gjøre rede for hvorledes vi har samlet inn litteraturen om attføringsforskning. Det finnes flere måter å skaffe seg informasjon og oversikt over aktuell forskning: Søk i databaser, surfing på internett, formelle henvendelser til aktuelle miljøer, uformelle nettverkskontakter, m.m. Valg av kanal påvirker utvalg av studier, og dermed også inntrykket en får av forskningen.

For det første har vi denne rapporten foretatt søk gjennom en rekke databaser. Søkeord er valgt med det siktemål at søkene ikke bare skal omfatte forskning om attføring, men også at denne type forskning skal være av spesielt samfunnsvitenskapelig karakter. I tillegg er søkeord valgt slik at vi skal fange opp mye av den økonomiske forskningen som er gjort innen dette feltet. De databasene vi har anvendt er som følger:

A. EconLit (Economic Literature Index), basert på CD-rom. Denne databasen omfatter økonomiske tidsskriftsartikler, artikler i redigerte bøker, forskningsrapporter, arbeidsnotater, samt bøker.

B. HELECON, basert på CD-rom. Databasen omfatter en rekke økonomiske databaser med europeisk orientering, inkludert ILOs arbeidslivsdatabase (LABORDOC). Sistnevnte database er en meget internasjonalt orientert database.

C. Social Sciences Citation Index, som inneholder 2 millioner tidsskriftsartikler. I denne databasen er alle samfunnsfag inkludert. I dette tilfellet har vi søkt via ISI Web of Science på internett.

D. Vi har også søkt på internett ved hjelp av søkemotorer som Alta Vista. Disse søkene inkluderte også WEB-adresser vi kjente til fra før.

For det annet har vi benyttet publikasjonslister fra følgende norske forskningsinstitusjoner: Institutt for samfunnsforskning (ISF), Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF), Forskningsstiftelsen Fafo, og Arbeidsforskningsinstituttet (AFI). Videre har vi benyttet publikasjonslister fra Statistisk sentralbyrå (SSB), Universitetet i Bergen (UIB), samt følgende to nordiske forskningsinstitusjoner: Institutet för social forskning (SOFI), Sverige, og Centre for Labour Market and Social Research (CLS), Danmark. Merk at publikasjoner fra SSB trenger ikke nødvendigvis kun berøre forskningsrapporter, men også enkelte notater og fagrappporter.

Dessuten har vi tatt for oss tidligere litteraturgjennomganger. Særlig vil vi fremheve Hansen (1999). Vi har ved hjelp av denne strategien vurdert hvilke studier som synes å være aktuelle for oss. Hovedkriteriet for å inkludere studier har vært at de skal handle om utføringsforskning, og at de skal dreie seg om empiriske analyser fra 1990-tallet.

1.4 Noen generelle kjennetegn ved utføringsforskningen

Generelt sett vil vi fremheve tre karakteristikk ved forskningen om utføring. For det første er forskningen tverrfaglig. Som understreket i Marklund (1997), menes med tverrfaglighet at det eksisterer mange faggrupper som forsker på dette området. Derimot er denne forskningen lite tverrfaglig i den forstand at det blir gjennomført samarbeidsprosjekter på tvers av fag.

For det annet er utføringsforskningen karakterisert ved at den er av begrenset omfang, og da særlig sammenlignet med den omfattende og tradisjonsrike forskningen som finnes om arbeidsledighet, sy-

kefravær, og om uføre- og førtidspensjon. Dette er understreket både av Kjerstad et al. (1997) og Hansen (1999). Den relativt begrensede attføringsforskningen gjelder både for norsk (jamfør Bjørnson, 1997, og Dahl og Hansen, 1993) og svensk forskning (se Kerz et al., 1995, Marklund, 1992a, og Marklund, 1997), samt dansk og finsk forskning. Selv om den samfunnsvitenskapelige forskningen om attføring fortsatt er av begrenset omfang, har det ifølge Hansen (1999) likevel vært en viss økt forskningsinnsats på dette feltet i de senere årene.

Det tredje som er karakteristisk for forskningen om attføring er at det i stor grad dreier seg om oppdragsforskning hvor man har vært opptatt av avgrensede empiriske problemstillinger. Hovedspørsmålet har vært hvorfor enkelte personer lykkes i å komme i ordinært arbeid, mens andre har større problemer med dette. Det har også vært en viss interesse for å kartlegge tilbud og tiltak rettet mot personer som gjennomgår attføring. Årsaken til interessen for disse typer temaer er selvsagt at den primære målsettingen med attføring er at personer skal bli i stand til å forsørge seg selv i det ordinære arbeidslivet. Selv om man skal være forsiktig med å skille for strengt mellom teoretisk og empirisk forskning, og mellom grunnforskning og oppdragsforskning, kan det se ut som om det er få som forsker på attføring fordi de er spesielt opptatt av mer grunnleggende faglige problemstillinger knyttet til ulike temaer innen denne forskningen.

1.5 Gangen i rapporten

Denne rapporten er lagt opp på følgende måte: Vi vil i avsnitt 2 gi en oversikt over norsk og internasjonal forskning knyttet til rekruttering til attføring. Avsnitt 3 omhandler norsk forskning om attføringsforløp, mens vi i avsnitt 4 vil kommentere internasjonale forskningsstudier om attføringsforløp. I avsnitt 5 foretas en oppsummering av hvilke resultater den norske og internasjonale attføringsforskningen har frembrakt, samtidig som det til en viss grad blir påpekt mulige videre utfordringer for denne forskningen. Deretter følger en omfattende referanseliste.

Rekruttering til attføringssystemet

I denne rapporten skal vi kun ta for oss forskning om rekruttering til attføringsystemet, og attføringsforløp. Rekruttering til attføring behandles i dette avsnittet, mens oversikt over studier relatert til attføringsforløp gis i de neste to avsnittene (avsnittene 3 og 4). Rekkefølgen på disse presentasjonene finner vi rimelig grunnet at attføringsrekruttering omhandler overgang til en attføringstilstand, mens attføringsforløp fokuserer på varigheten av en attføringstilstand, og senere mulige overganger fra denne tilstanden til andre typer tilstander, for eksempel til ordinært arbeid eller ulike aktiviteter utenfor arbeidsstyrken (uføretrygding, førtidspensjon, m.m.).

Mest vekt vil bli lagt på presentasjon av studier av attføringsforløp (avsnittene 3 og 4), og mindre vekt vil vi legge på oversikt over attføringsrekruttering. Dette gjenspeiler også i stor grad at forskningen om attføring er mer omfattende når det gjelder attføringsforløp enn selve rekrutteringen til attføring.

Med “rekruttering til attføringsystemet” menes her hvilke personer blant alle potensielle grupper som er brukere av systemet. Ulike potensielle grupper kan for eksempel være arbeidssøkere generelt, sykmeldte, eller personer i yrkesaktiv alder. I dette avsnittet vil vi prøve å være nøye med å presisere hvilke slike grupper som er inkludert i populasjonen over potensielle grupper i de forskningsstudiene som presenteres.

Grunnen til interessen for rekrutteringen til attføringsystemet har blant annet sammenheng med spørsmålet om det foregår en seleksjon til attføringsapparatet. I denne sammenheng er det viktig å presisere hva som legges i begrepet “seleksjon”. I attføringsstudier fokuseres generelt sett både på observert og uobservert seleksjon. Med dette siktes til hvorvidt sammensetningen av personer i attføringsystemet

eller attføringsapparatet er forskjellig fra sammensetningen av en annen gruppe personer med hensyn til både observerte og uobserverte personkennetegn av betydning for rekrutteringen til attføring (dvs. observert og uobservert heterogenitet). De studiene som omtales i dette avsnittet omhandler kun observert heterogenitet, og kontrollerer således ikke for eventuell uobservert heterogenitet.

Interessen for temaet om hvorvidt det foregår en seleksjon til attføringssystemet, er først og fremst motivert ut fra to grunner. Den ene grunnen berører fordeling av velferdsgoder og trygdesystemets funksjonsmåte. Spørsmålet her er om enkelte grupper får mer og bedre tilbud enn andre grupper, og om ulike etater hver for seg og i forhold til hverandre fungerer på en hensiktsmessig måte. Denne type seleksjon kan selvsagt være en målrettet, politisk bestemt seleksjon, men det kan også være en uheldig virkning av trygdesystemet.

Den andre grunnen for interessen for seleksjonen til attføringsapparatet er av metodisk art. Denne sistnevnte grunnen berører følgende forhold: Hvis det skjer en seleksjon til attføringssystemet og til ulike tiltak, vil det være vanskelig, rent metodisk, å avgjøre om de utfallene som observeres skyldes effekten av attføringstiltakene (program- eller tiltakseffekt), eller om de er et utslag av effekten av seleksjonen til systemet (seleksjonseffekt). Tiltakseffekten innebærer at utfallet av et attføringstiltak eller -program er påvirket av selve tiltaket, mens seleksjonseffekten innebærer at utfallet av attføring er bestemt av hvilke personer som blir tatt inn på attføringstiltak. Dette understreker viktigheten av å kontrollere både for observert, samt uobservert, heterogenitet av betydning for selve utfallet.

2.1 Norske forskningsstudier om rekruttering til attføring

Det finnes en del norske studier som omhandler rekrutteringen til attføringsapparatet. De studiene vi her skal berøre presenteres fortløpende under egne delavsnitt. Som det fremgår av presentasjonen er antall studier av begrenset omfang. Rapportene viser imidlertid at det

foregår en klar seleksjon til attføringsapparatet, i den forstand at det ikke er tilfeldig hvem som kommer på tiltak.

Ford og Hvinden (1994c): Personkjennetegn av betydning for rekrutteringen til attføring

I notatet av Ford og Hvinden (1994c) undersøkes hvorfor personer med yrkeshemninger har vanskeligheter med å skaffe og beholde et arbeid, samt hvorfor offentlige tiltak for å oppnå økonomisk uavhengighet blant yrkeshemmede personer ofte har begrenset suksess. Det påpekes at selv om man i dette notatet har kommet frem til enkelte resultater, i tilknytning til disse spørsmålene, er det åpenbart et behov for mer forskning på dette området. Analysene er først og fremst basert på to typer datasett: (i) data for perioden 1989-1990 som er trukket fra Rikstrygdeverkets registre (dette er det samme datasettet som anvendes i Ford (1993), som det gis en nærmere beskrivelse av i avsnitt 3.1), og (ii) KIRUT-data (se Hvinden, 1994, og Ford og Hvinden, 1994b). KIRUT-dataene (jmfør punkt (ii)) anvendes i en analyse av rekruttering til attføring, mens datasettet (i) brukes i en attføringsforløpsanalyse i notatet. Den sistnevnte forløpsanalysen omtales derfor i avsnitt 3.1.

Vi tolker det dithen at potensielle brukere av attføringssystemet i Ford og Hvinden (1994c) er personer under attføring og nye uførepensjonister. Bakgrunnsvariabler i rapportens rekrutteringsanalyse er kjønn, alder, og utdanning. De finner at rehabiliteringsraten (antall personer på yrkesrettede attføringstiltak, som andel av summen av personer på yrkesrettede attføringstiltak og nye uførepensjonister i samme periode) faller markert med økende alder, og at raten er lavere for kvinner enn for menn. Det er imidlertid ingen klar lineær sammenheng mellom utdanningsnivå og rehabiliteringsraten. Forklaringen på dette er trolig at både for yrkeshemmede og uførepensjonister er det en lav andel med høyere utdanning, og andelen er mye lavere enn det tilsvarende forholdstall for den øvrige befolkning. Tross den begrensede analysen som foretas i deres notat, vedrørende rekruttering til attføring, konkluderes det med at det foregår en seleksjon inn til yrkesrettet attføring, hvor kjønn, alder og utdanning er blant de faktorer som høyst sannsynlig influerer på sannsynligheten

for å bli rekruttert til denne attføringen. Dette indikerer ifølge Ford og Hvinden (1994c) at det til en viss grad forekommer seleksjonsprosesser innenfor attføringssystemet, som i arbeidsmarkedet ellers.

Hansen (1996a): Hvem kommer på attføring?

Formålet med studien av Hansen (1996a) er å undersøke hvem som kommer på yrkesmessig attføring, og hvilke tiltak som blir satt i verk for ulike grupper. Studien forsøker å besvare (i) hvilke individuelle forskjeller det er mellom personer som er under yrkesmessig attføring i forhold til den øvrige befolkningen i yrkesaktiv alder, (ii) hvilken arbeidsmarkedssituasjon personer som har kommet på attføring i løpet av 1992-1993 tidligere har vært i, og (iii) hvilke tiltak som blir iverksatt overfor personer som er kommet på yrkesmessig attføring. De empiriske analysene er basert på et KIRUT-materiale.

Den deskriptive analysen, som berører punkt (i), er basert på data over personer som er under yrkesmessig attføring per 15. desember 1991, og informasjon om den øvrige befolkningen i yrkesaktiv alder. Potensielle brukere av attføringssystemet er dermed personer under attføring, samt personer som er i yrkesaktiv alder. De viktigste funnene fra denne analysen kan oppsummeres som følger:

- Det er flere yrkeshemmede menn enn kvinner.
- Aldersmessig er yrkeshemmede arbeidssøkere yngre enn den øvrige befolkningen. Dette gjelder også ved sammenligning med personer som er i arbeid, samt uførepensjonister. Det er ellers klar støtte til hypotesen om at det foregår en aldersmessig seleksjon til attføring, i den forstand at det er få eldre yrkeshemmede personer.
- Yrkeshemmede personer skiller seg klart ut ved at andelen gifte er lav.
- Personer under attføring har noe lavere utdanningsnivå enn den øvrige befolkningen.

- Yrkeshemmede har noen færre pensjonsgivende inntektsår sammenlignet med personer som er i arbeid, men forskjellene på dette området er mindre enn det aldersforskjellene isolert sett skulle tilsi.

- Arbeidssøkere som er yrkeshemmet skiller seg klart ut ved at blant disse var det også mange som var under attføring per 15. januar 1989.

Kort oppsummert indikerer den deskriptive analysen at personer under attføring er en relativt ressurs svak gruppe, med mer langsiktige problemer. Dette understrekes både av gruppens aldersfordeling, familiesituasjon, og den høye andelen som var i samme trykkesituasjon tre år tidligere.

De dataene som lå til grunn for den beskrivende analysen, blir så anvendt i empiriske analyser basert på logistisk regresjon. Her sammenlignes kun gruppen av yrkeshemmede med de personer som er i arbeid, slik at potensielle brukere av attføringssystemet nå begrenses til yrkeshemmede og sysselsatte. De viktigste resultater er:

- Den deskriptive analysen, som vi kommenterte ovenfor, viste at kjønnsfordelingen blant yrkeshemmede gjenspeiler i utgangspunktet fordelingen blant personer i arbeid. Hvis det tas hensyn til at menn og kvinner kan ha ulike individuelle karakteristikk, viser regresjonsanalysen at kvinner har en høyere sannsynlighet for å være yrkeshemmet enn menn, sett i forhold til det å være i arbeid.

- Yrkeshemmede er i utgangspunktet noe yngre enn personer som er i arbeid, men når det kontrolleres for andre forhold ser det ut til sannsynligheten for at personer skal være yrkeshemmet vokser med økende alder.

- Det er en større andel ugifte og tidligere gifte blant yrkeshemmede arbeidssøkere sammenlignet med personer som er i arbeid. Det er imidlertid kun overvekten av tidligere gifte som synes å være av mer systematisk karakter, for alt annet likt.

- Variabler som beskriver inntektsnivået blant de yrkeshemmede slår i stor grad ut som forventet: Generelt kommer yrkeshemmede dårligere ut enn personer som er i arbeid med hensyn til slike variabler.

Når det gjelder de forhold i Hansen (1996a), som berører punkt (ii) ovenfor, anvendes et utvalg bestående av alle nyregistrerte attføringstilfeller i perioden fra 1. januar 1992 til 31. desember 1993. Analysen viser at de fleste yrkeshemmede har en omfattende trygdekarriere bak seg som yrkeshemmet, sykmeldt, arbeidsledig, og som attføringsklient.

For undersøkelse av punkt (iii) ovenfor, anvendes alle de tidligere utvalg av yrkeshemmede. Det viser seg for det første at mange yrkeshemmede er i en tiltakssituasjon som synes å være av mer passiv karakter. Det er mange som er under utredning i ulike sammenhenger, samt mange som er på vernet sysselsetting.

Hansen (1998): Risikoen for å komme på yrkesmessig og medisinsk attføring blant potensielle brukere

I en noe senere studie av Hansen (1998), også basert på KIRUT-data, undersøkes hvilke faktorer som påvirker risikoen for at personer skal komme på yrkesmessig og medisinsk attføring (rehabilitering).³ Studien er basert på den logistiske regresjonsmetode. Risikogruppen for attføring (potensielle brukere) er definert som de personer som i 1988 hadde en pensjonsgivende inntekt som minst tilsvarte minstepensjonen. Det blir så studert hvorledes aktuelle faktorer virker inn på risikoen for at denne gruppen skal være under attføring per 15. desember 1991. Rapportens hovedresultater er som følger:

- Det viser seg at alder ikke har så stor betydning når det gjelder attføringsrisikoen, for alt annet likt. På den annen side avtar sannsynligheten for å komme på attføring for personer eldre enn omlag 55 år. Den avtakende sannsynligheten er en klar indikasjon på den sosiale silingen som foregår til og i attføringsapparatet.

3. Det kapittelet i Hansen (1998), som omhandler attføring, finnes imidlertid også i Hansen (1996b).

- Det viser seg at det ikke er noen kjønnsforskjeller av betydning i attføringsrisikoen. Dette kan trolig forklares med den silingen som skjer innenfor attføringsapparatet, med at kvinner har andre problemer enn menn, og kanskje også at kvinner "velger" andre tilpasninger enn menn (som for eksempel familieforsørgelse).
- Ekteskapelig status har liten betydning for attføringsrisikoen, og det er en svak effekt når det gjelder antall barn på overgang til attføring.
- Risikoen for å komme på attføring øker med kompensasjonsgraden som trygd har i forhold til alternativ inntekt, men effekten er ikke stor, og avtar til og med når dette forholdet kommer over et visst nivå.
- Utdanning har ikke stor betydning for attføringsrisikoen.
- Attføringsrisikoen øker med trygdehistoriens omfang, dvs. at de som tidligere har vært trygdemottakere har en økt risiko for å komme på attføring.
- Arbeidsledighetsnivået har ingen stor betydning for attføringsrisikoen.

Når det gjelder effekten av ledighetsnivået på attføringsrisikoen, er den viktigste grunnen ifølge Hansen (1998) til at dette nivået ikke slår sterkere ut at variabelen antakelig er for "grov" til å fange opp forholdene på arbeidsmarkedet.

Det er visse forskjeller i resultatene i de presenterte rapportene Hansen (1996a, 1998) når det gjelder effekten av forskjellige faktorer på sannsynligheten for å komme på attføring. For eksempel finner Hansen (1996a) at bakgrunnsvariabler som kjønn og alder har betydning for attføringsrisikoen, mens Hansen (1998) konkluderer med at disse variablene ikke har så stor betydning for denne risikoen.

Eldring og Grøgaard (1996): Hospiteringstiltak for yrkeshemmede

På oppdrag av Kommunal- og arbeidsdepartementet har Forskningsstiftelsen Fafo gjennomført en undersøkelse blant personer som deltok på tiltaket "hospitering i ordinær bedrift for yrkeshemmede" i perioden 1993-1994. Eldring og Grøgaard (1996) dokumenterer denne undersøkelsen. Formålet med denne evalueringen har vært å kartlegge hvem som er brukere av hospiteringstiltaket, hvorledes hospiteringen gjennomføres, og hvorledes det har gått med deltakerne i ettertid. To datakilder anvendes i undersøkelsen; registerdata fra Aetat Arbeidsdirektoratet, og opplysninger gitt av deltakerne gjennom en spørreskjemaundersøkelse. Potensielle attføringsbrukere er personer på hospiteringstiltaket, øvrige personer under attføring, samt personer i den øvrige befolkningen.

Fafo-rapporten viser at andelen med høyere utdanning er lavere enn i den øvrige befolkningen, men er omtrent på samme nivå som i andre grupper av yrkeshemmede arbeidssøkere. Samlet sett har deltakerne på hospiteringstiltaket relativt lang tidligere yrkeserfaring. I gjennomsnitt har de mannlige hospitantene vært 17 år i ordinært heltidsarbeid, forut for attføringen, mens det tilsvarende tallet for kvinner er 9 år. Sammenlignet med den øvrige befolkningen er yrker i industri, bygg og anlegg, og servicearbeid, overrepresentert blant hospitantene.

Ifølge Eldring og Grøgaard (1996) er varigheten på hospiteringen svært varierende. Hovedtyngden av deltakerne er på hospiteringstiltaket fra tre til tolv måneder. Det er en tendens til at hospiteringen er av lengre varighet for de yngre aldersgrupper, og for personer med sansedefekter og psykisk utviklingshemning. Rapporten konkluderer med at nærmere en fjerdedel (23 prosent) av hospitantene oppga å være i ordinært heltidsarbeid på undersøkelsestidspunktet (november 1995), mens 16 prosent var i deltidsarbeid, og 22 prosent var blitt uførepensjonert. 11 prosent var fortsatt på attføring på undersøkelsestidspunktet.

Grøgaard (1998): Ordinær skolegang for yrkeshemmede personer

Datasettet som er etablert i forbindelse med undersøkelsen av hospiteringstiltaket i Eldring og Grøgaard (1996), er senere anvendt som

sammenligningsgrunnlag for en undersøkelse av et skolegangstiltak i Grøgaard (1998). I sistnevnte rapport foretas en undersøkelse blant yrkeshemmede som ble utskrevet fra yrkesrettet attføring med ordinær skolegang som siste tiltak i perioden juni - desember 1996. På tilsvarende måte som i Eldring og Grøgaard (1996), undersøkes blant annet i Grøgaard (1998) hvem som benytter tiltaket, og hvor godt tiltaket har fungert for deltakerne. Basert på registerdata (fra Aetat Arbeidsdirektoratet), og data fra en spørreundersøkelse, finner man at det er enkelte forskjeller i personkjennetegn når det gjelder rekrutteringen til de to tiltakene - hospitering og ordinær skolegang. For eksempel er gjennomsnittsalderen blant skolegangdeltakerne lavere enn blant hospiteringsdeltakerne, samtidig som hospiteringsdeltakerne har noe mer yrkeserfaring enn skolegangdeltakerne. Det er imidlertid små forskjeller når det gjelder kjønn og utdanning. Når det gjelder hvor godt tiltaket har fungert for deltakerne på de to tiltakene, kommenteres dette i avsnitt 3.1 - som inkluderer effektevalueringer av attføringstiltak.

Kjerstad og Aakvik (1997): Skolegang for yrkeshemmede

I Kjerstad og Aakvik (1997) belyses virkningene av spesifikke og generelle attføringstiltak, og det tas utgangspunkt i et KIRUT-datamateriale som omfatter personer som var yrkeshemmede arbeidssøkere per 1/1 1989 eller som kom inn i denne tilstanden i løpet av 1989. Hovedtemaer er analyser av hvorledes trygde- og arbeidsmarkedsetaten fordelte attføringsressurser mellom ulike typer individer (en ressursallokeringsstudie), og hvilken suksess disse etatene hadde i å få attføringsklientene tilbake i arbeid (en virkningsanalyse). Rapportens virkningsanalyse kommenteres nærmere i avsnitt 3.1. Her gis kun en beskrivelse av analysen vedrørende ressursallokeringen. Med fordeling av attføringsressurser menes i denne sammenheng valg av tiltakstype og varighet av tiltakene. Det er gjort et skille mellom ordinær undervisning og andre mer spesifikt rettede tiltak som blant annet arbeidstrening i ordinært arbeidsliv, hospitering, og arbeidstreningssgrupper. Det konkluderes med at individene på skoletiltak skiller seg ut med hensyn til flere av de individuelle karakteristika. Hovedfunn:

- Jo høyere utdanning man hadde før man begynte på tiltak, desto større er sannsynligheten for at man begynner på et skoletiltak fremfor et annet tiltak.

- Jo lavere alder man har, desto større er sannsynligheten for å havne på et skoletiltak.

- Kvinner har gjennomgående større tilbøyelighet til å havne på skoletiltak fremfor andre tiltak.

Når det gjelder den andre ressursallokeringsvariabelen, tiltakets varighet, finner Kjerstad og Aakvik (1997) at det er relativt få bakgrunns karakteristika som har signifikant betydning.

Wold Eide (2000): Arbeidsløshet og yrkeshemning

Rapporten Wold Eide (2000) analyserer mekanismene bak tilstrømningen til yrkeshemning i 1996 (dvs. registrert som yrkeshemmet i 1996, men ikke i 1995), med basis i registerbaserte individdata for hele Norges befolkning. Gruppen av potensielle brukere av atferdssystemet vil vi således definere som personer i arbeidsdyktig alder.

Formålet med denne rapporten har vært å avdekke forhold som påvirker omfanget av og strømmen inn til yrkeshemning. I særlig grad fokuseres det på forhold ved arbeidsmarkedet og ulike personkjenner som mulige faktorer som kan virke inn på risikoen for å bli yrkeshemmet. Basert på separate analyser av menn og kvinner, ved bruk av en logit-modell, indikerer resultatene at

- de generelle forholdene på arbeidsmarkedet påvirker tilstrømningen til gruppen av yrkeshemmede, for alt annet likt, i den forstand at høy arbeidsledighet på hjemstedet medfører økt risiko for yrkeshemning.

- personer som tidligere har vært registrert som ordinære arbeidsledige (eller ordinære arbeidssøkere) har klart høyere sannsynlighet for å bli yrkeshemmet enn personer som tidligere ikke har vært ledige.

- klientenes personkjennetegn påvirker risikoen for å bli registrert som yrkeshemmet. For eksempel ser det ut til at for menn avtar risikoen for å bli yrkeshemmet med alderen. Et tilsvarende resultat gjelder for kvinner, med unntak av den aller yngste aldersgruppen. Dessuten finner man at for begge kjønn gjelder at jo høyere arbeidsinntekt en person hadde i 1995, jo lavere er sannsynligheten for å bli yrkeshemmet (i 1996).

Det er for øvrig store forskjeller i risiko for yrkeshemning mellom ulike yrkes- og utdanningsgrupper. Wold Eide (2000) understreker imidlertid at eksistensen av uobservert heterogenitet gjør det vanskelig å trekke sterke konklusjoner. Korrelasjoner reflekterer derfor ikke nødvendigvis kausalitet. Samtidig understrekes det at det også er mulig å knytte resultatene opp mot prediksjoner som økonomiske modeller gir: Det at ledighet kan være en forløper for yrkeshemning, kan støtte opp under teorien om hysteresis. Dette vil igjen kunne ha alvorlige implikasjoner, dersom en nedgangskonjunktur fører til at flere blir yrkeshemmet, gjennom at flere blir arbeidsledige.

Dahl et al. (2002): Tidlig-pensjonering og attføring

I en nyere norsk studie av Dahl et al. (2002) studeres tidlig-pensjonering for menn og kvinner med fokus på familie-karakteristikker som sivil status, samt inntekt og arbeidsmarkedsstatus. Notatet tar utgangspunkt i en diskret fler-utfallsmodell, en multinomial logit-modell, hvor fokus er rettet mot overgang fra en jobbtilstand til et sett av avgangstilstander. Ett av disse utfallene er rekruttering til attføring, der denne rekrutteringen skjer via en forutgående periode som mottaker av sykepenger (se figur 1 i notatet). Det anvendte utvalget består av KIRUT-data for personer mellom 55 og 61 som var registrert med en jobb 1. januar 1989 (noe over 10 000 personer). Disse individene følges så frem til slutten av 1995. Resultatene indikerer at kvinner i mindre grad enn menn tidlig-pensjonerer seg, og at slike forskjeller skyldes både ulike karakteristikk og ulik adferd. For overganger til attføring viser studien at ugifte kvinner har lavere attføringssannsynlighet enn gifte kvinner. Økende alder øker denne sannsynligheten for begge kjønn, mens utdanning og jobberfa-

ring trekker i motsatt retning. Jo høyere den tidligere inntekt fra jobb er, jo lavere attføringssannsynlighet. Dessuten viser studien at jo høyere ledighetsnivået er, jo høyere sannsynlighet for attføring.

Aakvik og Kjerstad (2002): Menn og kvinner velger ulike attføringstiltak

Aakvik og Kjerstad (2002) analyserer yrkeshemmede personers beslutninger om å delta i aktive attføringstiltak eller ikke. I notatet argumenteres det for at selv om det offentlige dekker de direkte kostnader relatert til attføringstiltak, kan sammensetningen av de totale kostnader være avgjørende for individuelle valg (i alminnelighet må deltakere på slike tiltak dekke noe av disse kostnadene selv). Basert på arbeidsmarkedsteori, knyttes i dette notatet individuelle kjennetegn til finansielle og ikke-finansielle kostnader ved disse tiltakene, og det argumenteres samtidig for at tiltaksvalg er en konsekvens av forskjeller i kostnader ved tiltak. I notatet anvendes data for deltakere i utdanningstiltak, sysselsettingstiltak, samt ikke-deltakere, som ble registrert som yrkeshemmede i perioden fra 1989 til 1993. Utvalget består av totalt 6 653 personer. Man finner at det er forskjeller i personkjennetegn blant yrkeshemmede som velger å delta i utdanningstiltak, sammenlignet både med deltakere i sysselsettingstiltak og personer som ikke deltar i noen former for tiltak. For eksempel har menn høyere sannsynlighet for å delta på sysselsettingstiltak enn kvinner, mens det er motsatt effekt for deltakere på utdanningstiltak og ikke-deltakere. Dessuten har alder positiv effekt på sannsynligheten for ikke-deltaking, men negativ effekt for deltakelse på de to tiltakene. Analysen er basert på anvendelse av en multinomial logit-modell.

2.2 Internasjonale forskningsstudier om rekruttering til attføring

Flere av de relativt få internasjonale studier av rekrutteringen til attføring gir også indikasjoner på at det forekommer seleksjon til de respektive lands attføringssystemer, dvs. at personer under attføring

ikke er et tilfeldig utvalg av befolkningen. Vi skal her først i avsnitt 2.2.1 ta utgangspunkt i nyere nordiske undersøkelser når det gjelder rekruttering til attføringsapparatet. Dernest skal vi i avsnitt 2.2.2 kommentere amerikanske (US) attføringsstudier.

2.2.1 Nordisk attføringsforskning

En artikkel av Edlund og Lidwall (1997) omhandler blant annet hvilke tiltak som gis fra samfunnets side for å rehabilitere sykmeldte tilbake til arbeid i Sverige. I denne artikkelen finner man at kjønn, alder, yrkestilhørighet, og sykdomsdiagnose, påvirker hvilke attføringstilbud personer får. Kort oppsummert er hovedfunnene disse:

- Blant sykmeldte får kvinner i høyere grad enn menn arbeidstrening. De forskjeller som finnes mellom kvinners og menns rehabilitering kan delvis forklares ved forholdene på arbeidsmarkedet, i den forstand at arbeidsmarkedet er utpreget kjønnssegregert: Menn har generelt hatt en betydelig sterkere tilknytning til arbeidsmarkedet enn kvinner.
- Alder har også betydning, i den forstand at for personer i alderen 55 år og over forekommer rehabilitering i betydelig mindre grad enn for yngre aldersgrupper.
- Hvilke attføringstilbud personer får er også følsomt for yrkestilhørighet og sykdomsdiagnose. Når det gjelder yrkestilhørighet viser det seg at arbeidere oftere får rehabiliteringstilbud enn funksjonærer.

I denne artikkelen finner man også at det ikke er store forskjeller mellom sykmeldte med og uten arbeid, dvs. sykmeldte arbeidstakere og arbeidsløse. Det er imidlertid relativt store forskjeller når det gjelder hvilke rehabiliteringsformer som tilbys disse to gruppene. For eksempel skjer arbeidstrening på den enkeltes arbeidsplass, og det er derfor naturlig at en mindre andel arbeidsløse får denne rehabiliteringsformen. Resultatene indikerer for øvrig at arbeidsløse sykmeldte har mer komplekse og sammensatte problemer enn sykmeldte ar-

beidstakere. Arbeidsløse sykmeldte har også høyere risiko for å bli førtidspensjonert enn personer med arbeid (Riksförsäkringsverket, 1995, p. 46).

I en annen svensk studie undersøker Andersson og Lidwall (1997) ikke bare hvilke faktorer som påvirker hvilke attføringstilbud personer får, men også hvilke faktorer som påvirker når i sykdomsprosessen tilbud om yrkesrettet attføring blir gitt. Basert på logistisk regresjon, finner artikkelen at kjønn ikke har betydning for om rehabiliteringstilbud påbegynnes eller ikke, som er motsatt resultat av det Edlund og Lidwall (1997) finner. Derimot konkluderer Andersson og Lidwall (1997) med at alder, sykdomsdiagnose og yrkestilhørighet har betydning. Betydningen av yrkestilhørighet understrekes ved at arbeidere får rehabiliteringstilbud i større grad enn funksjonærer, som er i tråd med funnet i Edlund og Lidwall (1997). Når det gjelder hvilke faktorer som har betydning for når i sykdomsprosessen tilbud om attføring gis, finner Andersen og Lidwall (1997) at både kjønn, alder og diagnose er her av betydning (dette resultatet fremkommer ved bruk av Cox proporsjonale hasardmodell): De finner blant annet at eldre personer har en lavere sannsynlighet for å begynne på et rehabiliteringstiltak, og at dette gjelder uavhengig av om man tar hensyn til tiden frem til tidspunkt for påbegynt tiltak eller ikke.

Andersson og Lidwall (1997) finner også at kvinner og menn ikke behandles likt i attføringsapparatet. Menn fikk oftere utdanning og yrkesrelatert attføring, mens kvinner oftere fikk trening på egen arbeidsplass. Det sistnevnte funnet er i tråd med en studie av Bäckström (1997). Tema i avhandlingen til Bäckström (1997) er arbeidsrelatert rehabilitering av langtidssykmeldte. Formålet med denne avhandlingen er å analysere arbeidsrehabilitering av sykmeldte som et kjønnteoretisk fenomen, samt å vise hvorledes dette fenomenet uttrykkes, synliggjøres, og endres, på samfunns-, myndighets- og individnivå. I en tidligere studie av Bäckström (1992), som vi refererte i avsnitt 1.2, ble det for øvrig funnet at attføringsapparatet tar tidligere kontakt med menn enn kvinner, og at menn får mer konkrete tilbud enn kvinner. Disse resultatene fremkommer også i Bäckström (1994), som i likhet med de øvrige studier (Bäckström,

1992, 1997) fokuserer på kjønnsforskjeller ved langvarig sykmelding og arbeidsrehabilitering.

En svensk artikkel som også skal kommenteres i denne sammenheng, er Bergendorff et al. (1997b). Formålet med dette notatet er å undersøke hvilken betydning ulike faktorer har for at personer som er langtids-sykmeldte skal vende tilbake til jobb. Dette notatet har interesse grunnet at rekrutteringen til attføringsapparatet skjer via sykmelding (og medisinsk rehabilitering). Den empiriske analysen i denne svenske studien er basert på et utvalg av 1 395 svenske arbeidstakere som var sykmeldte fra arbeid i minst 28 dager, grunnet blant annet ryggsmertesmerter, gjennom en toårsperiode til høsten 1997. Analysen er basert på logit-metoden. Notatet konkluderer med at ulike helsefaktorer (som for eksempel muligheten til å kunne utføre daglige aktiviteter, depresjon, og smerte) er av viktig betydning for sannsynligheten for å kunne vende tilbake til jobb, for alt annet likt. Dette gjelder både for menn og kvinner. En svakere helse reduserer denne sannsynligheten. Utdanningsnivå og alder ser ikke ut som har stor betydning i denne sammenheng. Økonomiske faktorer er av større betydning på kort sikt (etter 90 dager) enn på lengre sikt (etter ett år) for utfallssannsynligheten, og er hovedsakelig av betydning for kvinner. En indikator som måler forventet tap av arbeid er viktig for menns sannsynlighet for å vende tilbake til jobb både på kort og lengre sikt, i den forstand at jo høyere forventet tap, jo høyere tilbakevendings sannsynlighet.

2.2.2 Amerikansk attføringsforskning

Vi skal så gå over til å presentere amerikanske (US) studier som er relatert til rekruttering til attføring. Først vil vi fremheve at den amerikanske attføringspolitikken har vært dominert av ulike kompensasjonsformer til yrkeshemmede personer, og har i betydelig mindre grad omfattet forskjellige rehabiliteringstiltak rettet mot denne gruppen. De primære offentlige kompensasjonsformer omhandler de to ordningene "Social Security Disability Insurance" (SSDI) og

“Supplementary Security Income” (SSI).⁴ Begge programmer administreres av “Social Security Administration” (SSA). SSDI er en sosial forsikringsordning rettet mot potensielle ordinært sysselsatte personer, men som er fullstendig forhindret fra å arbeide grunnet en eller annen form for yrkeshemming. Ordningen SSI er behovsprøvd mot SSDI, i den forstand at det gis overføring av et minimumsbeløp til de personer som oppfyller de medisinske standarder for programmet, men som ikke kvalifiserer for ordningen SSDI. I likhet med ordningen SSDI, er SSI begrenset til personer som grunnet sine yrkeshemninger ikke er i stand til å utføre noe arbeid som de ellers ville ha vært kvalifisert for. Andre attføringsordninger, som programmene “Workers’ Compensation” og “Veterans’ Disability Benefits”, er også kompensasjonsordninger, men disse programmene er kun rettet mot individer med yrkesrelaterte skader.

Vi har i vår kartlegging av amerikanske forskningsstudier, med fokus på rekruttering til attføring, funnet et utvalg av studier med spesiell vekt på dette temaet. De vil her bli kommentert fortløpende under egne delavsnitt.

Yelin (1992): Fortrengning fra arbeidsstyrken

I boken av Yelin (1992) påpekes at eldre mannlige arbeidstakere (i USA) blir fortrent fra arbeidsstyrken. Dette gjelder spesielt innenfor industrisektoren i perioder preget av nedgangskonjunkturer. En andel av denne gruppen av arbeidere betrakter seg selv som yrkeshemmede personer, og søker derfor om å bli mottakere av stønadstypen SSDI. I boken argumenteres mot slike tilpasninger, basert på samfunnsmessige argumenter. Det foreslås i den anledning statlige tiltak som både er rettet mot den enkelte bedrift, samt også makropolitikk som kan stimulere til vekst i det totale antall jobber.

4. For en nærmere beskrivelse av disse kompensasjonsordninger, se for eksempel Rupp og Stableton (1998), og Burkhauser og Daly (2002).

Nelson Jr. (1994): Rekruttering til attføring i et nasjonalt og regionalt perspektiv

Nelson Jr. (1994) fokuserer på personer som mottar stønad fra ett av to programmer - "Old-Age, Survivors, and Disability Insurance" (OASDI) og SSI.⁵ Det fremgår av artikkelen at mellom 1978 og 1993 økte antall mottakere av OASDI og SSI med 43 prosent - fra 4,7 millioner til 6,7 millioner. I denne artikkelen gis en oversikt over endringene i veksten fra 1975 i hver av de to attføringsprogrammene, og det undersøkes for endringer i lovgivningsregler gjennom denne perioden. Vekten legges på regionale og statlige endringer gjennom perioden 1987-1992, og man prøver å identifisere de regionale områder hvor veksten har vært mest dramatisk. Den regionen som har opplevd sterke vekst i denne perioden er Atlanta. Artikkelen forklarer dette med forhold (som blant annet langvarig fattigdom og under-sysselsetting) som preger flere stater i denne regionen.

Rupp og Stapleton (eds.) (1998): Tilstrømning til attføring og varighet

I artikkelsamlingen av Rupp og Stapleton (eds.) (1998) vil vi trekke frem følgende artikler: Stapleton et al. (1998), Yelowitz (1998), og Rupp og Scott (1998). Vi skal her foreta en kort omtale av disse artiklene. I Stapleton et al. (1998) analyseres hvilke faktorer som hadde betydning for veksten i mottakere av SSDI og SSI gjennom perioden 1988 til 1992. I tillegg undersøkes veksten i disse programmene over en lengre periode (fra 1980 til 1993). Resultatene er blant annet basert på simuleringer av estimerte tidsseriemodeller. De finner (blant annet) at den sterke veksten i antall mottakere av disse to kompensasjonsordninger er sterkt korrelert med endringer i lokale ledighetsrater, dvs. høyere ledighetsrater (i ulike stater i USA) fører til økt antall stønadsmottakere.

Yelowitz (1998) undersøker i hvilken grad økende helseforsikringskostnader, i forbindelse med en subsidiert sykeforsikringsordning for personer med begrensede økonomiske midler i USA (det såkalte "Medicaid"-programmet, som administreres av lokale myn-

5. Merk at SSDI utgjør en del av OASDI.

digheter, etter nasjonale retningslinjer), har bidratt til økningen i SSI-mottakere. Analysen er basert på survey-data over mottakere av denne stønadsformen i alderen 18 til 64 år for perioden 1987 til 1992. Regresjonsmodellen er estimert ved bruk av minste kvadraters metode. Beregningsresultatene viser at økte kostnader i forbindelse med helseforsikring er en viktig grunn for deltakelse i SSI-programmet. Man finner at omlag en fjerdedel av økningen i denne deltakelsen kan tilskrives økningen i helseforsikringskostnader.

I Rupp og Scott (1998) påpekes at veksten i antall mottakere av SSDI og SSI ikke bare har sammenheng med økt tilgang av slike stønadsmottakere, men må også sees i sammenheng med varigheten av denne tilstanden. De viser at stønadsmottakelse i henhold til begge typer programmer er av relativt lang varighet, og at den forventede varigheten i perioden fra 1975 til 1993 har økt som følge av et økende antall yngre stønadsmottakere.

Thomason et al. (eds.) (1998a): Arbeidsmiljøtiltak og fagforeningenes betydning

Når det gjelder artikkelsamlingen av Thomason et al. (eds.) (1998a), finner vi følgende artikler relevante her: Durbin og Butler (1998) ser blant annet på sammenhengen mellom yrkesskade og arbeidsmiljøet, inkludert sikkerheten, på arbeidsplassen. Det påpekes i artikkelen at en rekke offentlige tiltak er blitt iverksatt for å øke denne sikkerheten. Enkelte av disse ordningene har medført økt sikkerhet, mens andre ordninger har hatt mindre betydning. I Roman og Blum (1998) gis en oversikt over tiltak rettet mot arbeidsgivere for å forhindre forekomsten av yrkeshemning, blant annet som følge av misbruk av medikamenter og alkoholisme. Schurman et al. (1998) ser blant annet på fagforeningenes rolle for å forhindre arbeidsrelaterte yrkeshemninger, og påpeker at fagforeningene må ta en rekke forhold i betraktning for å sikre helse og sikkerhet.

Bound og Burkhauser (1999): Kompensasjonsnivå og inngangsvilkår
I Bound og Burkhauser (1999) gis en oversikt over adferds- og omfordelingseffekter av overføringsprogrammer rettet mot personer med yrkeshemninger i arbeidsdyktig alder. Primært fokuseres på

programmer i USA, men kapittelet inkluderer også ordninger for en gruppe av vest-europeiske land - Tyskland, Nederland, og Sverige. I avsnitt 2 foretas en diskusjon av definisjonen av "yrkeshemning" anvendt i empiriske studier i USA. Det vises at den resulterende utbredelsesrate av yrkeshemninger i USAs befolkning, så vel som sosio-økonomiske karakteristikker av populasjonen av menn og kvinner med yrkeshemninger, er påvirket av alternative målebegrep av "yrkeshemning". Basert på denne diskusjonen, velges så en definisjon av "yrkeshemning", og man undersøker deretter hvorvidt personer med yrkeshemninger er integrert i arbeidsstyrken. Ikke overraskende finner man at andelen personer med yrkeshemninger som er i jobb er lavere enn den tilsvarende andelen for personer uten yrkeshemninger. Deretter vises at start på en periode som yrkeshemmet påvirker husholdningsinntekten til USAs menn og kvinner i negativ retning. Til slutt i avsnitt 2 sammenlignes populasjonen med yrkeshemninger i Tyskland med den tilsvarende populasjon i USA. Man finner blant annet at flertallet av tyske menn med yrkeshemninger som ikke er i jobb mottar en eller annen form for attføringsstønning, men at denne andelen er lavere i Tyskland enn i USA.

Avsnitt 3 og 4 i Bound og Burkhauser (1999) fokuserer på personer med yrkeshemninger i arbeidsdyktig alder i USA, som har yrkeshemninger av en slik type som gjør dem berettiget til offentligbaserte overføringer. I avsnitt 3 gis en kort historisk oversikt over de to viktigste statlige overføringsprogrammer i USA - SSDI og SSI - og det forsøkes så å gi forklaringer på det økende antall personer som mottar slike overføringer. Det fremgår at en mer generøs politikk (i form av økt kompensasjonsnivå) på dette området ser ut til å ha hatt mindre betydning enn en utvidet adgang til å motta slike stønader. I avsnitt 4 gis en oversikt over litteraturen om arbeidstilbud-adferd blant personer med yrkeshemninger, og hvorledes dette tilbudet er påvirket av karakteristikker ved overføringsordninger, så vel som adferden til arbeidsgivere.

I avsnitt 6 gis en oppsummering av resultatene, og det diskuteres uløste hovedspørsmål i attføringslitteraturen. Dette avsnittet demonstrerer at antall mottakere av overføringer har økt i alle arbeidsdyktige aldersgrupper i USA, og i Tyskland, Nederland, og Sverige,

siden 1970. Dette sammenfaller både med en utvidet adgang til å motta offentlige velferdsprogrammer i den industrialiserte verden, som er målrettet mot personer med yrkeshemninger, samt en mer generøs politikk på disse områdene. Sammenligninger mellom land og innenfor land over tid antyder at disse endringene har hatt betydning for veksten i antall personer med yrkeshemninger. Det fremgår imidlertid av artikkelen at det gjenstår mye forskning om adferdseffekter av disse overføringsprogrammene.

Black et al. (2002): Økonomisk vekst og stønadsutbetalinger

Studien av Black et al. (2002) tar utgangspunkt i yrkeshemmede personer som mottar kompensasjonsformene SSDI og SSI. I denne artikkelen anvendes variasjoner i lokale arbeidsmarkedsbetingelser for å estimere effekten av økonomisk vekst på antall stønadsmottakere av disse ordningene. Det empiriske grunnlaget er basert på variasjoner i prisen på kull, kombinert med variasjoner i kullreserver, som en mulig tilnærming til å identifisere denne effekten. Data anvendes fra fire kull-produserende US stater. Analysen er basert på minste kvadraters metode og to-trinns minste kvadraters metode. I tillegg presenteres ikke-parametriske estimater. Man finner at for programmet SSDI vil en økning i lokale inntekter på 1 prosent, gi en reduksjon i stønadsutbetalinger på omtrent 0,3 eller 0,4 prosent. For ordningen SSI er reduksjonen noe sterkere, 0,4 og 0,7 prosent. Resultatene antyder også at sammenhengen mellom økonomiske betingelser og stønadsutbetalinger er mye sterkere for permanente enn for midlertidige (eller forbigående) økonomiske sjokk.

2.3 Oppsummering av hovedresultater av rekruttering til attføringssystemet

Norske forskningsstudier om rekruttering til attføring viser at det foregår en (observert) seleksjon til attføringsapparatet. Dette innebærer at det ikke er tilfeldig hvem som kommer på attføringstiltak. For det første har ulike individuelle karakteristikk betydning for rekrutteringen til attføring. For eksempel finner Ford og Hvinden (1994c) at

det er flere yrkeshemmede menn enn kvinner, og at aldersmessig er yrkeshemmede personer yngre enn den øvrige befolkningen. Tilsvarende resultater finnes i Hansen (1996a), men når det kontrolleres for andre bakgrunnsvariabler ser det ut til at sannsynligheten for at personer skal være yrkeshemmet vokser med økende alder. På den annen side finner Hansen (1998) at variabler som kjønn og alder har mindre betydning for attføringsrisikoen. Derimot konkluderes det i Hansen (1998) at attføringsrisikoen øker med trygdehistoriens varighet. For det annet kan rekruttering til attføring være påvirket av lokale arbeidsmarkedsforhold; jo høyere ledighetsnivået er, jo høyere sannsynlighet for attføring. Dette er, for eksempel, konklusjonen i Wold Eide (2000) og Dahl et al. (2002), men ikke i Hansen (1998).

Når det gjelder annen nordisk attføringsforskning, viser også flere studier at det forekommer seleksjon til attføringssystemet. I en svensk undersøkelse av Edlund og Lidwall (1997) finner man, for eksempel, at både kjønn, alder, yrkestilhørighet, og sykdomsdiagnose, påvirker hvilke attføringstilbud personer får. Med unntak av kjønnseffekten, er dette også konklusjonen i Andersson og Lidwall (1997).

I motsetning til den nordiske attføringspolitikken, har den amerikanske politikken vært dominert av passive stønader til yrkeshemmede personer, og har i betydelig mindre grad omfattet aktive rehabiliteringstiltak rettet mot denne gruppen. Fokus i de amerikanske studiene om attføringsrekruttering er derfor (blant annet) hvilke faktorer som har hatt betydning for utviklingen av antall mottakere under ulike stønadsordninger (Rupp og Stapleton, eds., 1998; Thomason et al., eds., 1998a; Bound og Burkhauser, 1999; Black et al., 2002). Flere faktorer viser seg å ha hatt betydning for denne utviklingen, blant annet lokale arbeidsmarkedsforhold (Stapleton et al., 1998; Black et al., 2002), men også kriteriene for å få attføringsstønader (Bound og Burkhauser, 1999).

Norske forskningsstudier om forløp av yrkesrettede attføringsprosesser

Vi skal i dette avsnittet gi en oversikt over norske studier som er relatert til attføringsforløp, mens vi i neste avsnitt kommenterer internasjonale studier. Studier om attføringsforløp omfatter følgende temaer: 1) hva man foretar seg når man er yrkeshemmet, og hvilke tiltak som gjelder under yrkesrettet attføring, 2) varighet av yrkesrettet attføring, 3) mulige utfall av et yrkesrettet attføringsforløp, 4) analyser som kan forklare individuell variasjon i varighet av yrkesrettet attføring, 5) variasjon i utfall etter en periode under yrkesrettet attføring, og 6) effektevaluering av tiltak og stønader for yrkeshemmede. Vi skal i det følgende prøve å gruppere de norske studiene innenfor en beslektet inndeling av temaer.

Det sentrale temaet innen nyere norsk forskning om attføringsforløp har vært spørsmålet om hva som gjør at noen attføringsklienter lykkes i å komme i ordinært arbeid, mens andre ikke gjør det. Som understreket i avsnitt 1.4, er årsaken til interessen for dette teamet selvsagt at den primære målsettingen med attføring er at personer skal bli i stand til å forsørge seg selv i det ordinære arbeidslivet.

Kapittel 13 i Dahl og Hansen (1993) gir en oversikt over norsk attføringsstudier frem til begynnelsen av 1990-tallet, særlig med vekt på studier fra 1980-tallet. I tillegg gis en oversikt over svenske og danske attføringsstudier fra samme tidsperiode. Se også Bjørnson (1997) for en oppsummering av tidligere forskning. Formålet med sistnevnte notat er å gi et bilde av forskningens status, ved å gi en beskrivelse av hva det forskes på, hvilke resultater som fremkommer, og ulike tilnæringsmåters muligheter og begrensninger. Intensjonen i Bjørnson (1997) er ikke å gi et utfyllende bilde av all attføy-

ringsforskning, men heller å trekke en del tråder mellom ulike forskningsbidrag.

Det har vært gjennomført en del norske studier som undersøker hva som skjer med personer som er på yrkesrettet attføring. I det følgende grupperes disse studiene etter det hovedtemaet som den enkelte studie fokuserer på.

3.1 Beskrivelser av tiltak for yrkeshemmede personer

Heen og Alstad (1991): Økonomisk støtte til bedrifter som tar inn attføringsklienter

Rapporten Heen og Alstad (1991) gir en oversikt over hvorledes bruken av tiltaket "1/100G" fordeler seg geografisk, og når det gjelder klientenes forhold til arbeidsmarkedet. I tillegg beskriver rapporten samarbeid og ansvarsdeling mellom trygdekontor og arbeidsgivere i flere kommuner. Det som her forkortet betegnes "1/100G" er en ordning der arbeidsgiver får tilskudd fra folketrygden for å ha attføringsklienter i arbeidstrening. Ordningen kalles 1/100G, der G er folketrygdens grunnbeløp, grunnet at arbeidsgiver mottar dette beløpet per dag som klienten er i heldagsarbeid. (Slik støtte kan utbetales i maksimalt 3 måneder.) Datainnsamlingen ble foretatt våren 1991. Den foregikk delvis ved hjelp av spørreskjema, og delvis gjennom intervjuer på en del trygde- og arbeidskontor, og hos noen arbeidsgivere. Undersøkelsen viser at utstrakt bruk av 1/100G henger sammen med at det på arbeidsgiversiden eksisterer et mottaksapparat som gir tilgang til arbeidstreningsplasser. Rapporten argumenterer også for at en vurdering av 1/100G vanskelig kan gjøres isolert, grunnet at ordningen som oftest inngår som en del av et mer omfattende attføringsforløp.

Avslutningsvis påpekes i rapporten at 1/100G i større grad brukes for personer uten arbeidstilknytning enn til bedriftsintern attføring i snever forstand. Tilskuddet går i større grad til bedrifter som tar inn klienter fra andre bedrifter eller som er uten arbeidstilknytning. I mange tilfeller er nok dette klienter som er vanskelig å få attført.

Isaksen (1995, 2000): Større gjennomstrømning av klienter i AMB

Arbeidsmarkedsbedriftene (AMB) er ett av flere virkemidler for attføring av yrkeshemmede arbeidssøkere. I 1993 ble det innført et nytt støtte- og styringssystem for AMB. Det nye systemet ble iverksatt fra 01.01.1993. Hensikten var å oppnå større gjennomstrømning på bedriftene. Rapporten fra Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) av Isaksen (1995) oppsummerer og drøfter implementeringen av det nye regelverket. Evalueringen i sistnevnte rapport har pågått i perioden 01.01.1993 til 31.12.1994. Studien viser at det nye støtte- og styringssystemet førte til at gjennomstrømning av yrkeshemmede arbeidstakere på bedriftene økte i løpet 1993/1994. Imidlertid konkluderer rapporten med at man vet lite om hva som skjer på lengre sikt med de som utplasseres fra AMB.

I AFI-rapporten Isaksen (2000) gis en beskrivelse og vurdering av en del sentrale sider ved attføringsarbeidet på bedriftene slik det fremstod ved årsskiftet 1999/2000.⁶ (Jmfør omtalen av begge AFI-rapporter i avsnitt 1.2.) Rapporten sammenligner situasjonen i 1994 med situasjonen i 1999. Det konkluderes med at det har foregått en positiv utvikling på arbeidsmarkedsbedriftene i perioden 1995-1999 på flere viktige områder. I rapporten pekes imidlertid også på en del forbedringsområder.

Andreassen og Lorentzen (2002): Arbeidsforberedende trening

Arbeidsmarkedstiltaket arbeidsforberedende trening (AFT) er Aetats lavterskeltak. Dette tiltaket er rettet mot yrkeshemmede arbeidssøkere med usikre yrkesmessige forutsetninger, og med behov for tett og bred oppfølging. Formålet med AFT er å kartlegge deltakernes totale ressurser og utviklingsmuligheter i forhold til arbeidsmarkedet, samt å sette dem i stand til å fungere i forhold til de krav som arbeidslivet stiller, både i forhold til direkte arbeidsrelaterte ferdigheter

6. Isaksen (2000) inngikk som et samarbeidsprosjekt mellom AFI og Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF). AFI stod for den kvalitative delen av prosjektet, mens SNF hadde ansvar for prosjektets kvantitative analysedel. Aakvik og Dahl (2000) oppsummerer SNFs bidrag.

og sosial fungering. I rapporten av Andreassen og Lorentzen (2002) foretas en kartlegging av AFT med utgangspunkt i de retningslinjer som gjelder for tiltaket. Spørsmålet som stilles er i hvilken grad AFT tilfredsstillende de krav som stilles i retningslinjene. Kartleggingen belyser ulike sider ved AFT. Dette berører blant annet: organisering, kompetanse, målgruppe, kapasitetsutnyttelse, lokal etterspørsel og tilpasning, innhold, tverrfaglig samarbeid, og kjennetegn ved deltakerne. Datamaterialet i denne undersøkelsen er basert på ulike kilder: intervju- og spørreundersøkelser av AFTer og tilhørende Aetat lokal, dokumentanalyser av et utvalg sluttrapporter og årsmeldinger, samt gjennomføring av registeranalyser basert på data fra Aetat (av ren beskrivende karakter). Rapporten viser at AFT er et velfungerende tiltak som i stor grad følger tiltakets retningslinjer, men det avdekkes også forbedringspotensialer på flere områder.

3.2 Effektevaluering av tiltak for yrkeshemmede

Gunvaldsen et al. (1991): Behandling og uføretrygding

I studien av Gunvaldsen et al. (1991) undersøkes hvorvidt 87 kvinner med langvarige muskelsmerter i 1981 oppnådde trygdestatus, der trygdestatus ble registrert syv år senere. Nær 53 prosent hadde da uføretrygd. Det ble ikke funnet signifikante forskjeller mellom de personer som var blitt møtt av helsevesenet med rent medisinske, individrettede tiltak, og de som i tillegg også hadde fått arbeidsmiljørettet behandling. Slike forskjeller er vurdert statistisk ved bruk av khikvadrat-test. Bakgrunnsvariabler som synes å ha prediktiv verdi med hensyn til senere uføretrygd, er forholdsvis moden alder, langvarig smertetilstand, ledighet over lengre tid, og mottakelse av attføringspenger. Beregning av statistisk signifikans av potensielle risikofaktorer for senere trygdeytelser er også foretatt ved bruk av khikvadrat-test. Klienter med de angjeldende faktorer blir således vurdert i forhold til alle øvrige uten denne faktor. Det konkluderes med at tradisjonelle behandlingsmetoder ikke når frem, og viktigheten av å sette inn målrettede tiltak overfor dem som (empirisk sett) har størst sjanse til å ende med uføretrygd, betones.

Aakvik (1993): Tiltak påvirker i liten grad sannsynligheten for å få jobb

Formålet med hovedoppgaven til Aakvik (1993) er å gi svar på i hvilken grad sannsynligheten for å få arbeid for yrkeshemmede øker som følge av deltakelse i attføringsprogram. I tillegg undersøkes det for om saksbehandlere ved arbeidskontorene foretar diskriminering, i den forstand at kun personer med høy forventet sannsynlighet for å få nytt arbeid, får tilbud om deltakelse på attføringstiltak. Den økonomiske analysen er basert på beregninger av såkalte differanse-sannsynligheter, som angir økningen i sannsynligheten for arbeid som følge av deltakelse på attføringstiltak, men hvor det tas eksplisitt hensyn til at vi både kan ha observerbar og ikke-observerbar seleksjon inn på attføringstiltak. For slike beregninger anvendes en logit-modell, samt en seleksjonsmodell for beregning av differansesannsynligheten. Med utgangspunkt i et KIRUT-materiale, finner Aakvik (1993) at sannsynligheten for å få nytt arbeid for personer som deltar på attføringstiltak ikke er signifikant forskjellig for (sammenlignbare) personer som ikke har deltatt på slike tiltak. Dessuten påvises at diskriminering faktisk foregår fra saksbehandlers side ved arbeidskontorene. Den mest markante variabelen det ble selektert på var utdanning: Høy utdanning viste seg å være meget gunstig når det gjaldt å bli valgt inn på tiltak. Det konkluderes dermed med at det foregår en seleksjon fra saksbehandler som kan påvirke differanse-sannsynligheten.

Ford og Hvinden (1994c) og Ford (1993): Yrkesmessig attføring kan gi positive resultater i samspill med personlige forutsetninger

I avsnitt 2.1 omtalte vi en rekrutteringsanalyse (til attføring) som foretas i rapporten Ford og Hvinden (1994c). Deres rapport legger også frem resultatene av en undersøkelse om forsøk på yrkesmessig attføring. Den forløpsanalysen som foretas i deres notat, er basert på det samme datasettet som er anvendt i en tilsvarende analyse i Ford (1993). Vi skal derfor her i stedet omtale denne sistnevnte rapporten (se også Ford og Hvinden, 1994a). I Ford (1993) prøver man å besvare om det er former for tiltak eller opplegg av attføringsforsøket

som er særlig egnet for å føre en tiltaksdeltaker frem til ordinært arbeid. Funnene i rapporten er basert på en gjennomgang av 342 yrkesmessige attføringssaker som var registrert som avsluttet i Rikstrygdeverkets registre enten i 1988 eller 1989. Disse sakene utgjorde omlag 5 prosent av alle registrerte avsluttede saker i disse to årene. Sakene ble fulgt opp i to år etter at de ble registrert avsluttet. Et utvalg av klientene (48) og deres saksbehandlere ved trygde- og arbeidskontor ble intervjuet om attføringsforløpet. I tillegg ble saksbehandlere ved trygde- og arbeidskontor intervjuet om attføringsarbeid generelt i 1992. Rapporten baserer seg primært på det kvantitative materialet fra undersøkelsen.

Basert på deskriptiv statistikk og logistisk regresjonsanalyse, fremkommer følgende hovedfunn i Ford (1993): Omlag en fjerdedel av klientene lyktes med attføringsforsøket, i den forstand at de kom inn i og ikke umiddelbart falt ut av ordinære arbeidsforhold, og dermed ble økonomisk uavhengige av offentlige ytelser. Individuelle forutsetninger som ga gunstigere utgangspunkt var: Klienten var mann, hadde tidligere vært i arbeid, vært økonomisk selvforsørget, og hadde ikke hatt tidligere bistand fra sosialkontoret. Andre forutsetninger som trakk i retning av gunstigere utgangspunkt var: Alder over 20 år, utdanning utover videregående skole før attføringen tok til, og muskel-skjelettplager snarere enn andre plager. Bidraget fra enkeltfaktorer var av mindre betydning for det oppnådde resultat enn summen av positive forutsetninger. Videre viste det seg at attføringsforsøkets innhold og forløp hadde innvirkning på de oppnådde resultater av attføringsforsøkene. Dessuten var det et samspill mellom klientenes forutsetninger forut for attføringsforsøk, attføringsforsøkets innhold og forløp, og de oppnådde resultater.

Aakvik og Risa (1994): Deltakelse på tiltak kan ha negativ effekt på jobbsannsynligheten

Aakvik og Risa (1994) estimerer effekten av yrkesrettede attføringstiltak i Norge med tilbakevending til sysselsetting som suksesskriterium. I dette notatet tas hensyn til flere av de metodiske problemer som er knyttet til økonomiske (effekt)evalueringer av yrkesrettede attføringstiltak, og som er oppsummert i Risa (1995). Datamaterialet

i Aakvik og Risa (1994) omfatter KIRUT-data over 1995 individer som hadde en diagnose som gjorde dem berettiget til yrkesrettet attføring i januar 1989. Observasjonsperioden strekker seg fra begynnelsen av 1989 og gjennom 1990. Basert på dataene lar det seg gjøre å konstruere en sammenligningsgruppe av ikke-deltakere, slik at forskjellen mellom suksess-sannsynlighetene for tiltaksdeltakerne og ikke-deltakerne kan beregnes. Beregningsresultatene er basert på en logistisk modell, hvor det tas hensyn til observert seleksjon av tiltaksdeltakere. Analysen viser sterke indikasjoner på at det foregår en seleksjon av deltakere til arbeidsmarkedstiltak. Man finner at alder har en negativ effekt på sannsynligheten for å vende tilbake til jobb, mens effekten av utdanning og det å være gift er ikke signifikant. Variabler som fanger opp den enkeltes inntektsnivå har en positiv effekt på suksess-sannsynligheten (som forventet). Noe overraskende finner Aakvik og Risa (1994) at den estimerte relative suksess-sannsynlighet av deltakelse på yrkesrettede attføringstiltak er negativ, og for tiltak med lang varighet er resultatet i tillegg signifikant.

Kjerstad og Aakvik (1997): Bedriftsintern attføring gir bedre resultater enn skoletiltak

Rapporten av Kjerstad og Aakvik (1997) beskriver både en ressursallokeringsstudie og en virkningsanalyse. Ressursallokeringsstudien ble dokumentert i avsnitt 2.1. Her skal vi presentere selve effektanalysen. Denne analysen knytter seg til en vurdering av i hvor stor grad attføringsapparatet lykkes i å få klientene i arbeid etter endt attføring. En viktig problemstilling i rapporten har vært å undersøke om det er klientenes karakteristika (for eksempel kjønn, alder, yrkeserfaring, helsetilstand), tiltakets type (ordinær undervisning eller spesifikke tiltak) eller tiltakets varighet som har vært avgjørende i forhold til å få jobb etter endt attføring. Analyseresultatene viser at både klientenes bakgrunns karakteristika og tiltakets type har avgjørende betydning for om personen kommer i jobb, mens tiltakenes varighet bare kan sies å ha mindre betydning. På bakgrunn av bruk av minste kvadraters metode og logistisk regresjon, er noen resultater som følger:

- Relativt høy utdanning før man kommer inn på et tiltak, for alt annet likt, bedrer muligheten for å komme i jobb.
- Sannsynligheten er større for å komme i jobb dersom man er kvinne.
- Desto yngre individet er, desto større sannsynlighet for å komme i arbeid etter endt tiltak.

Dessuten finner man at spesifikke tiltak - alt annet likt - gir større sannsynlighet for å komme i arbeid enn generelle tiltak. Mer konkret finner man at personer knyttet til arbeidsmarkedsbedrifter og bedriftsintern attføring kommer signifikant bedre ut enn personer på skoletiltak, mens personer med integreringstilskudd og arbeid med bistand kommer signifikant dårligere ut.

Kjerstad et al. (1997): Bedriftsintern attføring gir relativt høyere jobbsannsynlighet

Kjerstad et al. (1997) har studert ulike sider ved forskjellige former for tiltak som utdanning, arbeidspraksis, og annen oppfølging fra arbeidsmarkedsetaten sin side. Rapporten studerer en slik tiltaksrettet strategi basert på KIRUT-data. Analysen berører attføringsapparatets fordeling av ressurser i form av tiltakenes varighet og tiltakenes type, og hovedanalysen knytter seg til om det er visse kjeder av tiltak som gir større sannsynlighet for at individer kommer i arbeid enn andre. Ved bruk av analysemetoder som minste kvadraters metode og logistisk regresjon, finner Kjerstad et al. (1997) at sysselsettingstiltak for yrkeshemmede i offentlig sektor, bedriftsintern attføring og arbeidstrening i bedrifter, utgjør en gruppe tiltak som gir større sannsynlighet for å få attføringsklienter i arbeid sammenlignet med andre tiltaksgrupper. Hovedkonklusjonen er at mer spesifikt tilrettelagte tiltakstyper innenfor ordinært arbeidsliv gjør det bedre enn andre typer av tiltak.

Grøgaard (1998): Skolegang mer gunstig enn hospitering

Vi refererte i avsnitt 2.1 to rapporter, Eldring og Grøgaard (1996) og Grøgaard (1998), der sistnevnte rapport undersøker blant annet hvor godt to tiltak - et hospiteringstiltak og et skolegangstiltak for yrkeshemmede - fungerte for deltakere i perioden etter at de ble utskrevet fra attføring. Ved anvendelse av en logit-modell, finner man i Grøgaard (1998) at når det gjelder skolegangstiltaket kommer menn bedre ut enn kvinner, at ungdom kommer dårligere ut enn voksne og eldre, og at helsetilstand og utdanningsbakgrunn har betydning. Dess svakere helse, dess lavere andel i ordinært arbeid. Når det gjelder betydningen av utdanning, viser det seg allikevel at skolegangdeltakere som kommer inn på tiltak med fagbrev, kommer minst like godt ut med hensyn til sysselsetting etter tiltak som deltakere som har utdanningsbakgrunn fra universiteter og høyskoler. Generelt sett har skolegangdeltakerne en mer gunstig beskjeftigelse etter endt tiltak enn deltakerne på hospitering, også når det kontrolleres for rekrutteringen til de to tiltakene.

Aakvik (1999): Utdanningstiltak gir i liten grad økt jobbsannsynlighet

Aakvik (1999) ser på sysselsettingseffekter av utdanning for yrkeshemmede arbeidssøkere. I dette notatet følges sysselsettingskarrieren for et utvalg bestående av ikke-deltakere og deltakere på utdanningstiltak for yrkeshemmede. Datamaterialet (paneldata) består av et tilfeldig utvalg av 1 506 personer som startet yrkesrettet attføring i 1989, og som ble utskrevet før 1991. Medlemmer av tiltaksgruppen består av individer som deltar på utdanningstiltak. Sammenligningsgruppen består av individer som mottok rehabiliteringspenger, og som hadde søkt utdanningstiltak, men som ikke hadde deltatt i aktive yrkesrettede attføringstiltak. Begge grupper følges tre år frem i tid etter tidspunkt for utskrivning fra yrkesrettet attføring. Observasjonsperioden er således fra 1989 til 1994. Det spesifiseres en sysselsettingsutfallsmodell som inkluderer både uobservert heterogenitet og eventuell seleksjonsskjevhet som følge av korrelasjon mellom uobserverte variabler og en persons treningsstatus. Mer konkret er beregningsresultatene i Aakvik (1999) basert på nærmere spesifiserte

probit-modeller, hvor det tas hensyn til den nevnte seleksjonsskjevhet. I tillegg er effekten av uobservert heterogenitet estimert ikke-parametrisk, ved bruk av en massepunkt-teknikk.⁷ Selv om deltakere i utdanningstiltak har sysselsettingsrater som er omtrent 8 prosentpoeng høyere enn de som ikke deltar i slike tiltak, viser de økonometriske seleksjonsmodellene at utfallseffekten av utdanning ikke er signifikant forskjellig fra null.

Aakvik et al. (2000): Effekter av attføringstiltak for kvinner

I Aakvik et al. (2000) formuleres en økonometrisk modell for å studere tiltakseffekter for diskrete utfall, når tiltakseffektene varierer blant observert identiske personer. Den diskrete utfallsmodellen anvendes deretter for å evaluere effekten av yrkesrettede attføringstiltak på sysselsettingsutfall for kvinner. Dataene (paneldata) består av et utvalg individer som hadde søkt om deltakelse på tiltak i 1989, og som ble registrert i et tiltak i minst 5 dager i perioden fra begynnelsen av 1989 til slutten 1993, samt ikke-deltakere som hadde søkt om tiltaksdeltakelse i 1989, men som ikke hadde blitt registrert i et tiltak. Studien viser at deltakere på disse tiltakene har 4,6 prosent høyere sysselsettingsrate enn ikke-deltakere. Når det kontrolleres for observerte personkjennetegn ved deltakerne, faller den gjennomsnittlige tiltakseffekten til 4,1 prosent. Når man kontrollerer for uobserverte karakteristikk ved deltakerne, faller den gjennomsnittlige tiltakseffekten til -1,4 prosent. Det kan dermed se ut som om attføringstiltak har en negativ effekt på sannsynligheten for sysselsetting.

7. Ikke-parametrisk estimering av fordelingen til de uobserverte variabler går tilbake til arbeidet av Kiefer og Wolfowitz (1958), og senere utvidet av blant annet Lindsay (1983). For ikke-parametrisk estimering av en ettutfallsvarighetsmodell, se Heckman og Singer (1984). Noen utvalgte (norske) varighetsstudier av ordinære arbeidssøkere hvor denne teknikken er benyttet, er Brinch (2001), Røed et al. (2001), og Røed og Zhang (2002). Røed et al. (2001) er for øvrig basert på en kombinert database for norske og svenske arbeidsledighetsforløp.

Aakvik (2001): Tiltaksdeltakelse har en positiv effekt på sannsynligheten for å få en jobb

I notatet Aakvik (2001) evalueres (norske) yrkesrettede attføringstiltak ved å sammenligne sysselsettingsutfall for deltakere og ikke-deltakere. Dataene omfatter 4 416 personer på yrkesrettet attføring. Observasjonsperioden strekker seg fra 1989 til slutten av 1993. Med utgangspunkt i logit-modeller, finner man at tiltakseffekten er rundt 6 prosentpoeng når observerte forskjeller mellom deltakere og medlemmer av en kontrollgruppe tas hensyn til. Tiltakseffekten er høyere for personer som har lav sannsynlighet for å delta på et tiltak, sammenlignet med de som har relativt høy tiltakssannsynlighet.

Aakvik (2001) estimerer også tiltakseffekter for å se om de er sensitive med hensyn til seleksjonssjeheter som skyldes eventuell korrelasjon mellom uobserverte faktorer og en persons tiltaksstatus. Resultatene viser at tiltakseffekten er sensitiv for seleksjonsskjevhet. Imidlertid er resultatet om at tiltakseffekten er signifikant og positiv for individer som har lav sannsynlighet for å delta på et tiltak, ikke sensitiv med hensyn til seleksjonsskjevhet.

Berg (2001): Relativ langvarig lønnstilskuddsordning gir mest gunstig effekt

For å bistå arbeidsledige og yrkeshemmede til å komme i arbeid kan Aetat (arbeidsmarkedsetaten) gi et lønnstilskudd til arbeidsgivere som ansetter dem. Formålet med tiltaket er også å bedre deltakernes muligheter på lenge sikt. Berg (2001) har vurdert hvorledes sats og varighet for tilskuddet foregår, og hvorvidt satsen og varigheten har betydning for deltakernes jobbsannsynlighet senere. (Prosjektet som helhet er dokumentert i Econ, 2001.) I denne artikkelen tar man for seg ulike arbeidssøkergrupper, inkludert yrkeshemmede. Analysene er basert på opplysninger både fra registerdata og en spørreundersøkelse. Registerdataene inneholder opplysninger om alle personer som avsluttet et lønnstilskudd i 1998. Den benyttede regresjonsmetoden er logistisk regresjon. Resultatene viser at yrkeshemmede var den nest største gruppen på lønnstilskudd. Sammen med gruppen personer som er ferdig attførte har disse også det mest generøse regelverket. Videre finner man at, generelt sett, vil en forlengelse av tilskud-

det øke effekten av tiltaket opp til en viss varighet (målt ved jobb-sannsynlighet). Hva som er optimal varighet, varierer imidlertid sterkt mellom ulike grupper av deltakere. Det viser seg at yrkeshemmede, samt personer som er ferdig attførte, har fordel av et relativt langvarig lønnstilskudd. Effekten av tilskuddet øker imidlertid ikke mer når det har nådd en viss varighet. Dette skjer etter rundt et år, altså lenge før maksimal varighet (24 måneder) er nådd. Yrkeshemmede er også i praksis den arbeidssøkergruppen som har lengst varighet av lønnstilskuddene, gjennomsnittet er på 8-9 måneder.

Bratberg et al. (2001): Samfunnsøkonomisk evaluering av effekter av rehabiliteringstiltak

I Bratberg et al. (2001) presenteres en oversikt over hovedelementene i en samfunnsøkonomisk evaluering av sysselsettingseffekter av rehabiliteringstiltak. Det diskuteres også ulike metodeproblemer knyttet til å måle behandlingseffekter. Spesielt diskuterer man fordele og ulemper ved eksperimentelle og ulike ikke-eksperimentelle evalueringemetoder, og eksemplifiserer noe av dette ved å gjennomgå ulike sosiale eksperimenter. Det konkluderes med at det er vanskelig å etablere kunnskap om tiltakseffekter selv i randomiserte forsøk med rimelig stor grad av kontroll over utenforliggende faktorer som også kan tenkes å påvirke utfallet av tiltaket. Dessuten påpekes at uansett om man tar utgangspunkt i eksperimentelle eller ikke-eksperimentelle evalueringemetoder, må man være varsom med hvorledes man tolker resultatene, fordi det i denne type evalueringer er vanskelig å etablere uomtvistelig kunnskap om tiltakseffekter.

3.3 Varighet og mulige utfall av et yrkesrettet attføringsforløp

Dahl og Hansen (1993): Alder og diagnose viktig for utfallet

Temaet i kapittel 13 i Dahl og Hansen (1993) er attføring. Studien er i denne sammenheng opptatt av attføring hvor målsettingene er å bringe personer tilbake i lønnet arbeid. Følgende konklusjoner fremkommer i rapporten: For det første ser det ut til at alder spiller en

sentral rolle for rekrutteringen til attføring (som var tema i avsnitt 2), og alder ser også ut til å være viktig når det gjelder attføringens utfall. Kort oppsummert, jo eldre personer er, jo lavere er sannsynligheten for å komme under attføring. I den grad personer kommer under attføring, viser det seg at jo eldre de er, desto større ser sjansen for uførepensjon å være, og desto lavere ser sjansen for overgang til arbeid å være. For det annet, diagnose ser også ut til å være viktig. Sykmeldte med psykiske lidelser, eller med lidelser i bevegelsesorganer, har størst sjanse for å komme på attføring, og når de først kommer på attføring, ser de også ut til å bli værende relativt lenge. Det viser seg vanskeligst å attføre personer med psykiske lidelser, sammensatte helsemessige og sosiale problemer, og ikke minst personer med alkohol- og narkotikaproblemer. For det tredje, andre forhold som utdanning, kjønn, arbeidsledighet spiller nok også inn, selv om slike faktorer ikke ser ut til å ha samme betydning som alder og helse.

Noreik og Grünfeld (1995): Mangel på tiltak hindrer reell rehabilitering

Noreik og Grünfeld (1995) baserer sine analyser på et tilfeldig utvalg av 103 attføringsklienter fra et trygdekontor i Oslo. Utgangspunktet for undersøkelsen var klienter som per mars 1993 mottok medisinsk attføringshjelp. Klientene ble fulgt ved hjelp av registerdata fra det tidspunkt attføringen hadde startet til tiden for oppfølgingen etter mars 1993. Oppfølgingen varte ut 1993. Basert på dette materialet, konkluderes som følger:

- De fleste klienter har beskjeden skolegang og liten yrkeserfaring.
- Kvinner utgjør flertallet.
- Psykiske plager og smertetilstander i muskel- og skjelettapparatet dominerer sykdomsbildet.
- Den gjennomsnittlige varigheten av attføringsperioden er tre år.

- De fleste forblir under medisinsk attføring, med passive trygdeytelser.
- De medisinske opplysningene med hensyn til behandling og prognose er ofte mangelfulle.
- Få kommer over på yrkesrettede tiltak.

Ifølge Noreik og Grünfeld (1995) vanskeliggjøres attføring tilbake til arbeidslivet, dels av mangelen på aktiv oppfølging av den enkelte klient og initiering av målrettede tiltak, dels av arbeidslivets kvalitetskrav til de ansatte.

Bergsgard og Løyland (1998): Yrkeshemmede med psykiske lidelser har lav jobbsannsynlighet

Prosjektet i notatet av Bergsgard og Løyland (1998) består av to delundersøkelser. For det første har man, med utgangspunkt i KIRUT-databasen, analysert resultatet av den yrkesrettede attføringen ut fra diagnose, bakgrunnsvariabler, og type attføringstiltak. Beregningsresultatene er basert på logistisk regresjon og minste kvadraters metode. Hovedfunnene er at personer med psykiske lidelser har dårligere attførings sannsynlighet til arbeidsmarkedet, men at dette resultatet er følsomt for pensjons- og inntektsforhold. Videre finner man at høy utdannelse og høy inntekt har en positiv effekt på jobbsannsynlighet.

For det annet har Bergsgard og Løyland (1998) gjennomført intervjuer med 26 personer som var på yrkesrettet attføring, og som hadde eller hadde hatt psykiske problemer. Hensikten med disse intervjuene var å få brukernes syn på møtet med og samarbeidet mellom aktørene i attføringsapparatet. Hovedresultatene er at brukerne er sprikende i sine vurderinger. Brukere med høye forventninger til attføringen, som inntar en brukerrolle overfor attføringsapparatet og som ønsker å studere, er mest positive. Brukere som er på arbeidstreningstiltak, er ofte mer kritiske, selv om de i utgangspunktet inntok en brukerrolle overfor attføringsapparatet. Brukere uten motivasjon i forbindelse med den yrkesrettede attføringen inntar ofte en klientrolle.

Hansen (1998): Overgang til uførhet øker med alder, overgang til sysselsetting øker med utdanning

Formålet med studien av Hansen (1998) er blant annet å undersøke hvilke faktorer som påvirker attføringsperiodenes varighet og utfall, og da separat for de som er under yrkesmessig og medisinsk attføring.⁸ Analysen er basert på KIRUT-data. Studien omfatter data for alle som kom under (yrkesmessig og medisinsk) attføring i perioden fra 1. januar 1989 til 31. desember 1991. Rapporten ser på to typer modeller: overgangsraten til en uspesifisert slutt-tilstand, som omfatter alle mulige slutt-tilstander (modell nr. 1), og overgangsraten til arbeid, arbeidsløshet med dagpenger, og uførepensjon (modell nr. 2). Dette gjøres både for yrkesmessig og medisinsk attføring (rehabilitering). Basert på en stykkevis konstant eksponensialmodell (harsardmodell) konkluderes som følger:

(i) Analysene har vist at attføringsperiodene ofte varer lenge. Dette gjelder både for yrkesmessig og medisinsk attføring.

(ii) Sannsynligheten for at stønadperiodene skal avsluttes avtar som ventet med stønadperiodenes varighet (en klar negativ varighetseffekt). Forholdet gjør seg gjeldende ved begge typer attføring. En annen indikator på at det er en tilstands- eller mer bestemt historieavhengighet, er at de personer som kommer fra arbeid har en høyere overgangsrate til arbeid enn de som er sykmeldt. Personer som kommer fra dagpenger har også en høyere overgangsrate til dagpenger enn de som kommer fra sykepenger. Det er imidlertid i denne studien ikke eksplisitt kontrollert for uobservert heterogenitet. I tillegg er det heller ikke kontrollert for diagnose eller tiltakssituasjon.

(iii) Ved yrkesmessig attføring avtar stønadperiodenes varighet med økende alder generelt, og også ved overgang til arbeid og dagpenger spesielt. Effekten av alder avtar ellers noe med økende alder. Over-

8. Jamfør også avsnitt 2.1. Denne studien av Hansen (1998), finnes også i Hansen (1996b).

gangsraten til uførepensjon øker med alderen. Alderseffekten er noe mindre ved medisinsk attføring enn ved yrkesmessig attføring.

(iv) Kvinner som er på yrkesmessig attføring har en lavere overgangsrate enn menn ved uspesifisert overgang (dvs. alle mulige overganger). Kjønnforskjellen gjelder imidlertid ikke når det er kontrollert for økonomi og arbeidsmarkedsressurser (utdanning, yrkeserfaring). Ved overgang til arbeidsløshet med dagpenger har kvinner en lavere overgangsrate enn menn. Det er ingen signifikante kjønnforskjeller ved overgang fra yrkesmessig attføring til arbeid og til uførepensjon. Også ved medisinsk attføring opphører de lavere overgangsratene som kvinner har ved uspesifisert overgang når det kontrolleres for økonomi og arbeidsmarkedsressurser. Kontrollert for disse variablene, har kvinner en høyere overgangsrate enn menn til arbeid, mens det er ingen signifikante kjønnforskjeller ved overgang til dagpenger og til uførepensjon.

(v) Antall barn ser ikke ut til å være noen vesentlig faktor for å forklare attføringsperiodenes varighet og utfall, mens effekten av ekteenskapelig status ikke er entydig.

(vi) Overgangsratene til arbeid øker med utdanningsnivå, mens overgangsratene til uførepensjon avtar med utdanningsnivå. Utdanning har ingen effekt på overgangsraten til arbeidsløshet med dagpenger.

(vii) For begge attføringstyper øker overgangsraten med antall inntektsår ved uspesifisert utfall, og ved overgang til arbeid og dagpenger.

Ved begge typer attføring finner Hansen (1998) at den uspesifiserte overgangsraten øker med det kommunale ledighetsnivået. Ved overgang til arbeid er det ingen signifikant effekt av ledighetsnivået. Overgangsratene både til dagpenger og uførepensjon øker derimot med ledighetsnivået.

Aakvik og Dahl (2000): Økende overgang fra AMB til jobb

Formålet med studien av Aakvik og Dahl (2000) er å analysere overgangen fra arbeidsmarkedsbedriftene (AMB) til ordinært arbeid for personer som har avsluttet sitt atføringsforløp fra AMB fase 1 og fase 2 i ulike år. Sentralt i studien er å analysere endringer i jobbandel over tid. Har andelen som kommer i jobb endret seg over tid? Hvilke faktorer kan eventuelt forklare denne endringen? Har individuelle karakteristika og forhold på arbeidsmarkedet virkning på atføringsprosessen, eller er det spesifikke forhold ved arbeidsmarkedsbedriftene som er av betydning?

Datamaterialet i Aakvik og Dahl (2000) omfatter registerdata på individnivå for årene 1995 til 1999. Beregningsresultatene er basert på logistisk regresjon, hvor man kontrollerer for en rekke relevante faktorer. Regresjonsanalysen viser at jobbandelene fra fase 2 økte med i underkant av 13 prosentpoeng fra 1995 til 1999. Videre finner man at sysselsettingsandelene for menn er relativt stabile over tid. Menn har en jobbandel på rundt 14 prosent fra fase 1, mens den ligger mellom 30 og 40 prosent fra fase 2 i ulike år. For kvinner, derimot, er det en betydelig stigning i jobbandel. Sysselsettingsandelen var 5 prosent for kvinner fra fase 1 i 1995. Denne steg til 15 prosent i 1999. Det har også vært en kraftig stigning i andelen kvinner med jobb som sluttårsak fra fase 2. I 1995 gikk 21 prosent av de som avsluttet sitt atføringsforløp over i jobb. I 1999 var denne andelen på 40 prosent.

Aetat (2000): Yrkeshemmede med aktiv sluttårsak har lengst atføringsforløp

Rapporten Aetat (2000) gir en beskrivelse av kjennetegn ved deltakere i arbeidsmarkedsbedrifter (AMB) fase 1 og fase 2, sammenlignet med alle yrkeshemmede. Det tas utgangspunkt i alle som begynte i AMB fase 1 og 2 i løpet av 1. halvår 1996, og man følger denne gruppen frem til juli 1999. Videre foretas det en inndeling i aktive, passive og andre sluttårsaker. Aktiv sluttårsak: Ordinært arbeid, arbeid / trygd, egenfinansiert ordinær skolegang eller formidlingsklar. Passiv sluttårsak: Helsemessig bistand, sosial utredning eller søkt uførepensjon. Annet: Innkalt 2 ganger til Aetat men ikke møtt,

ukjent, automatisk avregistrert fra yrkesrettet attføring (på grunn av uteblivelse) eller annet. Analysene baserer seg på Cox proporsjonale hasardmodell. Varighetsanalysen viser at de med aktiv sluttårsak har lengst attføringsforløp bak seg, sammenlignet både med de med passiv sluttårsak og sluttårsak annet. De som går til en passiv sluttårsak har imidlertid også et relativt langt attføringsforløp bak seg. For mange personer er det en langvarig og krevende prosess å tilbakeføres til ordinært arbeid. På tross av lang tid og ulike arbeids- og kvalifiseringstiltak er resultatet i mange tilfeller en passiv sluttårsak. Varighetsanalysen viser også at yrkeshemmede innenfor diagnosegruppene psykiske-, sosiale- og misbruksproblemer har et lengre attføringsforløp, sammenlignet med andre diagnosegrupper.

Bråthen og Pedersen (2001) og Pedersen (2001a-b): Beskrivende analyser av overgang til arbeid for yrkeshemmede

I Bråthen og Pedersen (2001) gis en deskriptiv beskrivelse av personer som er registrert som yrkeshemmet i januar 1998. I tillegg gis en beskrivelse av personer som går ut av status som yrkeshemmet (ifølge SOFA-søker-registeret) i løpet av første halvdel av 1998, samt deres tilpasning (status) på arbeidsmarkedet i november samme år. Dataene består av koblede opplysninger fra en rekke administrative registre. Det gis også en bred oversikt over ulike typer av arbeidsmarkedstiltak for yrkeshemmede. Av rapporten fremgår at personer som deltok på skole- og hospiteringstiltak (samt egen-etablerere) er de som i størst grad var i arbeid i november 1998. For gruppen som helhet var 48 prosent registrert som lønnskakere. Ellers er det store variasjoner mellom de ulike tiltaksgruppene når det gjelder tilpasningen på arbeidsmarkedet.

Pedersen (2001a-b) gir en deskriptiv analyse av personer som gikk ut av en status som yrkeshemmet i løpet av perioden januar - juni i årene 1999 og 2000, og evalueringstidspunktet er satt til slutten av november i de respektive årene. Hensikten med analysene er å undersøke i hvilken grad tiltak rettet mot yrkeshemmede faktisk fører til at deltakerne går ut i ordinært arbeid, og om det eksisterer forskjeller tiltakene imellom. Selv om det i analysene ikke kontrolleres for ulike bakgrunnsvariabler, fremgår av Pedersen (2001a) at dette

arbeidet vil bidra til å klarlegge innhold og resultater av tiltak rettet mot yrkeshemmede. Som i Bråthen og Pedersen (2001), er datamaterialet basert på koblede data fra forskjellige administrative registre. Man finner at for utvalgspersonene varierer resultatene etter tiltaks-type, og at det er deltakerne på tiltak rettet mot de mest ressurssterke som kommer best ut.

Bergsgard og Løyland (2001): Er attføring mindre vellykket for personer med psykiske lidelser?

Formålet med analysen til Bergsgard og Løyland (2001) er å undersøke hvorvidt det yrkesrettede attføringstilbudet virker dårligere for personer med psykiske lidelser enn for personer med somatiske lidelser, slik tidligere analyser kan tyde på. Datamaterialet som benyttes i analysen er et utvalg fra KIRUT-databasen. Utvalget består av alle personer som startet og avsluttet ett eller flere tiltak under den yrkesrettede attføringen i perioden fra og med 1991 til og med 1994. Det skilles mellom tre grupper av diagnoser: Psykiske lidelser, muskel- og skjelettlidelser, og andre somatiske lidelser. Ulike kombinasjoner av tilbakevending til arbeidsmarkedet (jobb) og utdanning er benyttet som suksesskriterium. Analysen er basert på logistisk regresjon. Når man hverken kontrollerer for bakgrunnskjennetegn eller tiltakshistorie viser det seg at personer med psykiske lidelser har et dårligere attføringsresultat enn andre yrkeshemmede. Når man kontrollerer for slike faktorer gir ikke analysene støtte til antakelser om at personer med psykiske lidelser kommer vesentlig dårligere ut av den yrkesrettede attføringen enn det andre yrkeshemmede gjør. Imidlertid kommer både personer med psykiske lidelser og personer med andre somatiske lidelser klart dårligere ut enn personer med muskel- og skjelettlidelser.

3.4 Virkninger av regelendringer for rehabiliteringspenger

Blekesaune (1997, 1998, 1999): Gir regelinnstramning større overgang til jobb?

Rehabiliteringspenger er en trygdeytelse for livsopphold under sykdom eller skade ut over ett års varighet. De tre rapportene Blekesaune (1997, 1998, 1999) tar utgangspunkt i at reglene for rehabiliteringspenger (attføringspenger under medisinsk behandling) ble strammet inn i 1993. I den første rapporten, Blekesaune (1997), spør man seg hvorledes tidligere mottakere av rehabiliteringspenger beskriver forløpet med hovedaktiviteter og forsørgelse etter at rehabiliteringspengene har blitt avsluttet. Formålet med undersøkelsen er å forstå trygdemottakernes handlinger ut fra det mottakeren selv forteller om de valg som har blitt gjort, og de muligheter vedkommende ser for seg fremover. Notatet rapporterer gjennomføringen av og de første resultatene fra en intervjuundersøkelse blant 44 tidligere mottakere av rehabiliteringspenger. Det var også ønskelig at et visst antall trygdekontorer var representert i undersøkelsen. Totalt ble 10 trygdekontorer, fra 9 kommuner, plukket ut med forespørsel om å bistå prosjektet. Resultatene viser at 30 prosent mottok uførepensjon etter at rehabiliteringspengene ble avsluttet, mens 21 prosent var i inntektsarbeid (ordinære vilkår) eller arbeidstrening / attføring.

I rapport nr. 2, Blekesaune (1998), undersøkes hvilke virkninger regelendringene fikk for langtidssykmeldtes forsørgelse (trygdeytelser, lønnsarbeid, og skattbar inntekt) ved å sammenligne tre kohorter av langtidssykmeldte: de som ble sykmeldte første halvår 1991, 1992 og 1993, og der sykmeldingen varte minst tre måneder. Det viser seg at etter regelendringene var det en mindre andel av de som ble langtidssykmeldt (ut over tre måneder) som mottok trygdeytelser sammenlignet med før regelendringene. Samtidig kom en større andel i jobb.

I den siste rapporten, Blekesaune (1999), forsøker man å angi hvilke virkninger regelendringene for rehabiliteringspenger spesielt, og for attføringsytelsene mer generelt, fikk for mottakernes forsørgelse. Det fremgår av rapporten at regelendringene medførte at færre

mottok rehabiliteringspenger, først og fremst fordi rehabiliteringspengene ble avsluttet tidligere.

Både Blekesaune (1998) og (1999) er basert på paneldata fra Rikstrygdeverkets dataavdeling. I tillegg anvendes forløpsdata fra KIRUT-databasen i rapporten Blekesaune (1999).

Trygdeetaten (1996, 1998): Færre stønadsmottakere blant begge kjønn etter regelinnstramning

En tilsvarende analyse av konsekvensene av innstramningen av rehabiliteringspenger, som ble foretatt i 1993, finnes i Trygdeetaten (1996, 1998). I rapporten Trygdeetaten (1996) sees det særlig på utviklingen i overgang fra attføring (rehabilitering og yrkesrettet) til uførepensjon i perioden 1992 - juni 1995. Dette grunnet at regelendringene vedrørende rehabiliteringspenger, samt også innstramning i vilkårene for å motta uførepensjon, har vist seg å få innvirkning på tilgangen av nye uførepensjonister. I tillegg er rapporten konsentrert om å avdekke faktorer som kan ha betydning for utviklingen i antall nye uførepensjonister. Resultatene viser at det er en klar sammenheng mellom stigende alder og økende sjanse for uførepensjonering, og en klar sammenheng mellom samlet varighet på attføring og uføresannsynligheten.

I undersøkelsen Trygdeetaten (1998) forsøker man å belyse hvilke konsekvenser regelendringene for å motta rehabiliteringspenger har fått for mottakere av denne type stønadsform. Denne undersøkelsen tar særlig sikte på å belyse hvorledes begrensningen i stønadstiden har slått ut for mottakerne. I denne sammenheng fokuseres blant annet på hvorvidt innstramningene har medført at antall rehabiliteringspengemottakere er blitt redusert, og hvorvidt det har skjedd en vridning i alders- og kjønns sammensetningen blant mottakere av rehabiliteringspenger. Analysen er basert på koblede registerdata i Rikstrygdeverket. Det viser seg at regelinnstramningen medførte en stor nedgang i antall personer på rehabiliteringspenger, men fordelingen mellom kvinner og menn var den samme etter regelendringene.

3.5 Andre studier om attføringsforløp

Midré (1990) og Kjørstad (1991)

Det er mange som gjennom årenes løp har påpekt at attføring ofte ikke dreier seg om aktive tiltak, slik som attføringsbegrepet og regelverket ideelt sett skulle tilsi. Noen referanser her er Midré (1990) og Kjørstad (1991). I Midré (1990) poengteres at vår sosialpolitiske historie inneholder et gjennomgående problem, nemlig at enhver offentlig ytelse som ikke går til alle, må beskyttes av ordninger som skiller dem som egentlig har rett til godene, fra alle de andre. I denne boken beskrives hvorledes spørsmålene om individers arbeidslyst, deres personlige kvalifikasjoner og deres muligheter på arbeidsmarkedet over tid tillegges ulik vekt, og hvorledes dette virker inn på forholdet mellom de nødstilte og det offentlige. På denne måten får man frem hvorledes de sosialpolitiske problemstillingene og behandlingen av sosial nød henger sammen med mer generelle økonomiske, sosiale og kulturelle kjennetegn i samfunnet.

Boken av Kjørstad (1991), bestående av 12 artikler, er et bidrag til kunnskap, innsikt og debatt om attføringsarbeidet i Norge i 1990-årene. Her drøftes blant annet trygding av svake grupper, folketrygdens system for finansiering av attføringstiltak, og beslutninger i sosialpolitikken. Dessuten tar man opp spørsmålet om arbeid for yrkeshemmede i spesielt tilrettelagte stillinger, og om forholdet mellom yrkesmessig attføring og passiv stønad.

Hvinden (1992): Attføringspolitikk og kompensasjonsformer

Notatet av Hvinden (1992) fokuserer på to spesifikke spørsmål i tilknytning til den offentlige attføringspolitikken: ulike kompensasjonsordninger for yrkeshemmede personer, og forholdet mellom bestemte stønadstyper og yrkesrettet attføring. Disse spørsmålene knyttes opp til attføringspolitikken i Norge og Storbritannia. Det argumenteres for at de nasjonale forskjeller som finnes med hensyn til stønadsformer for yrkeshemmede, samt hvorledes slike former er knyttet opp til attføringen, er mindre fremtredende sammenlignet med de systemforskjeller som fremtrer når det gjelder politikkbeslutninger og lovgivning. Basert på diskusjonen i notatet, presenteres

ulike forslag til tverrnasjonale komparative prosjekter innenfor attføringsområdet.

Andersen (1995): Kun én av ti i lønnet arbeid etter to år

Artikkelen av Andersen (1995) er en prospektiv oppfølgingsstudie av et utvalg klienter på rehabiliteringspenger. Oppfølgingen er basert på saksrapporter fra lokale trygdekontorer. Formålet med denne studien er å se på hvilke tilstander de personer som har nådd grensen på 52 uker for rehabiliteringspenger, kommer i med hensyn til hovedkilde for livsopphold. Utvalget omfatter 250 klienter på rehabiliteringspenger per 30.06.1993 i utvalgte kommuner i Sør-Trøndelag fylke. Resultatene viser at etter to års oppfølging var nær halvparten av utvalget uførepensjonert, mens en fjerdedel var på yrkesmessig attføring eller ventetid for yrkesmessig attføring. En av ti mottok fortsatt rehabiliteringspenger, mens 12 prosent var i lønnet arbeid. Dette innebærer at etter to års oppfølging mottok ni av ti klienter på rehabiliteringspenger fortsatt ytelse fra folketrygden.

Helle (2000): Dataopplæring for yrkeshemmede personer

Hovedformålet med undersøkelsen Helle (2000) har vært å gi en avklaring av hvorledes dataopplæring kan bli et virkemiddel i yrkesmessig attføring. Det er i prosjektet foretatt en spørreskjemaundersøkelse til alle landets hjelpemiddelsentraler og arbeidsrådgivningskontorer. I tillegg anvendes statistikk fra Rikstrygdeverket. En vesentlig del av prosjektet er imidlertid gjennomføring av en feltundersøkelse ved en arbeidsmarkedsbedrift som tilbyr dataopplæring som ledd i sin yrkesmessige attføringsvirksomhet. Det viser seg at denne opplæringen kan ha stor betydning for mestringsevne og læringsglede. Dataopplæring for yrkeshemmede fører sjelden direkte til nytt arbeid, men det påpekes at det å mestre dataverktøyet kan gi mot og motivasjon til å gå inn for en ny yrkeskarriere. Denne opplæringen har særlig stor betydning for personer med lese- og skrivevansker.

3.6 Pågående prosjekt

I dette avsnittet vil vi også trekke frem et pågående prosjekt, "Trygd og pensjonering", som er finansiert av Norges forskningsråd (Kultur og samfunn) under programmet "Velferdsprogrammet - Samfunn, familie, oppvekst" (nye prosjekter, under "Markedet og velferden"). Ansvarlig for dette prosjektet er SNF - Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (Svenn-Åge Dahl). Prosjektet vil pågå i perioden 2000-2003, og har et tverr / flerfaglig tyngdepunkt. Prosjektet tar sikte på omfattende empiriske analyser av faktorer som påvirker uføre- og tidligpensjoneringen, og integrasjonsprosessen av yrkeshemmede og uføre. Gjennom komparative analyser vil utviklingen i Norge bli sammenlignet med situasjonen i andre land i et par av delprosjektene. Det legges opp til analyser basert på data fra KIRUT, FD-Trygd, og koblede person- og bedriftsdata. Metodisk vil det bli brukt avanserte regresjonsbaserte analyseteknikker. Teoretisk vil prosjektet bruke innfallsvinkler både fra sosiologi og økonomi.

3.7 Oppsummering av hovedresultater av norske studier om attføringsforløp

Vi skal her konsentrere oss om de studiene som berører effektevaluering av tiltak for yrkeshemmede, samt studier av varighet og mulige utfall av et yrkesrettet attføringsforløp. Det fremgår av presentasjonen at resultatene spriker når det gjelder å besvare spørsmålet om attføringstiltak bidrar til at yrkeshemmede kommer i jobb eller ikke. Enkelte studier (Aakvik, 1993; Aakvik, 1999) finner at attføringstiltak i liten grad bidrar til jobb for denne gruppen, sammenlignet med personer som ikke deltar på slike tiltak. Andre studier finner at tiltak for yrkeshemmede har positiv effekt (Ford og Hvinden, 1994c; Ford, 1993; Aakvik, 2001), men det finnes også studier som viser at slike tiltak kan ha en negativ effekt på jobbsannsynligheten (Aakvik og Risa, 1994; Aakvik et al., 2000). Studiene av Kjerstad og Aakvik (1997), Kjerstad et al. (1997), og Grøgaard (1998), understreker

imidlertid at tiltakets type er av stor betydning for utfallet av attføring.

Når det gjelder varighet av et yrkesrettet attføringsforløp, finner flere studier at økende alder bidrar til å redusere jobbsannsynligheten (Dahl og Hansen, 1993; Hansen 1998). Personer med psykiske lidelser har videre en lavere sannsynlighet for arbeid enn øvrige yrkeshemmede (Dahl og Hansen, 1993; Bergsgard og Løyland, 1998), men enkelte analyser finner ikke støtte til antakelser om at denne gruppen kommer vesentlig dårligere ut enn det andre yrkeshemmede gjør (Bergsgard og Løyland, 2001). Høy utdanning ser derimot ut til å bidra positivt til jobbsannsynligheten (Hansen, 1998; Bergsgard og Løyland, 1998).

Internasjonale forskningsstudier om forløp av yrkesrettede attføringsprosesser

I dette avsnittet skal vi gi en oversikt over internasjonale studier om attføringsforløp. Vi starter imidlertid gjennomgangen med å presentere studier som inneholder beskrivelser av attføringsapparatet i forskjellige land.

4.1 Studier med beskrivelser av attføringsapparatet i ulike land

Først vil vi understreke at det er store forskjeller med hensyn til hvorledes attføringen er organisert i ulike land, noe som gjør at det er vanskelig å sammenligne forskning fra ulike land. I St. meld. (1992) gis en detaljert beskrivelse av det norske attføringsapparatet, og hvorledes attføringen var organisert i Norge per 1992. Lingqvist (1992a) inneholder en analyse av sentrale begreper som sykdom, arbeid og rehabilitering i det svenske attføringsapparatet. Når det gjelder rehabilitering diskuteres ulike definisjoner av dette begrepet ut i fra tre ulike samfunnsvitenskapelige perspektiver. I Lingqvist (1992b) gis en sammenfattende beskrivelse av hvilke aktører som er involvert i arbeidsrehabiliteringen, og hvilke ulike roller disse aktørene spiller. En artikkel av Marklund (1992b) inneholder blant annet en kort beskrivelse av omfanget av arbeidsmarkedstiltak for yrkeshemmede ("arbeidshandikappede") i Sverige siden midten av 1960-tallet og frem til midten av 1990-tallet. I Bengtsson og Henius (1995) gis en

beskrivelse av det danske sosiale systemet for sikring av yrkeshemmedes muligheter på arbeidsmarkedet. Denne sistnevnte rapporten tar utgangspunkt i selve det sosiale systemet, og dets innsats for å løse problemene. I deres rapport gis også en beskrivelse av yrkeshemmedes vilkår i noen utvalgte europeiske land.

I fortsettelsen vil vi referere enkelte fler-nasjonale studier som blant annet gir en beskrivelse av attføringsapparatet i utvalgte land. Dette berører først en survey-rapport av Zeranski (1989), som studerer ulike tiltak for (hovedsakelig) yrkesmessig attføring av yrkeshemmede personer i 14 land, samt ulike faktorer som bidrar til å vanskeliggjøre en overgang til arbeid for yrkeshemmede. Disse landene er Argentina, Australia, Canada, Costa Rica, Finland, Frankrike, Israel, Malaysia, Mexico, Polen, Senegal, Sveits, Vest-Tyskland, og Øst-Tyskland. Resultatene i rapporten er basert på data fra en spørreundersøkelse som er sendt til de respektive landene. Survey-rapporten Huunan-Seppälä (1989) er på tilsvarende måte basert på data fra en spørreundersøkelse sendt til et utvalg land - 20 land. Her diskuteres blant annet hvilke faktorer som er bestemmende for om yrkeshemmede personer skal vende tilbake til det ordinære arbeidsmarkedet etter en periode i yrkesrettet attføring.

I en artikkel av Wadensjö (1994) gis en oversikt over utviklingen (eller trender) i arbeidsmarkedspolitikken på 1970- og 1980-tallet i utvalgte OECD-land for unge personer med yrkeshemninger. Aarts og de Jong (1996a) gir en beskrivelse av fire europeiske systemer - Nederland, Storbritannia, Tyskland, og Sverige. Det vises at alle disse landene har høyere offentlige utgifter for attføringstiltak, eller tiltak for yrkeshemmede, sammenlignet med USA. I Aarts og de Jong (1996b) gis blant annet en oversikt over ulike tiltak som er innrettet mot personer med yrkeshemninger i Nederland, samt en beskrivelse av den populasjonen som omfattes av disse tiltakene. Analysen i denne artikkelen er av ren deskriptiv karakter. Tilsvarende analyser gis i Berkowitz og Burkhauser (1996) for yrkeshemmede i USA, i Lonsdale og Aylward (1996) for yrkeshemmede i Storbritannia, i Frick og Sadowski (1996) for yrkeshemmede i Tyskland, og Wadensjö og Palmer (1996) med fokus på yrkeshemmede personer i Sverige.

Aarts, Burkhauser og de Jong (1998) sammenligner tiltak for yrkeshemmede i tre europeiske land - Nederland, Sverige, og Tyskland - med tiltak i USA. De finner store forskjeller når det gjelder omfang av overføringer til yrkeshemmede personer, regnet per person, mellom disse landene, og argumenterer for at disse forskjellene kan forklares med forskjeller i kompensasjonssystemet i disse landene. De finner også at det har skjedd en tilnærming mellom disse landene, i den forstand at de europeiske landene har nærmet seg det amerikanske systemet. Tilsvarende analyser foretas i Bound og Burkhauser (1999), som vi kommenterte i avsnitt 2.2.2. I Bound og Burkhauser (1999) settes atføringssystemet i USA inn i en bredere velferdspolitisk sammenheng. Igjen foretas sammenligninger med atføringspolitikken i de tre europeiske landene Tyskland, Nederland, og Sverige. Det gis også en beskrivelse av hvorledes populasjonen i atføringstiltak har variert i løpet av de siste 25 år.

I Bergeskog (2001) presenteres sammenlignbar statistikk for 21 OECD-land, som berører de enkelte lands arbeidsmarkedspolitikk for personer med yrkeshemninger. Det gis oversikt over i hvilken grad yrkeshemmede deltar i ulike typer arbeidsmarkedstiltak, og i hvilken grad de mottar forskjellige kompensasjonsformer. Det fremgår av rapporten at det er store forskjeller i politikken overfor denne gruppen mellom de ulike landene. I en artikkelsamling av Van Oorschot og Hvinden (eds.) (2001) gis en beskrivelse av atføringspolitikken i seks vest-europeiske land i 1990-årene. De land man betrakter er Sverige, Danmark, Nederland, Storbritannia, Irland, og Spania. Hver artikkel gir detaljert informasjon om de eventuelle politikkendringer som har forekommet på dette området i ett av de utvalgte land. I tillegg foretas en sammenligning av politikktutvikling angående yrkesrettet atføring mellom disse landene.

Vi skal så kommentere et prosjekt "International Research Project on Job Retention and Return to Work Strategies for Disabled Workers", som var initiert av ILO ("International Labor Organisation") og GLADNET ("Global Applied Research and Information Network on Employment and Training"). Dette prosjektet reflekterer ILOs og GLADNETs felles mål om å etablere en base for tverr-nasjonale evalueringer, samt å styrke bindeleddet mellom analyser og politikkre-

former på området som gjelder sysselsetting for yrkeshemmede personer. Prosjektet består blant annet av 8 delstudier, der hver studie gir en beskrivelse av et utvalgt lands politikk som påvirker muligheten til å vende tilbake eller holde på en jobb for yrkeshemmede personer. De 8 landene er Canada, Frankrike, Tyskland, Nederland, New Zealand, Sverige, Storbritannia, og USA. (Australia sluttet seg til prosjektet i en senere fase.) Kildene som hvert land har benyttet er blant annet politiske dokumenter, survey-data, og gjennomførte evalueringer.

Hver av de 8 delstudier i prosjektet "International Research Project on Job Retention and Return to Work Strategies for Disabled Workers" gir en beskrivelse av politikk, praksis, og tiltak, som har betydning for muligheten til å kunne vende tilbake til arbeid for yrkeshemmede personer. 5 temaer som er dekket i hver rapport er: (i) sysselsetting og arbeidsmarkedspolitik, (ii) stønad- og kompensasjonsprogrammer, (iii) sysselsettingstiltak og rehabiliteringstiltak, (iv) tilpasninger i arbeid og på arbeidsplassen, og (v) tiltak utviklet og implementert på foretaksnivå. Det henvises her til de respektive delstudier: Gunderson, Gildiner og King (1998), Canada; Albrecht og Braun (1998), Tyskland; Cuelenaere og Prins (1998), Nederland; Pernice og Lunt (1998), New Zealand; Karlsson (1998), Sverige; O'Leary og Dean (1998), USA; Duckworth og McGeer (1998), Storbritannia. Når det gjelder sistnevnte rapport fra Storbritannia, vil vi vise til Rolfe, Bryson og Metcalf (1996) (referert i Duckworth og McGeer, 1998). Her foretas blant annet en identifisering av subgrupper av yrkeshemmede personer i Storbritannia som erfarer de mest alvorlige problemer. Dette gjelder i særdeleshet den store gruppen av personer med lærevansker, som inkluderer personer med svak lese- og skrivekyndighet, samt lav regneferdighet, og enkelte ganger i kombinasjon med adferdsproblemer.

Avslutningsvis vil vi trekke frem en internasjonal studie av Samorodov (1996). Formålet med dette notatet er å gi en innsikt i kostnadseffektive aspekter ved ulike arbeidsmarkedstiltak for personer med yrkeshemninger. Notatet understreker at studier av arbeidsmarkedstiltak for yrkeshemmede, med vekt på kostnadseffektive spørsmål, er metodisk kompliserte. Dette skyldes blant annet (i) at ulike

tiltak har forskjellige effekter på de aktører i arbeidsmarkedet som betraktes (som for eksempel den offentlige sektor, arbeidsgivere, de yrkeshemmede selv, og personer som ikke innehar yrkeshemninger), (ii) definisjonsspørsmål i tilknytning til hva som skal menes med for eksempel en "yrkeshemning", samt at (iii) metodikken som anvendes vil kunne avhenge av hvilke tiltak som studeres. I notatet gjennomgås også kostnadssiden til ulike aktører i arbeidsmarkedet relatert til personer med yrkeshemninger. Dessuten gis en oversikt over ulike arbeidsmarkedstiltak for personer med yrkeshemninger, med vekt på en kostnadseffektiv vurdering av disse tiltakene.

4.2 Nordisk forskning om atføringsforløp

Vi starter gjennomgangen i dette avsnittet med å kommentere noen nordiske (hovedsakelig svenske) undersøkelser om atføringsforløp.

Marklund (1992c): Sjansen for vellykket rehabilitering avtar med alder

I Marklund (1992c) gjennomgår man hva som kjennetegner langtidssyke (langtidssykmeldte) som etter en rehabilitering kan vende tilbake til arbeid, og sammenligner denne gruppen med de som førtidspensjoneres. Det foretas også beregninger ved hjelp av logistisk regresjonsmetode for å avgjøre hvilke faktorer som har betydning for en vellykket rehabilitering (dvs. det å bli rehabilitert). Det fremgår at eldre personer har lavere sjanse for å bli rehabilitert enn yngre personer. Kjønn og utdanning ser derimot ikke ut til å være av betydning.

Bergendorff et al. (1997a): Positive effekter av yrkesrettet atføring

En tilsvarende analyse foretas i Bergendorff et al. (1997a). Her studeres hvilke faktorer som har betydning for om rehabilitering av sykmeldte fører til friskmelding. I analysen anvendes logistisk regresjon og Cox proporsjonale hasardmodell. Man finner at alder og sykdomsdiagnose har betydning for det betraktede utfallet. Det viser seg også at yrkesrettet atføring har positive effekter på sjansene for en mer varig friskmelding. Langvarige sykmeldte som har fått yrkes-

messig attføring har betydelig mindre risiko for igjen å bli sykmeldt, sammenlignet med sykmeldte som ikke har fått attføring.

Skogman Thoursie (1999a): Yrkeshemmede har lavere lønnsnivå

Som en del av sin doktorgradsavhandling, ser Skogman Thoursie (1999a) på uforklarte lønnsforskjeller mellom arbeidstakere med yrkeshemninger og sysselsatte personer som ikke innehar slike karakteristikk (en tidligere versjon av dette arbeidet er Skogman, 1998a). I denne artikkelen anvendes svenske levekårsdata (survey-data) fra 1981 og 1991. Analysen er basert på en lønnsdekomponeringsteknikk i Brown et al. (1980). Resultatene viser at yrkeshemmede arbeidstakere har lavere gjennomsnittslønn i nesten alle de yrkeskategorier som studeres i begge år, sammenlignet med ikke-yrkeshemmede personer. Dette kan forklares med at yrkeshemmede i gjennomsnitt har lavere kompetansenivå enn personer uten yrkeshemninger. Imidlertid er 50-60 prosent av den gjennomsnittlige lønnsforskjellen i 1991 uforklart (dvs. ikke forklart av bakgrunnsvariablene i modellen), noe som skyldes at yrkeshemmede arbeidstakere oppnår lavere avkastning av deres human kapital enn ikke-yrkeshemmede sysselsatte. I 1981 var den uforklarte lønnskomponenten ikke signifikant.

Skogman Thoursie (1999b) og Melkersson (1999a): Seleksjon til tiltak for yrkeshemmede

I Skogman Thoursie (1999b), som også er en delstudie i vedkommendes doktorgradsavhandling, studeres seleksjonsprosessen for utvelgelse av personer for deltakelse på arbeidsmarkedstiltak for yrkeshemmede i Sverige. Jmfør Skogman (1998b) for en tidligere versjon av dette arbeidet. En tilsvarende analyse er foretatt av Melkersson (1999a). Det sistnevnte notatet tar for seg et stort utvalg av registrerte yrkeshemmede personer i Sverige, og studerer denne gruppens deltakelse i ulike arbeidsmarkedstiltak gjennom deres ledighetsforløp. I notatet gjøres et forsøk på å klargjøre seleksjonsprosessen inn i arbeidsmarkedstiltak blant svenske yrkeshemmede personer. Et viktig spørsmål som undersøkes er om noen spesielt utsatte personer (med liten eller ingen utdanning, uten tidligere arbeidserfa-

ring, etc.) ekskluderes i mer eller mindre grad fra tiltaksdeltaking. Den empiriske analysen bekrefter at dette synes å være tilfelle. Dessuten deltar yrkeshemmede som har rett til dagpenger oftere på tiltak enn øvrige yrkeshemmede. Dette innebærer at de personer som allerede har en viss tilknytning til arbeidsmarkedet, favoriseres for tiltaksdeltaking.

Melkersson (1999b): Høyere utdanning og tidligere jobberfaring øker sannsynligheten for å få ordinært arbeid

Melkersson (1999b) betrakter alternative overganger fra arbeidsledighet for et stort utvalg av svenske yrkeshemmede personer, som er registrert på lokale arbeidskontorer. En konstant stykkevis (eller trappetrinns) eksponensialmodell anvendes, og det tas eksplisitt hensyn til (γ) uobservert heterogenitet. Videre studeres 3 alternative utfall eller overganger fra (registrert) arbeidsledighet: ordinært arbeid, skjermet eller subsidiert sysselsetting, og overganger ut av arbeidsstyrken. Dessuten generaliseres modellen slik at det tas (eksplisitt) hensyn til at personer som inngår i populasjonen kan ha ulike søkeadferder, dvs. at man tillater for at den forventede varighet av ulike ledighetsperioder kan være uendelig, grunnet at ikke alle utfall vil være relevante for ethvert individ i populasjonen. Mer presist utvider Melkersson (1999b) originalmodellen i Pudney og Thomas (1995) til en stykkevis konstant spesifisering av baseline-hazarden, samt også at modellen utvides til å tillate for uobservert heterogenitet.⁹

9. I sin generelle form er modellen i Pudney og Thomas (1995) en fler-utfallsversjon av "split population"-overlevelsesmodeller eller ganske enkelt split-modeller (se Schmidt og Witte, 1984, 1989, for en økonometrisk anvendelse av disse modellene). Dette er ett-utfalls-modeller, hvor sannsynligheten for å ha overgang til den ene slutt-tilstanden er en tilleggsparameter som må estimeres, og som kan være mindre enn 1. Split-modeller anvendes ikke ofte i varighetsanalyser med fokus på overganger til ulike arbeidsmarkedstilstander. Noen unntak her er Podgursky og Swaim (1992), og Swaim og Podgursky (1994), som begge studerer et utvalg av kvinner som har blitt avskjediget fra sine respektive arbeidsplasser i årene 1983-1987.

Notatet av Melkersson (1999b) finner at hasardraten er konstant eller svakt økende over tid for overganger fra arbeidsledighet til de fleste slutt-tilstander. For overganger ut av arbeidsstyrken viser imidlertid hasarden sterkere positiv varighetsavhengighet, dvs. sannsynligheten for å forlate arbeidsstyrken øker med hensyn til varigheten av arbeidsledighetsperioder (perioder som arbeidsledig). Man finner også at det er mer sannsynlig for menn å gå til ordinært arbeid, og mindre sannsynlig å forlate arbeidsstyrken, sammenlignet med kvinner. Videre finner man at individer med fysiske funksjonshemninger, i motsetning til personer med psykiske funksjonshemninger, har generelt sett høyere sannsynlighet for å få et ordinært arbeid. Utdanning på høyskole- eller universitetsnivå, og tidligere jobberfaring, øker sannsynligheten for ordinær jobb. For de fleste sub-utvalg viser resultatene at berettigelse til dagpenger øker hasarden til ordinært arbeid.

Frölich et al. (2000): Rehabiliteringstiltak øker ikke jobbsannsynligheten

I en evalueringsstudie av Frölich et al. (2000) estimeres effektene av forskjellige rehabiliteringstiltak på arbeidsmarkedsutfall simultant. En ikke-parametrisk "matching"-estimator for evaluering av multiple behandlinger anvendes i dette notatet. Studien er basert på et utvalg av 6 287 langtidssykmeldte individer i Vest-Sverige, observert gjennom 1991 til 1994. Basert på en multinomisk probit-modell, indikerer resultatene at på den ene siden forlenger rehabiliteringstiltak sykefraværet. På den annen side finnes ingen positive effekter av rehabilitering på sysselsettingssannsynligheten, sammenlignet med ikke-deltakelse. Blant rehabiliteringstiltakene synes yrkestrening på arbeidsplassen (sysselsettingstiltak) å ha størst positiv effekt, mens utdanningstiltak ser ut til å redusere sannsynligheten for sysselsetting.

Mannila (1995): Betydningen av utdanning og lokalt arbeidsmarked for sysselsetting

Faktorer som influerer på yrkeshemmedes jobbsøk-utfall studeres i en artikkel av Mannila (1995), ved å anvende data for registrerte

yrkeshemmede arbeidssøkere i tre utvalgte geografiske områder i Finland. Observasjonsperioden er fra 1988 til 1989. Jobbsøk-utfall blir definert som suksess hvis en jobbsøker sysselsettes på det ordinære arbeidsmarked gjennom en oppfølgingsperiode på 12-18 måneder i observasjonsperioden, og at ingen arbeidsledighet registreres gjennom oppfølgingsperioden. Faktorene som studeres er alder, kjønn, bosted, basis-utdanning, yrkesrettet attføring, og yrkeshemming. Analysen er basert på logistiske regresjonsmodeller for menn og kvinner separat. Resultatene er kjønnsespesifikke. For menn har mangelfull basis-utdanning en negativ effekt på jobbsøk-utfall, mens for kvinner er utfallet bostedsspesifikk. Eldre yrkeshemmede arbeidssøkere, både menn og kvinner, har lav jobbsannsynlighet. Resultatene viser at yrkeshemmedes problemer ikke kun er individavhengige, men også bostedavhengige.

4.3 Amerikansk forskning om attføringsforløp

Vi skal så se på en del amerikanske (US) studier om attføringsforløp. Presentasjonen vil bli systematisert ved å foreta en inndeling i ulike delavsnitt etter hovedtema i hver enkelt studie.

4.3.1 Beskrivelser av tiltak for yrkeshemmede personer

König og Schalock (1991): Lønnstilskuddsordninger

Artikkelen König og Schalock (1991) gir en beskrivelse av lønnstilskuddsordninger i tråd med målene til en ILO-konvensjon fra 1983, som omhandler blant annet retningslinjer for å besørge yrkesrettet attføring og sysselsetting for alvorlig yrkeshemmede personer. I artikkelen understrekes at lønnstilskuddsordninger, som har som formål å integrere alvorlige yrkeshemmede menn og kvinner i det ordinære arbeidsmarked, kan være et lovende tiltak overfor denne gruppen. Det fremheves også visse uheldige effekter ved slike ordninger.

Burkhauser og Daly (2002): Kompensasjonsformer

Artikkelen av Burkhauser og Daly (2002) gir en oversikt over programmene SSDI og SSI, og hvorledes de har endret seg over tid. Deretter undersøkes trender i sysselsetting og attføringsstønad blant personer med yrkeshemninger, hvor utviklingen de 15 siste årene gis spesiell oppmerksomhet. Det gis en oppsummering av de primære vanskeligheter i å utforme et effektivt og rettferdig overføringsprogram for en heterogen populasjon som personer med yrkeshemninger. Deretter settes attføringspolitikken inn i en bredere velferdspolitisk sammenheng.

4.3.2 Studier med spesiell fokus på lovbestemmelsene i ADA

Vi skal så trekke frem amerikanske studier som fokuserer spesielt på lovbestemmelsene i tilknytning til "Americans With Disabilities Act of 1990" (heretter betegnet ADA) som tok til å gjelde fra og med juli 1992. Hovedformålet med ADA er å lette overgang til arbeidsstyrken for yrkeshemmede personer, ved å eliminere diskriminering med hensyn til sysselsetting for denne gruppen. Ett av kravene ved ADA er at arbeidsgivere må foreta tilpasninger på arbeidsplassen for yrkeshemmede personer. En nærmere beskrivelse av lovbestemmelsene vedrørende ADA fremgår av notatene Berenholz (1998), og Scotch (2000). I Scotch (2000) knyttes spesielt disse lovbestemmelser opp mot ulike modeller for yrkeshemning.

Mashaw (1991) og Parsons (1991): Hvem er yrkeshemmet?

Dernest vil vi trekke frem Mashaw (1991), som også kommenterer lovbestemmelsene i tilknytning til ADA. Formålet med denne artikkelen er å diskutere prosessen for bestemmelse av hvem som defineres som "yrkeshemmet" i henhold til ADAs diskrimineringsbestemmelser vedrørende sysselsatte personer. I artikkelen understrekes først at det kompliserte begrepet "yrkeshemmet" er konstruert fra en vekselvirkning av medisinsk, yrkesrettet og personlig-psykologiske karakteristikk. Deretter foretas en klargjøring av de problemer som

er knyttet til det å avgjøre hvilke personer som er yrkeshemmede i henhold til ADA.

Vi skal i denne sammenheng trekke frem en artikkel av Parsons (1991), publisert i samme artikkelsamling som Mashaw (1991), som også undersøker problemer med å måle og avgjøre ulike yrkeshemninger, ved å vise til de erfaringer man har med programmet SSDI. Ytterligere tre artikler i denne samlingen, Astrue (1991), Burkhauser (1991), og Gerry (1991), kommenterer de to artiklene av Mashaw (1991) og Paerson (1991).

Flacco og Zeager (1992): Effekter av å tilpasse arbeidsplassen for yrkeshemmede

Artikkelen av Flacco og Zeager (1992) undersøker betydningen av lovpålagte tilpasninger på arbeidsplassen (ADA) for yrkeshemmede (handikappede) arbeidstakere på optimalt antall sysselsatte på bedriftsnivå. Det argumenteres for at helseforringelser av arbeidsstokken introduserer produksjonsusikkerhet, og det demonstreres at under en gitt forutsetning vil slike lovpålagte tilpasninger føre til redusert optimalt sysselsetningsnivå - isolert sett.¹⁰ I notatet foretas numeriske simuleringer, basert på standard produktfunksjoner og rimelige parameterverdier. Resultatene fra disse simuleringene indikerer at sysselsettingsreduksjonen av slike lovpålagte tilpasninger kan bli vesentlig, i særdeleshet i mindre bedrifter. Det vises også at ved å anvende en passende skattepolitikk, kan den uønskede sysselsettingseffekten av slike tilpasninger bli dempet. Imidlertid vises at hvis det offentlige anvender en slik politikk for å eliminere denne effekten fullstendig, kan dette ha uheldige konsekvenser for bedrifters insentiver for å minimere kostnader i forbindelse med lovpålagte tilpasninger.

Hennessey og Scott Muller (1994): Jobbsøkeradferd og økonomiske insentiver

Hennessey og Scott Muller (1994) undersøker hvilke faktorer som påvirker beslutningen til mottakere av attføringspenger for å vende

10. Forutsetningen er at bedriftene har avtakende absolutt risikoaversjon.

tilbake til jobb. Ved bruk av survey-data analyseres effekten av yrkesrettet attføring, insentiver for arbeid, og arbeidsgivers tilpasninger på arbeidsplassen (ADA), på beslutninger for å vende tilbake til et arbeid. Det undersøkes også hvilke grunner disse mottakerne ga for å vende tilbake til et arbeid, metoder for jobbsøking, og hvilke typer jobber de søkte etter. Populasjonen i denne artikkelen består av alle mottakere av SSDI som ble berettiget til denne kompensasjonsformen mellom juni 1980 og juni 1981, som ble tildelt kompensasjon før mai 1982, som overlevde opp til juni 1992, og som personlig deltok i deres intervjuer, og som takket ja til mottakelse av trygd nær datoen for berettigelse. Undersøkelsen indikerer at de fleste mottakerne søkte etter jobb av økonomiske grunner, for eksempel basert på økonomisk nødvendighet eller for å forbedre deres levestandard. Kun 1 av 4 mottakere svarte at de hadde mottatt attføringstiltak, og undersøkelsen viste at dette hadde hatt liten betydning for beslutningen om å vende tilbake til jobb. De fleste mottakerne (80 prosent) var ikke klar over at SSDI-programmet inneholdt regler om jobb-insentiver på det tidspunktet de returnerte til jobb. Nær halvparten (42 prosent) svarte at det var foretatt arbeidsplass-tilpasninger for dem fra deres arbeidsgiver (i henhold til ADA-bestemmelsene).

Burkhauser et al. (1995): Tilpasninger på arbeidsplassen gir mer langvarige arbeidsforhold

I Burkhauser et al. (1995) estimeres effekten av arbeidsgivers tilpasninger på arbeidsplassen (ADA) på den etterfølgende varigheten av jobb, og sannsynligheten for å forlate en jobb, for personer med yrkeshemninger. Her anvendes en hasardmodell med kontinuerlig-tid, basert på survey-data fra 1978. Dataene omfatter kun mannlige mottakere av SSDI. Hasardmodellen er en "mixture"-modell, der man anvender en lognormal fordeling for å kontrollere for uobservert heterogenitet (en lognormal "mixture"). Den underliggende hasardfunksjonen er en polynom rate av grad 2. I notatet fremgår at for 30 prosent av SSDI-mottakerne i det anvendte utvalget, ble forholdene lagt til rette for yrkesutøvelse av deres arbeidsgivere på det tidspunkt denne gruppen pådro seg en yrkeshemning. Beregningsresultatene viser at slike tilpasninger på arbeidsplassen har en signifikant positiv

effekt på jobbvarigheten, mens kompensasjonsnivået vedrørende SSDI har en negativ effekt. Effektene på sannsynligheten for jobbavgang blir dermed motsatt. De lovpålagte tilpasninger viser seg å være vel så viktige som en persons forventede kompensasjonsstønad på sannsynligheten for jobbavgang, i den forstand at en marginal økning i arbeidsgiveres tilpasninger mer enn oppveier en marginal økning i forventet kompensasjonsstønad, i gjennomsnitt.

*Thomason et al. (eds.) (1998b) og Baldwin og Johnson (1998):
Sysselsettingsdiskriminering av yrkeshemmede*

Artikkelsamlingen av Thomason et al. (eds.) (1998a) har vi tidligere kommentert i avsnitt 2.2.2. Følgende utvalgte artikler kommenteres her (andre artikler kommenteres senere i avsnitt 4.3.6): I Thomason et al. (1998b) foretas en diskusjon av begrepet "yrkeshemning", der man skiller mellom hemninger som har arbeidsrelaterte årsaker (for eksempel yrkesskade), og andre årsaker som ikke kan tilskrives arbeid (for eksempel ikke-jobbrelaterte ulykker, og sykdom forårsaket av aldringsprosessen). Baldwin og Johnson (1998) omhandler en beskrivelse av den yrkeshemmede populasjonen i USA, inkludert omfanget av yrkeshemninger i den totale populasjonen, samt fordelingen av yrkeshemning etter årsak og etter demografiske og sosioøkonomiske kategorier. Det fokuseres både på yrkeshemmede (med sammenligning til ikke-yrkeshemmede) som er i jobb og som ikke er i et jobbforhold (arbeidsledige). I tillegg gis en oversikt over det store og økende omfang av empirisk forskning med fokus på arbeidsmarkedsutfall for yrkeshemmede personer. I særdeleshet gis en oversikt over i hvilken grad sysselsettingsdiskriminering er årsak til lav lønn og høyere arbeidsledighet blant yrkeshemmede, sammenlignet med den øvrige befolkningen (dvs. ikke-yrkeshemmede). Det gis også en oversikt over arbeidsmarkedssituasjonen for skadede personer, som inkluderer oversikt over varighet av arbeid etter at en skade er inntruffet, samt effekter på blant annet lønn som følge av dette.

Baldwin and Johnson (1998) finner at arbeidsmarkedsutfall for yrkeshemmede (med særlig vekt på overgang til sysselsetting) ikke bare avhenger av deres medisinske diagnose, men også av økonomiske insentiver, forhold på arbeidsmarkedet, de tilpasninger som

foretas på arbeidssstedet for å hjelpe de yrkeshemmede i deres daglige arbeid (ADA), arbeidsgivers innstilling, og karakteristikker ved den yrkeshemmede (for eksempel kjønn, alder, utdanning) og selve jobben. Dessuten finner man, etter å ha kontrollert for forskjeller i produktivitet, at det er store lønnsforskjeller mellom yrkeshemmede og øvrige personer i befolkningen. Dette indikerer forekomsten av diskriminering på arbeidsmarkedet, som er tema for neste delavsnitt.

4.3.3 Studier av lønnsdiskriminering overfor yrkeshemmede personer

Vi skal i dette delavsnittet omtale noen amerikanske studier som omhandler forskning om lønnsdiskriminering overfor yrkeshemmede personer. Dette berører følgende artikler: Salkever og Domino (1997), og Baldwin og Johnson (1994, 1995, 1998). Artikkelen av Baldwin og Johnson (1998) ble referert i avsnitt 4.3.2. Av øvrige studier med fokus på dette forskningsområdet, er en svensk artikkel av Skogman Thoursie (1999a), samt en engelsk notat av Kidd et al. (2000). Skogman Thoursie (1999a) har vi tidligere kommentert i avsnitt 4.2, mens Kidd et al. (2000) vil bli presentert i avsnitt 4.4.

I studier av diskrimineringsadferd rettet mot yrkeshemmede personer, tas det ofte utgangspunkt i teoribaserte analyser som omhandler diskriminering av bestemte grupper av individer på arbeidsmarkedet. Slike teori-relaterte analyser foretas blant annet i Becker (1971), Arrow (1972), Phelps (1972), og Aigner og Cain (1977). I Becker (1971) diskuteres ulike teoribaserte aspekter ved diskriminering som har sitt utgangspunkt i at arbeidsgivere har preferanser mot personer med bestemte karakteristikker. I tillegg omtales også diskriminering som skyldes at arbeidstakere eller eventuelt kunder har tilsvarende preferanser, og som også kan påvirke arbeidsgiveres adferd. Boken omhandler imidlertid ikke spesielt personer med yrkeshemninger, men diskriminering knyttet til etnisk bakgrunn kommenteres. I artikkelen av Arrow (1972) diskuteres i hvilken grad neoklassisk analyse kan anvendes som verktøy for analyser av diskriminering. Diskrimineringsadferd er også her knyttet til etnisk bakgrunn, samt at diskriminering er relatert til lønnsforskjeller. Dessuten påpe-

kes områder hvor videre forskning kan være fruktbart. Notatet av Phelps (1972) omhandler statistisk diskriminering knyttet både til kjønn og etnisk bakgrunn, og er basert på en statistisk modell hvor det forsøkes å gi en forklaring på denne type diskriminering. I Aigner og Cain (1977) presenteres ulike modeller som klargjør for betydningen av statistisk diskriminering. Videre foretas en forenkling av teorien, og det gis rimelige empiriske implikasjoner. Dessuten identifiseres noen mangler ved modeller som omhandler statistisk diskriminering. På tilsvarende måte som i Phelps (1972), knyttes diskrimineringsaspektet i Aigner og Cain (1977) opp til diskriminering relatert til kjønn og etnisk bakgrunn. I sistnevnte notat foretas også en kritisk gjennomgang av den statistiske modellen som presenteres i Phelps (1972).

Baldwin og Johnson (1994, 1995): Diskriminering av yrkeshemmede menn og kvinner

Baldwin og Johnson (1994) studerer mulig diskriminering på arbeidsmarkedet overfor menn med yrkeshemninger. Analysen er basert på survey-data fra et 1994-panel, som omhandler 11 713 menn i yrkesaktiv alder. Av disse var 11 085 sysselsatte, mens kun 628 var ikke-sysselsatte. Både utvalget bestående av sysselsatte og ikke-sysselsatte inndeles i tre grupper, hvorav den ene gruppen består av arbeidsføre eller ikke-yrkeshemmede personer (10 419 sysselsatte, og 420 ikke-sysselsatte), mens den andre gruppen er kjennetegnet av personer med yrkeshemninger som det spesielt er knyttet fordommer mot, og i den tredje gruppen inngår individer med hemninger som det i mindre grad knyttes fordommer mot. Den andre gruppen betegnes for "handikappede" (116 sysselsatte, 58 ikke-sysselsatte), mens den tredje og siste gruppen betegnes "yrkeshemmede" (550 sysselsatte, og 150 ikke-sysselsatte).

I artikkelen av Baldwin og Johnson (1994) finnes store observerte forskjeller i sysselsettingsrater og timelønn mellom handikappede og arbeidsføre personer. På den annen side har gruppen av yrkeshemmede personer kun noe lavere timelønn og sysselsettingsrater enn ikke-yrkeshemmede, men yrkeshemmedes måltall er allikevel betraktelig høyere i forhold til de størrelser som gjelder for handikappede. I

analysen foretas en sammenligning av 1984-panelet med survey-data fra 1972. Denne analysen er basert på (veiet minste kvadraters metode) estimering av loglineære (time-) lønnslikninger, og probit sysselsettingsfunksjoner. Man finner at lønnsforskjeller mellom arbeidspførere og både yrkeshemmede og handikappede menn har økt fra 1972 til 1984. Det viser seg også at sysselsettingsraten for handikappede økte i denne perioden, men raten for 1984 var fremdeles betraktelig lavere enn for ikke-yrkeshemmede og yrkeshemmede menn.

Populasjonen i Baldwin og Johnson (1995) omhandler derimot kvinner med yrkeshemninger. I deres artikkel estimeres for graden av eventuell lønnsdiskriminering, og for sysselsettingseffekter av denne type diskriminering, overfor denne populasjonen. Dataene omfatter 12 434 kvinner (hvorav 11 342 ikke-yrkeshemmede, og 1 092 yrkeshemmede), mellom 16 og 61 år, som deltok i en survey-undersøkelse i 1984. Disse dataene skriver seg fra samme type undersøkelse som blir anvendt i Baldwin og Johnson (1994). (Hele datamaterialet i Baldwin og Johnson, 1995, anvendes for estimering av sysselsettingseffekter, mens lønnslikningen kun estimeres for sysselsatte kvinner. Av disse var 8 733 arbeidspførere, og 546 yrkeshemmede.) Det fremgår av artikkelen til Baldwin og Johnson (1995) at mer enn halvparten av lønnsforskjellen mellom yrkeshemmede og arbeidspførere kvinner i 1984 kunne tilskrives diskriminering, men den absolutte lønnsforskjell er liten. Beregningsresultatene er basert på minste kvadraters metode og probit-metoden. Resultatene indikerer at lønnsdiskriminering, som følge av yrkeshemning, synes mest å gjelde en relativt liten gruppe av kvinner med yrkeshemninger som det spesielt er knyttet fordommer mot. Det er store forskjeller mellom sysselsettingsrater for kvinner med og uten yrkeshemninger, men kun en liten andel av denne forskjellen skyldes disinsentiveffekter av lønnsdiskriminering. Resultatene viser også at yrkeshemmede kvinner er utsatt både for diskriminering relatert til kjønn og yrkeshemning, men at man ikke kan påstå at kvinner med yrkeshemninger er mest utsatt for kjønnsrelatert diskriminering.

Salkever og Domino (1997): Diskriminering av yrkeshemmede kan ikke forklare lavere sysselsettingssannsynlighet

I notatet Salkever og Domino (1997) testes for sysselsettings- og lønnsdiskriminering av personer med forskjellige typer av yrkeshemninger. Artikkelen antyder at dette er en relativt heterogen gruppe. Basert på den anvendte metoden sammenlignes derfor variasjoner i diskrimineringsintensitet og markedsutfall innenfor denne gruppen. Dataene omfatter US survey-data fra 1990, som omfatter 6 686 yrkeshemmede personer, hvorav en relativt stor andel har alvorlige yrkeshemninger. Ulike variabler som inngår i dette datamaterialet (som "sosial distanse", og arbeidsgivers vurdering av sysselsettingsgrad til en yrkeshemmet person), anvendes som mål på diskrimineringsintensitet. Merk imidlertid at disse målene er basert på intervjuer med de yrkeshemmede, og ikke med arbeidsgivere.

Beregninger av sysselsettingssannsynligheter er basert på anvendelse av multiple probit-regresjonsmodeller. Lønnsrelasjonene estimeres ved å anvende Heckman's to-trinnsmetode for å kontrollere for eventuelle seleksjonseffekter av arbeidsmarkedsdeltakelse. Man finner i artikkelen positive sysselsettingseffekter med hensyn til diskrimineringsintensitet, dvs. at en høyere grad av diskrimineringsintensitet fører - isolert sett - til en høyere sannsynlighet for sysselsetting. Dette er et uventet resultat. Resultatene viser på den annen side diskriminerings-effekter på lønn (dvs. lavere lønn), men disse resultatene er ikke robuste. Dermed konkluderes at selv om det er stor variasjon i arbeidsmarkedsutfall blant personer med ulike typer av yrkeshemninger, kan resultatene ikke bekrefte at de anvendte diskrimineringsmålene er en viktig forklaring på denne variasjonen. Det antas imidlertid at forskjeller i tilgjengelige tiltak for personer med yrkeshemninger derimot kan forklare denne variasjonen, men dette etterprøves ikke i artikkelen.

4.3.4 Effektevaluering av tiltak for yrkeshemmede

Pero (1996): Usikkert om tiltak har positive sysselsettings- og inntektseffekter

Prero (1996) foretar en retrospektiv analyse av et (US) sysselsettingstreningstiltak for psykisk utviklingshemmede. Tiltaket ble utført som et formelt eksperiment, med en tilfeldig fordeling av deltakere og kontrollgruppedlemmer. Suksesskriteriene var blant annet overgang til ordinære jobber, og inntektseffekten av å delta på tiltaket. Observasjonsperioden strakte seg over en periode på 6 år. Resultatene synes ikke å være entydige med tanke på hvor effektivt dette treningstiltaket var. I gjennomsnitt ga imidlertid dette tiltaket deltakerne en økt sysselsettingsrate og økt inntekt, som en del av deres deltakelse på tiltaket, men man kan ikke uten videre fastslå hvor effektivt dette tiltaket var på bakgrunn av dette.

Berkowitz og Dean (1998): Moderate effekter av tiltak

Berkowitz og Dean (1998) tar utgangspunkt i et sett av attføringstiltak i USA som har som formål at få personer med yrkeshemninger over i ordinært arbeid. De undersøker hvilke institusjoner som administrerer tiltakene, hvilke tiltak som finnes, hvorledes tiltakene er finansiert, og hvilke personer som benytter disse tiltakene. De konkluderer at slike tiltak er administrert både av offentlige og private organisasjoner. Videre varierer tiltakenes innhold med hensyn til hvilke organisasjoner som administrerer tiltakene. Dessuten gis også en oversikt over effekten av tiltak. Det ser ut som tiltakene kun gir en moderat inntektsgevinst for tiltaksdeltakerne, og at kun en liten andel av deltakerne har overgang til jobb.

Kornfeld og Rupp (2000): Analyser på eksperimentelle data viser moderate tiltakseffekter

Kornfeld og Rupp (2000) oppsummerer resultatene av et prosjekt, som var utformet som et eksperiment. Prosjektet hadde som formål å fremme sysselsetting blant personer med moderate til alvorlige yrkeshemninger. Målgruppen for prosjektet var mottakere av SSDI, og mottakere og stønadssøkere av SSI. Deltaking i prosjektet var frivillig, og frivillige ble tilfeldig fordelt mellom en "behandlingsgruppe"

og en "kontrollgruppe". Personer i tiltaks- eller behandlingsgruppen ble tildelt rehabilitering- og sysselsettingsservice som inngikk i prosjektet, mens kontrollgruppen ikke mottok denne prosjektspesifikke service. Resultatene av prosjektet hadde moderate nettoeffekter på inntektsnivået til personer med yrkeshemninger. Artikkelen konkluderer for øvrig med et forsvar for eksperimenter for å måle nettoeffekter på deltakernes inntekt av ulike tiltak.

4.3.5 Varighet og mulige utfall av attføringsforløp

Johnson og Ondrich (1990): Økonomiske insentiver og overgang til jobb

I Johnson og Ondrich (1990) forsøker man å estimere effektene av økonomiske stønader som mottas under attføring, samt også effektene av det å inneha yrkesskader, på sannsynligheten for å komme tilbake til arbeid, basert på survey-data. I tillegg predikeres varigheten av jobbfravær. Beregningene foretas ved hasardmodelleringer, der det ved de anvendte (Weibull) modeller både tas og ikke tas eksplisitt hensyn til effekten av uobservert heterogenitet. Effekten av uobservert heterogenitet estimeres både parametrisk (gammafordeling) og ikke-parametrisk (metoden i Heckman og Singer, 1984, som tidligere er referert i avsnitt 3.2). Populasjonen i denne analyse er personer som mottar attføringsytelser i henhold til programmet "Workers' Compensation". Det fremgår av artikkelen at utvalgspersonene er individer med en eller annen form for yrkesskade som er uten ordinært arbeid. Det fremgår at de enkelte individers (yrkes)skader er av permanent, men partiell, karakter som virker yrkeshemmende, men som i alminnelighet ikke utelukker deres mulighet for å arbeide. Personer med en eller annen sykdom er ikke inkludert i deres datamaterialet.

Beregningsresultatene i Johnson og Ondrich (1990) viser at varigheten av jobbfravær i populasjonen er følsom for økonomiske insentiver, selv om nesten alle individene som inngår i det anvendte utvalget vender tilbake til arbeidsstyrken. Resultatene viser også at type skade er mer viktig for sannsynligheten for å vende tilbake til jobb enn graden av skade, og at jo høyere tidligere lønnsnivå (før en

skade inntraff) jo kortere er varigheten av jobbfravær.¹¹ Dessuten finner man en negativ varighetsavhengighet, dvs. en fallende hasardrate, hvis uobservert heterogenitet ikke tas eksplisitt hensyn til, og en signifikant positiv avhengighet hvis de kontrollerer for denne type heterogenitet, hvilket innebærer at jobsannsynligheten faktisk øker med varigheten av jobbfravær.

Curington (1994): Stønadsnivå og stønadsvarighet påvirker jobbsøkeradferd

I Curington (1994) anvendes en fremgangsmåte basert på fire naturlige eksperimenter for å undersøke effekten av to kompensasjonsendringer - en økning i stønadsnivå og en endring i regler som anvendes for å bestemme kompensasjonsnivået - på varigheten av jobbfravær etterfulgt av en skade, der skaden er av permanent karakter. Stønadsnivået relaterer seg til kompensasjonsordningen "Workers' Compensation". Ved å anvende data før og etter kompensasjonsendringene, foretas en sammenligning av en behandlingsgruppe (eller analysegruppe) med en kontrollgruppe, der sistnevnte gruppe er upåvirket av endringene. Dataene omfatter administrative data, der observasjonsperioden strekker seg fra 1964 til 1983. To forskjellige metoder anvendes for å estimere effekten av stønadsendringer på varigheten av jobbfravær. Den første metoden sammenligner før-etter forskjellen i gjennomsnittet av logaritmen til varighet (av jobbfravær) til behandlingsgruppen med før-etter forskjellen til kontrollgruppen ("difference in differences"). Den andre metoden anvender log-lineære multiple regresjonsmodeller.

Det viser seg at effekten i Curington (1994) av stønadsnivået for personer med mindre permanente skader på varighet av jobbfravær, er noenlunde den samme som den tilsvarende effekten for personer med midlertidige (eller forbigående) skader, men er mye mindre enn effekten for personer med alvorlige permanente skader. Når stønadsnivået etter en jobbfraværperiode økes, men stønadene gjennom jobbfravær er uendret, er varigheten for personer med mindre skader

11. Dette sistnevnte resultatet er også funnet i tidligere studier av Butler og Worrall (1985, 1987).

uendret, mens personer med alvorlige skader reduserer lengden av sine jobbfravær. Disse funnene impliserer at en politikk som begrenser varigheten av den perioden man kan motta stønader, men som samtidig øker stønadsnivået etter jobbfravær i forhold til nivået gjennom jobbfraværperioden, kan redusere den samlede varigheten av jobbfravær.

Cheadle et al. (1994): Attføring tar lengre tid for kvinner enn menn

Formålet med notatet Cheadle et al. (1994) er å undersøke faktorer av betydning for varigheten av arbeidsrelatert yrkeshemming. En multivariat forløpsanalyseteknikk, basert på Cox regresjonsmodeller, anvendes på et utvalg av 28 473 personer som mottar stønad i forbindelse med "Workers' Compensation", hvor skadene forekom i perioden fra 1987 til 1989. Resultatene antyder at selv etter å kontrollert for en rekke bakgrunnsvariabler, så fører høy alder, det å være kvinne, det å være skilt, det å arbeide i små bedrifter, samt bestemte skadesymptomer, til en signifikant lenger varighet av attføring.

Hennessey og Scott Muller (1995): Yrkesrettet attføring øker jobbsannsynligheten

Hennessey og Scott Muller (1995) anvender survey-data til å analysere tilbøyeligheten for å vende tilbake til arbeid for mottakere av SSDI. Cox proporsjonale hasard regresjonsmodell utgjør analysemodellen. Dataene består av yrkeshemmede personer som var berettiget til denne stønadsformen mellom juni 1980 og juni 1981, og som ble mottakere av denne stønaden før mai 1982. Observasjonsperioden strekker seg deretter 10 år frem i tid. Resultatene indikerer at alder har negativ effekt på jobbsannsynligheten, menn har høyere jobbsannsynlighet enn kvinner, gifte har høyere sannsynlighet enn ugifte, samt at utdanning har positiv effekt på denne sannsynligheten. Dessuten synes effekten av yrkesrettet attføring på jobbsannsynligheten å være positiv.

Yelin og Cisternas (1996): Hvem er de yrkeshemmede?

I Yelin og Cisternas (1996) gis en oversikt over hva som er kjent om de karakteristikk blant personer med yrkeshemninger som påvirker

(i) sannsynligheten for å finne en jobb, gitt at de er arbeidsledige, og (ii) sannsynligheten for å fortsette og være sysselsatt, gitt at de allerede er i arbeidsstyrken. Det fremgår at deres analyser er deskriptive, og er basert på historiske survey-data. De studerer deltakelse i arbeidsstyrken for personer med og uten yrkeshemninger, gitt disse personenes karakteristikk og endringer i arbeidsmarkedsforhold, og prøver å finne et mønster i disse trendene. Studien viser at de yrkeshemmede utgjør en meget heterogen gruppe, med hensyn til alder, kjønn, tidligere arbeidserfaring, og utdanning.

Y as (1996): Jobbsansynligheten avtar med alder

Notatet av Y as (1996) tar utgangspunkt i en kohort av yrkeshemmede personer som mottar en kompensasjonsform basert på SSDI, for å studere sjansene for å bli sysselsatt igjen. Artikkelen synes å være basert på en ren deskriptiv analyse. Når resultatene er kontrollert for alder, fremgår at rapportert helsestatus synes å være en primær faktor for sjansene for deltakelse i arbeidsstyrken. Alder synes også å være en meget viktig faktor for sjansene for å få jobb igjen. Dette understrekes ved at eldre personer synes å ha små sjanser for igjen å få jobb, mens unge personer har langt bedre sjanser.

Hoynes (1996): Små insentiveffekter

I artikkelen av Hoynes (1996) studeres eventuelle insentiveffekter av kompensasjonsformer for yrkeshemmede personer som SSDI og SSI. Det foretas ingen klare konklusjoner med hensyn til eventuelle insentiveffekter av slike stønadsordninger, men det antydes at slike effekter synes å være små. Det fremgår også at spesielle skattefordeler for mottakere av disse stønadsformene kan ha større effekt på tilbøyeligheten for å vende tilbake til arbeid - relativt sett.

Hoynes og Moffitt (1997): Usikre effekter av reformforslag

Ifølge Hoynes og Moffitt (1997) har kompensasjonsordningen SSDI lenge blitt kritisert av økonomer for dens disinsentiveffekter på arbeid, grunnet de beskatningsregler som ligger til grunn for denne ordningen. Imidlertid er det i den senere tid fremsatt forslag til reformer, i tilknytning til denne kompensasjonsformen, for å øke in-

sentiveffekter på arbeid. I notatet anvendes en arbeidstilbudsmodell for å undersøke den forventede effekten av disse reformforslagene på tilbøyeligheten til å ta arbeid for mottakere av SSDI. I tillegg foretas numerisk simulering for å vise størrelsen på de økonomiske insentiver som eventuelt vil følge av reformforslagene. Dette gjøres for ulike kategorier av individer. Man finner at de forslåtte reformene har uklare effekter på tilbøyeligheten til å ta arbeid, og kan i tillegg ha en mulig negativ effekt på denne tilbøyeligheten og øke antall SSDI-mottakere. Simuleringer viser imidlertid at det er mer sannsynlig at reformer basert på lønns subsidier til private arbeidsgivere vil gi økt tilbøyelighet til å ta arbeid og redusert antall mottakere.

Leiter et al. (1997): Utvidelse av tilbud for en bred gruppe av yrkeshemmede

I Leiter et al. (1997) presenteres resultatene fra en tilbakevending-til-jobb-prosjekt i 1991, for å teste alternative måter å besørge yrkesmessig attføring på både for mottakere av SSDI og SSI, samt for SSI-søkere. Hensikten med prosjektet var å hjelpe yrkeshemmede tilbake til jobb. Et hovedfunn ved prosjektet er at det er mulig å utvide de tilbud som gis ved yrkesrettet attføring for en bred gruppe av yrkeshemmede personer.

Levine (1997): Begrensning av målgruppe for arbeidsstimulerende ordninger

I artikkelen av Levine (1997) diskuteres tiltak som kan stimulere til overgang fra en tilstand som stønadsmottaker, og hvor man er fraværende fra et arbeid, til en jobbtilstand. I det minste skisseres ordninger hvor den enkelte i større grad kan kombinere arbeid og trygd. Det påpekes imidlertid at slike ordninger kan føre til en økt tilgang av stønadssøkere. I Levine (1997) anbefales derfor at innføring av arbeidsstimulerende ordninger i første omgang kun bør omfatte eksisterende stønadsmottakere. Det gis også i artikkelen en nærmere beskrivelse av US-spesifikke kompensasjonsordninger for yrkeshemmede personer.

Mashaw og Reno (1998): Små disinsentiveffekter

Fokus i Mashaw og Reno (1998) er på kompensasjonsformer for yrkeshemmede. Berettigelse for disse kompensasjonsordningene er basert på at personer tidligere har vært i et arbeidstakerforhold. Det fremgår av artikkelen at krav til yrkeshemning i disse ordningene ikke er definert som personer som er uten arbeid, men personer som ikke er i stand til å ha et arbeid over en bestemt minsteinntekt. Spørsmålet er blant annet om ulike kompensasjonsformer har disinsentiveffekter for yrkeshemmede for å være i eller tre inn igjen i arbeidsstyrken. De finner at de ordningene som de fokuserer på - SSDI og SSI - har små disinsentiveffekter med hensyn til arbeid. Dette har nok sammenheng med de strenge krav som er satt for å være berettiget til disse kompensasjonsformene, samt at selve kompensasjonsnivåene i gjennomsnitt er - relativt sett - lave.

Krause et al. (2001): Definisjoner av yrkeshemning og utfallsmål

I Krause et al. (2001) gis en oversikt over amerikanske artikler som fokuserer på faktorer av betydning for tilbakevending til arbeid etter en atferdsperiode, grunnet en yrkesrelatert skade eller sykdom. Det gis også en oversikt over ulike definisjoner av yrkeshemning og utfallsmål, samt forskjellige datakilder, som er anvendt i ulike artikler. De artikler som presenteres i Krause et al. (2001) omfatter både artikler som fokuserer på medisinsk og yrkesmessig atferd.

4.3.6 Andre studier om atferdsforløp

McCoy et al. (1994): Etnisk bakgrunn spesielt viktig for dødelighet blant yrkeshemmede menn

Artikkelen av McCoy et al. (1994) ser blant annet på dødelighet blant yrkeshemmede menn over tiåret etter at de ble mottakere av SSDI. Hovedmønster av dødelighetsrater beskrives ved å anvende survey-data fra 1982, linket til registerdata. I artikkelen undersøker man spesielt hvilken betydning økende alder, etnisk bakgrunn, sosioøkonomisk status, privat helseforsikring, og andre demografiske og helsemessige karakteristikk, har for varigheten av levetid for denne gruppen av menn. Analysen er basert på en eksponensial pro-

porsjonal hasardmodell med diskret tid. Resultatene viser at over tiåret er hasardraten for dødelighet blant yrkeshemmede menn spesielt signifikant avhengig av etnisk bakgrunn. Mer konkret ser det ut til at fargede personer har en høyere dødelighetsrate enn øvrige personer. Som forventet har også alder en positiv effekt på denne raten.

Schechter (1997): Trygdemottakeres beslutning om å arbeide

Artikkelen av Schechter (1997) anvender survey-data for å beskrive personkjennetegn ved mottakere av attføringstiltaket SSDI, som velger å arbeide etter tildeling av kompensasjon. I tillegg undersøkes hvorfor disse mottakerne velger å arbeide. Dernest ser man på sammenhengen mellom helsestatus og arbeid. Populasjonen for denne artikkelen består av alle SSDI-mottakere som ble berettiget til denne kompensasjonsformen mellom juni 1980 og juni 1981, som ble tildelt kompensasjon før mai 1982, som overlevde opp til juni 1992, og som personlig deltok i deres intervjuer. Det viser seg at de fleste trygdemottakerne velger å arbeide av økonomiske grunner, og at denne beslutningen er tatt uavhengig av om et arbeid vil kunne forbedre deres helsestatus eller ikke.

Kochhar og Scott (1997): Stønadsmottakeres levemåte

Kochhar og Scott (1997) tar utgangspunkt i mottakere av SSI, som mottok denne kompensasjonsformen i perioden fra oktober 1994 til september 1995. Det gis en beskrivende analyse av deres levemåte, dvs. om de for eksempel bodde i en husholdning eller på en institusjon. Resultatene viser at hele 59 prosent av de 63 millioner trygdemottakerne bodde i sin egen husholdning, mens kun 5 prosent bodde på en institusjon.

Thomason et al. (eds.) (1998a): Ansettelsespolitikk og kompensasjonsformer

Vi har i avsnitt 4.3.2 (og i avsnitt 2.2.2) referert studier i artikkelsamlingen Thomason et al. (eds.) (1998a). Øvrige artikler i denne samlingen er som følger: Artikkelen av Lee og Thompson (1998) undersøker i hvilken grad offentlig politikk stimulerer til å ansette arbeidstakere med yrkeshemninger eller personer med et handikap. Fokus i

Spieler og Burten Jr. (1998) er på kompensasjonsformer til yrkeshemmede personer som er i et arbeidstakerforhold (yrkeshemmede arbeidstakere), inkludert kompensasjonsstruktur, finansiering, og administrasjon. I Thomason et al. (1998c) fokuseres på de problemer som er knyttet til de krav som er satt med tanke på hvilke personer som er berettiget til ulike kompensasjonsformer for yrkeshemmede personer.

Saving (2000): Velferdsreformer og ledighetsnivå

I Saving (2000) presenteres en jobbsøk-modell som gir en teoretisk ramme for å analysere hvilken effekt velferdsreformer og teknologiske endringer har på arbeidsledigheten. Man diskuterer den empiriske erfaring som omgir velferdsreformer, og presenterer en modell som er konsistent med denne erfaring. Videre analyseres den kontroversielle påstand at velferdsreformer kan forårsake ledighet, og man finner at tilsynelatende mindre endringer i hvorledes arbeidsledighet er målt kan produsere dramatiske forskjeller i dets nivå. Deretter diskuteres i hvilken grad teknologiske endringer kan hjelpe yrkeshemmede personer og ufaglærte personer i USA, og man fremsetter en modell som er konsistent med denne erfaring.

Denne artikkelen trekker tre hovedkonklusjoner. For det første kan velferdsreformer redusere ledigheten, og den empiriske erfaring hittil antyder at det nylige amerikanske velferdsreform-forsøket har forårsaket at hundre tusener av amerikanere har hatt overgang til arbeidsstyrken. For det annet kan velferdsreformer øke den offisielle ledighetsrate ved å inkludere nye personer inn i gruppen av arbeidsøkere, men reformer kan ikke øke antall personer som er utenfor arbeidsstyrken. For det tredje kan teknologiske endringer hjelpe yrkeshemmede og ufaglærte personer til å bli produktive medlemmer av arbeidsstyrken, og det er grunn til å tro ifølge Saving (2000) at dette har skjedd gjennom 1990-tallet.

Hagner (2000): Segmentering av arbeidsmarkedet

Artikkelen av Hagner (2000) gir en oversikt over teoretiske og empiriske amerikanske arbeider i arbeidsmarkedsøkonomi og sosiologisk arbeidsrelatert forskning når det gjelder segmentering av arbeidsmar-

kedet i en primær og sekundær sektor, og undersøker implikasjonene for yrkesrettet attføring. Etterspørselsside- og tilbudssidefaktorer, assosiert med arbeidsmarkedssegmentering og overgang av personer fra den sekundære til den primære sektor, gjennomgås. Overgang inn i den primære sysselsetningssektor understrekes som et viktig aspekt for karriereutvikling for personer med yrkeshemninger.

4.4 Attføringsforskning i andre land

Vi skal her ta med forskning omkring attføringsforløp i andre land enn spesifikke nordiske land og USA.

Klosse (1994): Omlegging av rehabiliteringspengeordning

I Klosse (1994) fokuseres på det økende antall personer i europeiske land (og ikke kun nordiske land) som ikke er i ordinært arbeid, og som mottar stønader eller trygd, men som søker etter passende arbeid. Denne utviklingen knyttes i artikkelen opp mot de velferdsordninger som finnes i mange vest-europeiske land. I artikkelen foretas en diskusjon av hvorvidt rehabilitering av de arbeidssøkende er et egnet tiltak for å få denne gruppen tilbake til det ordinære arbeidsmarked. Artikkelen fremhever at en delgruppe av beholdningen av personer uten arbeid er individer som mottar rehabiliteringspenger. I notatet argumenteres for at ordningen med rehabiliteringspenger bør legges om, og at denne ordningen også bør erstattes med andre ordninger for personer som er berettiget til denne kompensasjonsformen under en rehabilitering. Det foreslås også ordninger som kan lette en overgang for yrkeshemmede til det ordinære arbeidsmarked.

De Mooij (1999): Redusert rehabiliteringsstønad gir redusert ledighet

I en artikkel av De Mooij (1999) undersøker man konsekvensene av å redusere rehabiliteringsstønad på antall arbeidsledige. Det anvendes en generell likevektsmodell for Nederland. Simuleringsberegninger antyder at det å redusere rehabiliteringsstønad med 5 prosentpoeng, med uendret ledighetstrygd, vil redusere den totale ledighet

med 0,7 prosent. Nesten halvparten av denne reduksjonen kommer som en følge av lavere skjult ledighet. Den totale ledigheten er her summen av offisiell og skjult ledighet. Reduksjon i ledighetstrygd med 5 prosentpoeng, mens attføringstrygd holdes uendret, fører til en viss økning i den skjulte ledigheten, mens den totale ledigheten reduseres med 0,8 prosent.

Kidd et al. (2000): Forskjeller i lønn og deltakelse i arbeidsstyrken mellom personer med og uten yrkeshemninger

Kidd et al. (2000) tar utgangspunkt i arbeidsføre personer med yrkeshemninger, og sammenligner disse med arbeidsføre uten yrkeshemninger. Det undersøkes hvorvidt forskjeller i arbeidsmarkedsutfall mellom personer med og uten yrkeshemninger kan tilskrives forskjeller i human kapital-egenskaper og produktivitetsforskjeller. Man undersøker også sysselsettingseffekter av lønnsdiskriminering overfor de yrkeshemmede. Det fremgår av notatet at gruppen av yrkeshemmede personer består av individer som er i en jobb-tilstand. Definisjonen av "yrkeshemning" i notatet er personer med langtids helseproblemer. Artikkelen anvender engelske survey-data fra 1996 for menn mellom 16 og 64 år. Metodeanvendelse er minste kvadraters metode og probit-modell. Man finner både betydelige forskjeller når det gjelder lønn og deltakelse i arbeidsstyrke mellom arbeidsføre menn med og uten yrkeshemninger. Ved å anvende tradisjonelle dekomponeringsmetoder viser det seg at forskjeller i produktivitetsrelaterte karakteristikk mellom grupper kan forklare rundt 50 prosent av både lønnsrate- og deltakelsesrateforskjeller mellom personer som er arbeidsføre uten yrkeshemninger og yrkeshemmede personer. Det er imidlertid en stor uforklart lønnskomponent (dvs. en komponent som ikke kan forklares av bakgrunnsvariablene i modellen).

Terrel og Sorm (1999): Aktive tiltak forkorter varigheten av attføring

Analyser av effekten av aktiv arbeidsmarkedspolitikk, og kompensasjonssystemet ved arbeidsledighet, på varigheten av ledighet for forskjellige grupper i den tsjekkiske befolkningen, er utgangspunktet i Terrell og Sorm (1999). Hasardfunksjoner estimeres med mikroøkonomiske data. Det tas ikke eksplisitt hensyn til uobservert heteroge-

nitet, men det anvendes en fler-utfallsmodell (eller mer presist en to-utfallsmodell). Dataene består av et stratifisert tilfeldig utvalg av 3 000 personer som var registrert som arbeidsledige ved arbeidskontorer i den Tsjekiske Republikk mellom oktober 1992 og mars 1993. Denne gruppen følges så frem til september 1994. Det konkluderes med at kompensasjonssystemet ved ledighet viser seg ikke å ha forlenget ledighetsperiodene i vesentlig grad. Analysen viser at aktive arbeidsmarkedstiltak forkorter varighetene for grupper som tenderer til å ha lange ledighetsforløp, inkludert yrkeshemmede personer.

ILO (1996, 1999) og Murray og Heron (1999):

Sysselsettingsmuligheter for yrkeshemmede personer

I en rapport av ILO (1996) gis en oppsummering av et prosjekt som ble igangsatt med formål om å øke sysselsettingsmulighetene for yrkeshemmede personer i Tansania. For å oppnå dette ble det særlig lagt vekt på å utforme tiltak som kunne øke de yrkeshemmedes muligheter for i større grad å oppnå økonomisk uavhengighet fra samfunnets side. I rapporten gis en nærmere beskrivelse av dette prosjektet, samt hvilke tiltak som i særlig grad hadde de ønskede effekter ut fra formålet med prosjektet.

To andre ILO-publikasjoner som vi skal kommentere er Murray og Heron (1999), og ILO (1999). I boken av Murray og Heron (1999) gis en oversikt over fremgangsmåter og strategier for å bidra til at yrkeshemmede arbeidssøkere finner passende arbeid. Det understrekes at arbeidsformidling spiller en sentral rolle i denne sammenheng, spesielt for arbeidssøkere som har vanskeligheter med å finne et arbeid (inkludert de yrkeshemmede). De vurderinger som foretas i denne boken er blant annet gjort på bakgrunn av de erfaringer man har angående arbeidsformidling av yrkeshemmede i utvalgte asiatiske land. I rapporten ILO (1999) omhandles måter å utvikle en effektiv arbeidsformidling for personer med yrkeshemninger, også med fokus på asiatiske land.

Athanasou et al. (1995): Yrkeshemmede er ofte langtidsledige

Formålet med en artikkel av Athanasou et al. (1995) er å undersøke noen faktorer av betydning for langtidsledighet. Artikkelen anvender

australske registerdata. Langtidsledige er i artikkelen gruppert i to grupper; de personer som har vært ledige 52 uker eller mer, og de som har vært ledige i 2 år eller mer. Artikkelen er basert på en ren deskriptiv analyse. Det fremgår at alle grupper med yrkeshemninger hadde en gjennomsnittlig varighet på over to år. Dessuten viser det seg at faktorer som er assosiert med langtidsledighet i minst 2 år, er (blant annet) det å være mann, ha et lavt utdanningsnivå, og inneha yrkeshemninger.

Harris (1996): Yrkeshemninger har en negativ effekt på sannsynligheten for å få et arbeid

I Harris (1996) forsøker man å forklare hvorledes bestemte personkjenntegn påvirker sannsynligheten for å være arbeidsledig blant unge personer i Australia. Notatet fokuserer også på yrkeshemninger blant unge arbeidsledige. Fokus i analysen er effektene av individuelle kjennetegn på sysselsettingssannsynligheten (overgang fra ledighet til jobb). Analysen baserer seg på en "random effects" probitmodell. Ett av resultatene er at menn og kvinner med yrkeshemninger har lavere sysselsettingssannsynlighet enn personer som ikke innehar slike karakteristikk.

Raskin (1995): Tiltak for yrkeshemmede

De øvrige artikler i dette delavsnittet er canadiske studier. I Raskin (1995) gis en beskrivelse av et utvalg av Canadas tiltak som direkte eller indirekte berører personer med yrkeshemninger, med vekt på kostnadseffektive aspekter ved disse tiltakene. Formålet er å gi en deskriptiv evaluering av landets eksisterende tiltak på dette området, samt å foreta slutninger om hvilke trekk ved Canadas tiltak som er mest effektive.

Butler et al. (1995): Utfallsmål kan overestimere suksessen av attføring

I studier av effekten av medisinsk og yrkesrettet attføring, og disinsentiveffekter av ulike personers kompensasjonsformer, antas ofte at tilbakevending til arbeid kan betraktes som et suksesskriterium av attføring (i betydningen av at personen ble rehabilitert). Ifølge Butler

et al. (1995) er deres artikkel den første til å teste denne antakelsen empirisk. Ideen med denne artikkelen er at den første tilbakevending til jobb overestimerer suksessen av tiltak i studier som har til hensikt å måle effekten av attføringstiltak. Grunnen er at overgang til ny attføring forekommer i et stort antall tilfeller blant personer som har hatt overgang til jobb.

I artikkelen anvendes survey-data for personer i Canada med permanente, delvise, yrkeshemninger, som var et resultat av skader pådratt seg i jobbsammenheng mellom 1974 og 1987. Dataene omfatter 3 398 personer. Av disse hadde 2 870 personer en tilbakevending til jobb en tid etter at de ble skadet, mens de resterende 528 var sensurerte. Inkludert i dataene er kontinuerlig informasjon om forløp av sysselsetting og jobbfravær for perioder som strekker seg fra tre til femten år etter at en skade inntraff. Analysen er basert på en multinomisk logit-modell, hvor man estimerer sannsynligheten for at en skadet person skal ha overgang fra en periode eller perioder med jobbfravær til en eventuell tilbakevending til jobb.

Resultatene viser at evalueringer av personer med skader som er basert på den første tilbakevending til jobb vil overestimere suksessen av attføring, ved å behandle den første tilbakevending til jobb som en permanent og stabil slutt-tilstand. Ifølge Butler et al. (1995) viser denne analysen at alvorlige skader derimot har langtidseffekter på sysselsetting som ikke bør ignoreres i studier som har til hensikt å måle effekten av attføringstiltak. Hvis man kun hadde betraktet en enkel periode av jobbfravær, ville man konkludert at 85 prosent av personene i utvalget ville ha kommet seg etter deres skader, siden de vendte tilbake til jobb. Imidlertid hadde nesten 60 prosent av de som vendte tilbake til jobb en eller flere påfølgende perioder med skade-relaterte jobbfravær. 40 prosent av de personene som til å begynne med vendte tilbake til jobb, var ikke sysselsatt i 1990 grunnet effektene av deres skader, noe som viser at kun halvparten av de skadede personene hadde en suksessfull tilbakevending til jobb.

Campolieti (2001a-b, 2002): Attføring og deltakelse i arbeidsstyrken
Campolieti (2001a) studerer effekten av attføringstiltak på deltakelse i arbeidsstyrken blant både eldre menn og kvinner i Canada. Man

anvender aggregerte provins-data, for perioden mellom 1976 til 1997, og undersøker både for tidsserie- og tverrsnittsvariasjon for å se på effekten av arbeidsstyrkedeltakelsesrater for begge kjønn. Regresjonene er estimert ved minste kvadraters metode, justert for eventuell heteroskedastisitet og autokorrelasjon i residualene. Resultatene fra regresjonsberegningene viser at attføringstiltaket har hatt en stor negativ effekt på deltakelsesrater for eldre menn og kvinner i Canada.

I en annen artikkel av Campolieti (2001b) foretas en liknende analyse, der fokus er effekten av attføringstiltak på deltakelse i arbeidsstyrken blant eldre menn i Canada. Analysen er basert på aggregerte årlige data for perioden mellom 1983 og 1997 (tverrsnittsdata) fra ti canadiske provinser. Resultatene viser at regresjonsberegningene er meget følsomme for hvorledes tidseffekter modelleres. Estimaten indikerer at en 10 prosent økning i stønadsutbetaling under attføring, gir en 0,2 til 0,9 prosent reduksjon i raten for arbeidsstyrkedeltakelsen blant eldre menn.

En tredje artikkel av Campolieti (2002) omhandler effekten av status som yrkeshemmet på deltakelsen i arbeidstyrken blant eldre menn i Canada (2 096 menn i alderen mellom 45 og 64 år). Basert på survey-data fra 1994 / 1995, og en redusert-form-likning av en såkalt latent variabel-modell, finner man at estimatene i analysen indikerer at forekomsten av yrkeshemning har en stor negativt effekt på deltakelse i arbeidsstyrken for det utvalget som studeres. Det fremheves i artikkelen at estimatene synes å være større enn for tilsvarende amerikanske studier. Det diskuteres også mulige implikasjoner funnene har for attføringspolitikk.

4.5 Oppsummering av hovedresultater av internasjonale studier om attføringsforløp

De internasjonale attføringsstudiene som vi har presentert i dette avsnittet, viser (som de norske) også noe ulike resultater når det gjelder effekten yrkesrettet attføring har på utfallet av denne perioden. Enkelte nordiske bidrag viser ingen positive effekter av attføring på jobbsannsynligheten (Frölich et al., 2000), mens andre nordiske stu-

dier viser at rehabilitering av langtidssyke gir større sjanser for friskmelding (Bergendorff et al., 1997a). Av amerikanske studier viser enkelte bidrag usikre tiltakseffekter for overgang til arbeid (Prero, 1996), mens andre bidrag viser små (Berkowitz og Dean, 1998) eller positive (Hennessey og Scott Muller, 1995) tiltakseffekter på arbeid. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at slike resultater er følsomme for attføringstiltakets type (Frölich et al., 2000), og det utfallsmålet av attføringen som anvendes (Butler et al., 1995).

Når det gjelder studier med fokus på varighet og mulige utfall av attføring, ser det ut til at økende alder bidrar negativt til at attføringen skal resultere i at yrkeshemmede kommer i arbeid (Marklund, 1992c; Mannila, 1995; Hennessey og Scott Muller, 1995; Y as, 1996). Videre ser utdanning ut til å ha en positiv effekt på jobbsannsynligheten (Melkersson, 1999b; Hennessey og Scott Muller, 1995). Personer med psykiske funksjonshemninger har dessuten lavere sjanser for å få jobb enn personer med fysiske funksjonshemninger (Melkersson, 1999b). Disse resultatene er i tråd med norske forskningsstudier om attføringsforløp.

Det fremgår at yrkeshemmede personer har lavere lønnsnivå enn personer uten yrkeshemninger (Skogman Thoursie, 1999a; Kidd et al., 2000), og det indikeres i enkelte studier at dette kan tyde på at yrkeshemmede diskrimineres på arbeidsmarkedet, i det minste gjelder dette for enkelte grupper av yrkeshemmede personer (Baldwin and Johnson, 1994, 1995, 1998).

Enkelte amerikanske studier fokuserer også på hvilken betydning lovpålagte tilpasninger på arbeidsplassen (ADA) for yrkeshemmede arbeidstakere har på ulike utfall. Flacco og Zeager (1992) viser at ADA-tilpasninger kan gi en reduksjon i antall sysselsatte på bedriftsnivå, mens Burkhauser et al. (1995) viser at slike tilpasninger har en positiv effekt på jobbvarigheten for personer med yrkeshemninger.

Oppsummerende diskusjon

Vi har i denne rapporten tatt for oss samfunnsvitenskapelige forskning om yrkesrettet attføring. Hovedvekten har vært lagt på økonomisk forskning. De forskningsstudiene vi har referert er publiserte studier på 1990-tallet og frem til i dag. Vi har i rapporten tatt utgangspunkt i forskningsstudier om rekruttering til attføringsapparatet, og studier av attføringsforløp. Mest vekt har vi lagt på forskning om attføringsforløp. Dette er ikke tilfeldig, men gjenspeiler i stor grad at det er en mer omfattende samling av slike forskningsstudier enn studier om rekruttering til attføring.

I en tidligere gjennomgang av norsk attføringsforskning, pekte Dahl og Hansen (1993) på at det var et problem at mye av attføringsforskningen var av eldre dato, at mange studier hadde utvalg som var små og ikke representative, og at mange analyser var av ren deskriptiv karakter. Den kartleggingen som er foretatt i denne rapporten understreker noen av disse poengene, ved at enkelte av de presenterte studiene (forløpsstudier og effektevalueringer) er basert på relativt små utvalg (for eksempel Johnson og Ondrich, 1990; Gunvaldsen et al., 1991; Noreik og Grünfeld, 1995; Aakvik, 1999; Terrell og Sorm, 1999) og / eller enkle statistiske metoder (Gunvaldsen et al., 1991; Noreik og Grünfeld, 1995; Athanasou et al., 1995). Det finnes imidlertid andre studier som er mer ambisiøse ved at det brukes store databaser med populasjonstall og avanserte analysemodeller (for eksempel Cheadle et al., 1994; Hansen, 1998; Melkersson, 1999b).

Selv om den samfunnsvitenskapelige forskningen om attføring fortsatt er sparsommelig, har utviklingen på dette området ifølge Hansen (1999) vært positiv i de senere årene. Refererte studier i vår rapport bekrefter dette inntrykket. Særlig gjelder dette forskning om

attføringsforløp. Imidlertid er det fortsatt meget få studier av rekruttering til attføring. Særlig gjelder dette for internasjonale studier.

At det generelt synes å være en økende interesse for å forske på attføring, er trolig motivert ut fra den økte politiske satsingen på attføring. Når det gjelder den norske forskningen som vi har drøftet i denne rapporten, er det kanskje spesielt grunn til å tro at KIRUT-databasen har spilt en stor rolle ved at det er blitt mulig å gjennomføre mer omfattende og helhetlige analyser, samt å foreta spesialstudier av spesifikke attføringstiltak og studier av grupper av attføringsklienter. Utnyttelse av forløpsdata er et sentralt grunnlag for videre satsing på dette området. I årene fremover vil data fra FD-Trygd-databasen avløse bruk av KIRUT-data, siden KIRUT ikke vil bli oppdatert. Uansett har de studier som hittil har anvendt forløpsdata, vist at det er nødvendig med en lang oppfølgingstid ved analyser av attføringsforløp. Forskningen viser at det er mange forhold som virker inn på attføringsforløpene.

Som gjennomgangen i denne rapporten har vist, basert på både norske og internasjonale (inklusive nordiske) studier, er det mye som tyder på at det foregår en (observert) seleksjon til attføringsapparatet og til ulike tiltakstyper. Dette innebærer at det ikke er tilfeldig hvem som kommer på attføringstiltak. For det første har ulike personkjennetegn som alder og kjønn betydning for rekrutteringen til attføring, men hvor stor effekt slike variabler har for denne rekrutteringen kan variere fra studie til studie. Rekruttering til attføring kan også være påvirket av lokale arbeidsmarkedsforhold, i den forstand at et høyere ledighetsnivå kan føre til en høyere sannsynlighet for attføring.

Når det gjelder forskningsstudier av attføringsforløp, viser presentasjonen at resultatene ikke er entydige når det gjelder spørsmålet om attføringstiltak bidrar til at yrkeshemmede kommer i jobb eller ikke. Dette gjelder både for norske og internasjonale studier. Derimot viser gjennomgangen at personkjennetegn som alder har en negativ effekt på sannsynligheten for å få en jobb, mens utdanning har en positiv effekt (ikke overraskende). Personer med psykiske funksjonshemninger ser også ut til å ha lavere jobbsannsynlighet enn personer med fysiske funksjonshemninger.

Det store spørsmålet er således om utfallet av attføringen er styrt av seleksjon til attføringsapparatet, eller om utfallet er et resultat av selve attføringstiltaket, gitt at det er kontrollert for observerte kjennetegn. Det er vanskelig å finne svar på dette spørsmålet med utgangspunkt i de forskningsstudiene som er presentert i denne rapporten. Grunnen er at det er få av de refererte studier om attføringsforløp som tar eksplisitt hensyn til uobservert seleksjon (uobservert heterogenitet). Aakvik (1999, 2001) utgjør her noen unntak. Tidligere studier har vist at det å ikke kontrollere for uobservert heterogenitet, ved modellering av varighet, kan lede til ukorrekte slutninger om selve tilstandsavhengigheten (se Heckman og Singer, 1985, og Kiefer, 1988). På den annen side er enkelte av attføringsstudiene basert på bestemte fordelingsantakelser for de stokastiske variabler som er inkludert i analysen for å fange opp effekten av uobservert heterogenitet (for eksempel Johnson og Ondrich, 1990; Melkersson, 1999b). Det finnes imidlertid studier som viser at estimeringsresultatene kan være påvirket i større eller mindre grad av fordelingsantakelsen for disse stokastiske variablene (se referanser i Abbring og Van den Berg, 2001). De få refererte studier som anvender ikke-parametriske metoder for estimering av effekten av uobservert heterogenitet (Johnson og Ondrich, 1990; Aakvik, 1999), viser da også til en viss grad nytten ved slike modelleringer. Innarbeiding av uobservert seleksjon i modellapparatet, og i særdeleshet bruk av ikke-parametrisk modellering, synes derfor å være en viktig oppgave for den videre forskningen på dette feltet.

Et viktig spørsmål i sammenheng med analyser av attføringsutfallet gjelder hvilke resultatmål som blir brukt. Som gjennomgangen har vist, har den europeiske forskningen vært særlig opptatt av overgang til arbeid - og da i særdeleshet den første overgangen. Problemet med et slikt suksesskriterium er at et slikt mål sier ingenting om hvor permanente eller varige slike overganger er. Som Butler et al. (1995) har vist, kan det å anvende den første overgang til jobb som suksess av et tiltak, overestimere effekten av tiltaket. Yrkeshemmede personer som får jobb kan etter en kort tid miste arbeidet, for dermed på ny å bli arbeidsledig, og kanskje gjennomgå ny attføring. Det kan

derfor være av stor betydning i den videre forskning å ta hensyn til varigheten av jobbperioder.

Amerikanske studier av effektevalueringer av arbeidsmarkedstiltak av personer som ikke innehar yrkeshemninger, har tradisjonelt anvendt suksesskriterier som inntekt eller lønn. Denne rapporten viser at tilsvarende studier av attføringsforløp anvender de samme suksessmål. Slike kriterier er et produkt av tilstand (jobb eller ikke-jobb), og egenskapene ved denne tilstanden (varighet og lønn, gitt jobb). Denne vektleggingen kan forklares med at mens amerikanske attføringstiltak stort sett har det formål å heve attføringsklientenes inntekt, er europeiske - og særlig nordiske - attføringstiltak innrettet for å hjelpe yrkeshemmede til å få jobb. Kritikken som kan rettes mot amerikanske studier er derfor at for mange yrkeshemmede personer som er uten arbeid, kan den relevante problemstilling være å ha overgang til det ordinære arbeidsmarkedet, det vil si å skaffe seg en jobb, ikke først og fremst å maksimere inntekten gitt at de er i jobb.

Det å maksimere arbeidsinntekten kan til en viss grad betraktes som et "insider"-problem, å skaffe seg en jobb er et "outsider"-problem. Det kan derfor innvendes mot vår kritikk at tidligere studier har vist at det er større grad av gjennomstrømning i det amerikanske arbeidsmarkedet enn de europeiske arbeidsmarkeder (se Bean, 1994). Derfor vil også "outsider"-problematikken være mer aktuell i de nordiske evalueringene av attføringsforløp, grunnet at for nordiske attføringstiltak er nettopp formålet å hjelpe "outsidere" på arbeidsmarkedet til å bli "insidere". Mot dette kan det igjen innvendes at flere av de amerikanske studiene i denne rapporten gir indikasjoner på at yrkeshemmede personer opplever diskriminering både med hensyn til sysselsetting og lønn (se avsnitt 4.3.3). Jobb som suksess-kriterie er derfor også relevant for amerikanske studier av attføringsforløp.

I de fleste foreliggende varighetsstudiene av attføring som fokuserer på overgang til jobb, blir arbeid i alminnelighet regnet som en enkelt tilstand (se for eksempel Dahl og Hansen, 1993; Hansen, 1998). Dette kan være kritikkverdige. En mulig løsning her kunne være å foreta en inndeling av arbeid i ulike kategorier, målt etter for eksempel arbeidstid, lønn, arbeidets innhold, etc. En annen åpenbar svakhet ved mange av de foreliggende studier av attføringsforløp,

både norske og internasjonale, er at det bare spesifiseres ett utfall av en yrkesrettet attføringsperiode, for eksempel jobb (Johnson og Ondrich, 1990; Aakvik, 1993; Aakvik og Risa, 1994; Hennessey og Scott Muller, 1995; Kjerstad og Aakvik, 1997). For attføringsanalyser som bare spesifiserer én mulig overgang, tolkes andre overganger som sensurering. Tilsvarende gjelder for attføringsanalyser som fokuserer på to eller tre utfall - én eller to jobbtilstander og en aggregert tilstand av aktiviteter utenfor arbeidsstyrken (Melkersson, 1999b). Det er utilfredsstillende at overganger fra attføringsperioder til alle mulige tilstander utenfor arbeidsstyrken (alternativt utenfor sysselsetting) behandles som ett utfall, for eksempel residualt bestemt. Prosessene som leder til overgang til for eksempel utdanning og uføretrygding vil typisk være svært ulike, og samtidig forskjellige fra de prosessene som fører til jobb. Når det gjelder effektevalueringer av tiltak, fokuseres det ofte på et fåtall av tiltak av gangen, dvs. at yrkeshemmede på slike tiltak sammenlignes med yrkeshemmede som ikke har deltatt på disse tiltakene.

Ofte skyldes slike forenklinger at man ikke har tilgang til data som gjør det mulig å spesifisere en modell med flerdelt utfall (ordinært arbeid, utdanning, uføretrygding, sykmelding, etc.), og en effektevaluering som inkluderer flere ulike typer av tiltak og tiltakspakker (ulike formidlingstiltak, arbeidstreningstiltak, kvalifiseringsstiltak, etc.). Gitt at man har tilgang til nødvendige data, finnes det metoder som til en viss grad tar hensyn til disse problemene. Ulempen ved enkelte slike metoder er at økonometrien ofte blir komplisert og krevende.

En ytterligere metodisk innvending mot relativt mange forløpsstudier av yrkeshemmede, er bruk av standard sannsynlighetsmodeller (inkludert hasardrate- og logit-modeller) for modellering av attføringsforløp. En underliggende antakelse ved slike modeller er at den kumulative fordelingsfunksjonen nærmer seg 1 når varigheten blir tilstrekkelig lang. For standard ett-utfalls-varighetsmodeller impliserer dette at for alle sensurerte observasjoner vil suksess-kriteriet inntruffe til slutt. Dette innebærer at hvert individ (her hver yrkeshemmet) opplever en overgang til slutt, for eksempel ved at man får jobb til slutt (gitt at jobb er slutt-tilstanden). Riktignok tillater modellen at

dette kan skje svært langt ut i fremtiden, utenfor observasjonsperioden, men en overgang vil allikevel inntreffe før eller senere. Dette kan være en noe utilfredsstillende implisitt forutsetning når modellen brukes for yrkeshemmede personer. For yrkeshemmede kan vi ikke ta for gitt at hvert individ før eller senere får jobb. Tvert imot vet vi at en betydelig andel forlater arbeidsstyrken, og mange av disse går over på uførepensjon (eller førtidspensjon).

Standard fler-utfalls-modeller er på den annen side basert på antakelsen om at settet av mulige utfall er relevant for ethvert individ. Igjen kan denne antakelsen argumenteres for å være utilfredsstillende ved anvendelser på yrkeshemmede personer. For nordiske attføringsstudier kan det for eksempel argumenteres for at for enkelte yrkeshemmede personer, i særdeleshet yrkeshemmede i skjermede arbeidsmarkedstiltak, er den enkeltes yrkeshemming av en slik type at de i praksis ikke vil være i stand til å oppnå et ordinært arbeid, ett alternativ som ikke en gang vil være relevant for slike personer.

Dette er en av grunnene til at Melkersson (1999b) i sin analyse tar eksplisitt hensyn til mulig ulik søkeadferd innenfor den anvendte populasjonen. En mulig svakhet ved analysen i Melkersson (1999b) er selve modelleringen av sannsynlighetene for at forskjellige spesifikke utfall ikke er relevante for et bestemt individ. Det fremgår av artikkelen at disse sannsynlighetene modelleres som ukjente, konstante parametre og de samme for alle individer. Vi mener at dette er en streng antakelse, siden det er grunn til å tro at disse sannsynlighetene kan være påvirket av observerte, samt uobserverte, individuelle karakteristikk. Etter vår mening er en bedre tilnæringsmåte derfor å spesifisere disse sannsynlighetene som funksjoner av observerte variabler. Børing (2002) gir noen foreløpige resultater, basert på norske registerdata for yrkeshemmede arbeidssøkere i 1994-1996, som illustrerer at dette er et høyst relevant poeng.

Vellykket attføring er i siste instans avhengig av at de yrkeshemmede får lønnet arbeid i en ordinær virksomhet. Hansen (1999) hevder at man i dag - generelt sett - har for liten kunnskap om bedriftenes rolle. Mye av forskningen har fokusert på de enkelte attføringsklientene, hvor det delvis er kontrollert for makroøkonomiske forhold. Det er enkelte studier som har fokusert på det offentlige attfø-

ringsapparatet, men de prosessene som gjør seg gjeldende på bedriftsnivå har en imidlertid begrensede kunnskaper om.

Attføring er et meget komplekst forskningsfelt. Ett forhold er hvilke personer man skal definere som "atføringsklienter". I amerikanske studier defineres ofte en "yrkeshemmet" som en person som mottar en eller annen form for atføringsstønad. Dermed vil vedkommende i alminnelighet kunne være i en ikke-jobb-tilstand, men i andre studier er fokus rettet mot arbeidstakere eller sysselsatte personer som innehar yrkeshemninger. I nordisk sammenheng derimot refereres ofte til registrerte yrkeshemmede arbeidssøkere. Et annet forhold er at atføringsklientene er en svært heterogen gruppe. Dette er en observasjon som går igjen i flere av studiene i denne rapporten. Et tredje forhold er at det er mange og ulike aktører som på forskjellige måter er involvert i atføringsforløpene. Grunnet at vi bare har tatt for oss deler av den samfunnsvitenskapelige atføringsforskningen, vil denne kompleksiteten bare delvis komme til syne.

Referanser

- Aakvik, A. (1993), *Differansesannsynlighet ved attføring; suksess eller seleksjon*, hovedoppgave i sosialøkonomi, Institutt for økonomi, Universitetet i Bergen.
- Aakvik, A. (1999), *Estimating the employment effects of education for disabled workers in Norway*, Working papers in economics, no. 03/1999, Department of Economics, University of Bergen, Norway.
- Aakvik, A. (2001), "Bounding a matching estimator: the case of a Norwegian training program", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, vol. 63, no. 1, p. 115-143.
- Aakvik, A., og S.-Å. Dahl (2000), *Evaluering av Arbeidsmarkedsbedriftene som attføringsstiltak*, SNF Rapport nr. 29/2000, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, Bergen.
- Aakvik, A., J. J. Heckman og E. J. Vytlacil (2000), *Treatment effects for discrete outcomes when responses to treatment vary among observationally identical persons: An application to Norwegian vocational rehabilitation programs*, NBER Technical Working Paper No. 262, September 2000.
- Aakvik, A., og E. Kjerstad (2002), *Skill formation among vocational rehabilitation clients - public policy vs private incentives*, Working papers in economics, no. 01/2002, Department of Economics, University of Bergen, Norway.
- Aakvik, A., og A. E. Risa (1994), *Success or selection in vocational rehabilitation programs*, Working papers in economics, no. 03/1994, Department of Economics, University of Bergen, Norway.
- Aarts, L. J. M., og P. R. de Jong (1996a), "European Experiences with Disability Policy", i J. L. Mashaw, V. Reno, R. Burkhauser og M. Berkowitz (eds.) (1996), *Disability, Work and Cash Benefits*, Kalamazoo, Michigan: W. E. Upjohn Institute for Employment Research.
- Aarts, L. J. M., og P. R. de Jong (1996b), "The Dutch disability program and how it grew", i L. J. M. Aarts, R. V. Burkhauser og P. R. de Jong (eds.) (1996), *Curing the Dutch Disease. An International Perspective on Disability Policy Reform*, Avebury, Aldershot.
- Aarts, L., R. Burkhauser og P. de Jong (1998), "Convergence: A Comparison of European and U.S. Disability Policy", i T. Thomason, J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (eds.) (1998a), *New Approaches to Disability in the Workplace*, Industrial Relations Research Association Series, Ithaca: Cornell University Press.

- Abbring, J. H., og G. J. Van den Berg (2001), *The Unobserved Heterogeneity Distribution in Duration Analysis*, unpublished paper, Department of Economics, Free University Amsterdam, The Netherlands.
- Aetat (2000), *Registeranalyse av yrkeshemmede i arbeidsmarkedsbedrifter fase 1 og 2*, nr. 2, mai 2000, Kontoret for plan og analyse (saksbehandlere: Jorun Andreassen og Pål Børing).
- Aigner, D. J., og G. G. Cain (1977), "Statistical Theories of Discrimination in Labor Markets", *Industrial and Labor Relations Review*, vol. 30, no. 2, p. 175-187.
- Albrecht, M., og H. Braun (1998), *International Research Project on Job Retention and Return to Work Strategies for Disabled Workers*, Study Report, Germany, Geneva: ILO.
- Andersen, E. (1995), *Tidsbegrensning for rehabiliteringspenger: Hva skjer med attføringsklienter når stønaden opphører?*, Rapport nr. 6, Institutt for samfunnsmedisinske fag, Universitetet i Trondheim.
- Andersson, C., og U. Lidwall (1997), "Vilka får arbetslivsinriktad rehabilitering?", i S. Marklund (red.) (1997), *Risk-frisk-faktorer - sjukskrivning och rehabilitering i Sverige*, RFV Redovisar 1997:6, Riksförsäkringsverket, p. 89-119.
- Andreassen, J., og T. Lorentzen (2002), "Vi går et stykke vei sammen med dem, ikke for dem". *En kartlegging av arbeidsmarkedstiltaket arbeidsforberedende trening - AFT*, Fafo Rapport 384, Forskningsstiftelsen Fafo, Oslo.
- Arrow, K. J. (1972), "Models of Job Discrimination", i A. K. Pascal (eds.) (1972), *Racial Discrimination in Economic Life*, Chapter 2, D. C. Heath, Lexington, Massachusetts.
- Astrue, M. J. (1991), "Disability Legislation and Litigation", i C. L. Weaver (eds.) (1991), *Disability and Work. Incentives, Rights, and Opportunities*, University Press of America, Inc.
- Athanasou, J. A., R. T. Pithers og K. Petroymenos (1995), "Characteristics of Long-term Unemployed and Very Long-term Unemployed Clients : A Study of Employment Service Registrants in Australia", *Australian Bulletin of Labour*, vol. 21, no. 3, September 1995, p. 198-207.
- Baldwin, M. L., og W. G. Johnson (1994), "Labor Market Discrimination against Men with Disabilities", *The Journal of Human Resources*, vol. 29, no. 1, p. 1-19.
- Baldwin, M. L., og W. G. Johnson (1995), "Labor Market Discrimination against Women with Disabilities", *Industrial Relations*, vol. 34, no. 4, October 1995, p. 555-577.
- Baldwin, M., og W. Johnson (1998), "Dispelling the Myths about Work Disability", i T. Thomason, J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (eds.) (1998a), *New Approaches to Disability in the Workplace*, Industrial Relations Research Association Series, Ithaca: Cornell University Press.
- Bean, C. R. (1994), "European Unemployment: A Survey", *Journal of Economic Literature*, vol. 32, no. 2, June 1994, p. 573-619.
- Becker, G. (1971), *The Economics of Discrimination*, The University of Chicago Press, Chicago.

- Bäckström, I. (1992), "Upplevelser av rehabiliteringen", i S. Marklund (red.) (1992a), *Rehabilitering i ett samhällsperspektiv*, kapittel 8, Studentlitteratur.
- Bäckström, I. (1994), *Rehabilitering för män? En undersökning om arbetsrehabilitering av långvarigt sjukskrivna kvinnor och män*, Institutionen för socialt arbete, nr. 37, Umeå: Umeå Universitet.
- Bäckström, I. (1997), *Att skilja agnarna från vetet. Om arbetsrehabilitering av långvarigt sjukskrivna kvinnor och män*, Institutionen för socialt arbete, nr. 22, Umeå: Umeå Universitet.
- Bengtsson, S., og C. Meyer Henius (1995), *Arbejde trods handicap. Revalideringens muligheder fra 1950'erne til i dag*, Arbejdsnotat 1995:2, Socialforskningsinstituttet, København, Danmark.
- Berenholz, J. S. (1998), "The development of reassignment to a vacant position in the Americans with Disabilities Act", *Hofstra Labor Law Journal*, vol. 15, no. 2, Spring 1998, p. 635-656.
- Bergendorff, S., T. Edlund, U. Lidwall, D. Ljungberg og S. Olsson (1997a), "Resultat av arbetslivsinriktad rehabilitering och köp av tjänst", i S. Marklund (red.) (1997), *Risk-frisk-faktorer - sjukskrivning och rehabilitering i Sverige*, RFV Redovisar 1997:6, Riksförsäkringsverket, p. 121-145.
- Bergendorff, S., M. Westin, E. Hansson, T. Hansson og E. Palmer (1997b), *Do sickness cash benefits and rehabilitation allowances promote or discourage return to work in Sweden?*, unpublished paper, December 3, 1997.
- Berg, H. (2001), "Mer eller mindre lønnskudd - har det noen betydning", *Søkelys på arbeidsmarkedet*, nr. 2, årgang 18, p. 173-180.
- Bergeskog, A. (2001), *Labour market policies, strategies and statistics for people with disabilities. A cross-national comparison*, Working Paper 2001: 13, IFAU, Uppsala, Sweden.
- Bergsgard, N. A., og K. Løyland (1998), *Yrkesrettet attføring av personer med psykiske lidelser*, Rapport nr. 137, Telemarksforskning-Bø.
- Bergsgard, N. A., og K. Løyland (2001), *Effekten av yrkesrettet attføring for personer med psykiske lidelser*, Arbeidsrapport nr. 03/2001, Telemarksforskning-Bø.
- Berkowitz, E. D., og R. V. Burkhauser (1996), "A United States perspective on disability programs", i L. J. M. Aarts, R. V. Burkhauser og P. R. de Jong (eds.) (1996), *Curing the Dutch Disease. An International Perspective on Disability Policy Reform*, Avebury, Aldershot.
- Berkowitz, M., og D. Dean (1998), "Facilitating Employment through Vocational Rehabilitation", i T. Thomason, J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (eds.) (1998a), *New Approaches to Disability in the Workplace*, Industrial Relations Research Association Series, Ithaca: Cornell University Press.
- Bjørnson, O. (1997), *Norsk attføringsforskning - oppsummering og kritisk gjennomgang*, Fafo-notat 1997:13, Forskningsstiftelsen Fafo, Oslo.
- Black, D., K. Daniel og S. Sanders (2002), "The Impact of Economic Conditions on Participation in Disability Programs: Evidence from the Coal Boom and Bust", *The American Economic Review*, vol. 92, no. 1, March 2002, p. 27-50.

- Blekesaune, M. (1997), *Når rehabiliteringspengene avsluttes*, NOVA Skriftserie 2/1997, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Oslo.
- Blekesaune, M. (1998), *Virker arbeidslinja på de langtidssykmeldte? En oppfølgingsundersøkelse av de som ble langtidssykmeldt første halvår 1991, 1992 og 1993*, NOVA Rapport 10/1998, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Oslo.
- Blekesaune, M. (1999), *Innstramming i rehabiliteringspenger: Hvilke følger fikk den?*, NOVA Rapport 2/1999, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Oslo.
- Blystad, R., og T. A. Andreassen (1994), *Å forebygge utstøting. Kartlegging av bedriftsintern attføring i Norge*, AFI Notat 3/1994, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Blystad, R., og Ø. Spjelkavik (1996), *Integrering av yrkeshemmede i arbeidslivet: evaluering av Arbeid med bistand*, AFIs rapportserie, nr. 5/1996, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Borge, B. (1994), *Attføring i to velferdspolitiske systemer. En komparativ studie av politikk og tiltaksutvikling på feltet yrkesrettet attføring i Norge og Tyskland*, SEFOS Notat 106, Oktober 1994, Senter for Samfunnsforskning, Bergen.
- Borge, B., A. D. Homme, og A. Lorentzen (1994), *Kompetanse innenfor attføringsapparatet - om personalia og arbeidsmiljø for rettleidere innen attføringsfeltet*, SEFOS Notat 99, Mai 1994, Senter for Samfunnsforskning, Bergen.
- Bound, J., og R. V. Burkhauser (1999), "Economic Analysis of Transfer Programs Targeted on People with Disabilities", i O. Ashenfelter og D. Card (1999) (eds.), *Handbook of Labor Economics*, vol. 3, chapter 51, Elsevier Science B.V., p. 3417-3528.
- Bramness, G., og G. E. Bramness (1992), *Attføring, teori og praksis*, SNF Rapport nr. 5/1992, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, Bergen.
- Bratberg, E., A. Grasdal og A. E. Risa (2001), "Økonomisk evaluering av rehabiliteringstiltak", i J. E. Askildsen og K. Haug (red.) *Helse, økonomi og politikk*, Cappelen Akademisk forlag, 2001.
- Brinch, C. (2001), *Does Unemployment Cause Unemployment? - a Reassessment (Chapter 5)*, unpublished paper, August 28, Department of Economics, University of Oslo, Norway.
- Brown, R. S., M. Moon og B. S. Zoloth (1980), "Incorporating Occupational Attainment in Studies of Male-Female Earnings Differentials", *The Journal of Human Resources*, vol. 15, no. 1, p. 3-28.
- Bråthen, M., og T. Pedersen (2001), *Tilpasning på arbeidsmarkedet for personer som går ut av status som yrkeshemmet i SOFA-søker-registeret - 1998*, Notater, 2001/16, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Burkhauser, R. V. (1991), "Lessons from the West German Approach to Disability Policy", i C. L. Weaver (eds.) (1991), *Disability and Work. Incentives, Rights, and Opportunities*, University Press of America, Inc.

- Burkhauser, R. V., J. S. Butler og Y. W. Kim (1995), "The importance of employer accommodation on the job duration of workers with disabilities: A hazard model approach", *Labour Economics*, vol. 2, p. 109-130.
- Burkhauser, R. V., og M. C. Daly (2002), "U.S. Disability Policy in a Changing Environment", *The Journal of Economic Perspectives*, vol. 16, no. 1, Winter 2002, p. 213-224.
- Butler, R. J., W. G. Johnson og M. L. Baldwin (1995), "Managing Work Disability: Why First Return to Work Is Not a Measure of Success", *Industrial and Labor Relations Review*, vol. 48, no. 3, April 1995, p. 452-469.
- Butler, R. J., og J. D. Worrall (1985), "Work Injury Compensation and the Duration of Nonwork Spells", *The Economic Journal*, vol. 95, p. 714-724.
- Butler, R. J., og J. D. Worrall (1987), *Gamma Duration Models with Heterogeneity*, Brigham Young University and Rutgers University.
- Børing, P. (2002), *Heterogeneity due to unobservables and differing search behaviour among disabled unemployed*, unpublished paper, November 21, Institute for Social Research, Oslo, Norway.
- Campolieti, M. (2001a), "Disability Insurance and the Labour Force Participation of Older Men and Women in Canada", *Canadian Public Policy - Analyse De Politiques*, vol. XXVII, no. 2, p. 179-194.
- Campolieti, M. (2001b), "The Canada / Quebec pension plan disability program and the labour force participation of older men", *Economics Letters*, 70, p. 421-426.
- Campolieti, M. (2002), "Disability and the labor force participation for older men in Canada", *Labour Economics*, vol. 9, no. 3, p. 405-432.
- Cheadle, A., G. Franklin, C. Wolfhagen, J. Savarino, C. Salley og M. Weaver (1994), "Factors Influencing the Duration of Work-Related Disability: A Population-Based Study of Washington State Worker's Compensation", *American Journal of Public Health*, vol. 84, no. 2, February 1994, p. 190-196.
- Cuelenaere, B., og R. Prins (1998), *International Research Project on Job Retention and Return to Work Strategies for Disabled Workers*, Study Report, Netherlands, Geneva: ILO.
- Curington, W. P. (1994), "Compensation for Permanent Impairment and the Duration of Work Absence", *The Journal of Human Resources*, 29(3), Summer 1994, p. 888-910.
- Dahl, S.-Å. (1991), *Dekruttering og trygd*, SNF Rapport nr. 13/1991, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, Bergen.
- Dahl, S.-Å. (1996), *Dekruttering. Fra kriseløsning til strategi*, SNF Rapport nr. 20/1996, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, Bergen.
- Dahl, S.-Å., H.-T. Hansen, Terje Lensberg og Ulf Pedersen (1991), *Samfunnsøkonomisk lønnsomhet av yrkesmessig atferd. En empirisk litteraturstudie*, SNF Rapport nr. 37/1991, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, Bergen.
- Dahl, S.-Å., og H.-T. Hansen (1993), *Klientkarrierer i trygdesystemet. En forprosjektstudie*, Arbeidsnotat nr. 90/1993, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF), Bergen.

- Dahl, S.-Å., Ø. A. Nilsen og K. Vaage (2002), *Gender Differences in Early Retirement Behaviour*, Working Paper Series, no. 49, Centre for Economic Studies in Social Insurance, Department of Economics, University of Bergen, Norway.
- De Mooij, R. A. (1999), "Disability Benefits and Hidden Unemployment in The Netherlands", *Journal of Policy Modeling*, vol. 21, no. 6, p. 695-713.
- Duckworth, S., og P. McGeer (1998), *International Research Project on Job Retention and Return to Work Strategies for Disabled Workers*, Study Report, United Kingdom, Geneva: ILO.
- Durbin, D., og R. J. Butler (1998), "Prevention of Disability from Work-related Sources: The Roles of Risk Management, Government Intervention, and Insurance", i T. Thomason, J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (eds.) (1998a), *New Approaches to Disability in the Workplace*, Industrial Relations Research Association Series, Ithaca: Cornell University Press.
- Econ (2001), *Gir lønnstilskudd jobb?*, Rapport 01:29, Oslo: Econ.
- Edlund, T., og U. Lidwall (1997), "Vilken arbetslivsinriktad rehabilitering erbjuds?", i S. Marklund (red.) (1997), *Risk-frisk-faktorer - sjukskrivning och rehabilitering i Sverige*, RFV Redovisar 1997:6, Riksförsäkringsverket, p. 63-86.
- Eldring, L., og J. B. Grøgaard (1996), *Evaluering av hospiteringstiltaket for yrkeshemmede*, Fafo Rapport 205, Forskningsstiftelsen Fafo, Oslo.
- Flacco, P. R., og L. A. Zeager (1992), "Disabilities, mandatory worksite modifications, and employment: Some potential policy dilemmas", *Public Finance Quarterly*, vol. 20, no. 2, April 1992, p. 256-270.
- Fløtten, T. (1994), *Attføring i norske bedrifter*, Fafo-notat 1994:10, Forskningsstiftelsen Fafo, Oslo.
- Ford, M. (1993), *Attføring til arbeid? En oppfølgingsundersøkelse av forsøk på yrkesmessig attføring*, INAS Rapport 93:7, Institutt for sosialforskning, Oslo.
- Ford, M., og B. Hvinden (1994a), "Attføringstiltak og klientutvelgning: Har tiltak med de dårligste resultatene rekruttert de svakeste klientene", *Søkelys på arbeidsmarkedet*, årgang 11, p. 3-11.
- Ford, M., og B. Hvinden (1994b), *Mot en samlet analyse av yrkesmessig attføring i Norge*, Working paper, Institute for applied social research (INAS), Oslo.
- Ford, M., og B. Hvinden (1994c), *The long arm of the market: the case of public provisions aimed at promoting socio-economic independence for people with disabilities*, Institute for applied social research (INAS), Norway, Paper to colloquium "Employment of persons with disabilities", Copenhagen, May 6-7, 1994.
- Ford, M., B. Hvinden og J. T. Jessen (1997), *Samling av ansvaret for yrkesrettet attføring i arbeidsmarkedsetaten: evalueringsrapport*, NOVA Rapport 9a-9b/1997, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Oslo.
- Fossestøl, K. (1996a), "Den diffuse velviljens farer", i K. Fossestøl (eds.) (1996), *Attføring og arbeid*, p. 10-15.

- Fossestøl, K. (1996b), *Integrering av synshemmede i arbeidslivet. Et forsøk på å utvikle en oppgavebasert modell for attføring av funksjonshemmede*, AFIs rapportserie, nr. 1/1996, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Fossestøl, K. (1998), "Attføring - mellom offentlig utgiftsbegrensning og markedets krav", *Rehabiliteringsmagasinet BRIS*, nr. 2, 1998.
- Fossestøl, K. (red.) (1999), *Mellom individ og marked - Attføringsvirksomhet i velferdsstaten*, AFI Skriftserie 6/1999, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Fossestøl, K., og Ø. Spjelkavik (red.) (1993), *Forskning på attføring*, AFI Notat 2/1993, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Frick, B., og D. Sadowski (1996), "A German perspective on disability policy", i L. J. M. Aarts, R. V. Burkhauser og P. R. de Jong (eds.) (1996), *Curing the Dutch Disease. An International Perspective on Disability Policy Reform*, Avebury, Aldershot.
- Frölich, M., A. Heshmati og M. Lechner (2000), "Mikroökonometrische Evaluierung berufsbezogener Rehabilitation in Schweden", *Schweizerische Zeitschrift für Volkswirtschaft und Statistik*, 3/2000.
- Gerry, M. H. (1991), "Disability and Self-Sufficiency", i C. L. Weaver (eds.) (1991), *Disability and Work. Incentives, Rights, and Opportunities*, University Press of America, Inc.
- Grøgaard, J. B. (1998), *Ordinær skolegang for yrkeshemmede. Effektevaluering basert på sammenligning med hospiteringstiltaket*, Fafo Rapport 255, Forskningsstiftelsen Fafo, Oslo.
- Gunderson, M., A. Gildiner og A. King (1998), *International Research Project on Job Retention and Return to Work Strategies for Disabled Workers*, Study Report, Canada, Geneva: ILO.
- Gunvaldsen, U. A., T. Bjerkedal og I.-M. Melbye (1991), "Langvarige muskelsmerter", *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 9/1991, p. 1096-1099.
- Hagner, D. (2000), "Primary and secondary labor market: Implications for vocational rehabilitation", *Rehabilitation Counselling Bulletin*, vol. 44, no. 1, p. 22-29.
- Hansen, H.-T. (1996a), *Hvem er på attføring og hva blir gjort?*, SNF Rapport nr. 32/1996, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, Bergen.
- Hansen, H.-T. (1996b), *Sammenhengen mellom sykepenger, attføring og uførepensjon*, SNF Rapport nr. 74/1996, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, Bergen.
- Hansen, H.-T. (1998), *Trygd - en midlertidig bro, eller en vei ut av arbeidsmarkedet?*, SNF Rapport nr. 16/1998, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, Bergen.
- Hansen, H.-T. (red.) (1999), *Kunnskapsstatus for den nordiske trygdeforskningen på 1990-tallet*, SNF Rapport 12/1999, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, Bergen.
- Harris, M. N. (1996), "Modelling the Probability of Youth Unemployment in Australia", *The Economic Record*, vol. 72, no. 217, June 1996, p. 118-129.

- Heckman, J. J., og B. Singer (1984), "A method for minimizing the impact of distributional assumptions in econometric models for duration data", *Econometrica*, vol. 52, p. 271-320.
- Heckman, J. J., og B. Singer (1985), "Social science duration analysis", i J. J. Heckman og B. Singer (eds.), *Longitudinal analysis of labor market data*, chapter 2, Cambridge University Press.
- Heen, H., og A. Alstad (1991), *Bruk av 1/100G – et tilskot for å ha attføringsklienter i arbeidstrening*, Rapport 7/1991, AFIs rapportserie, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Helle, K. M. (2000), *Dataopplæring og yrkesmessig attføring*, AFI Notat 5/2001, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Helle, K. M. (2001), *Yrkesmessig attføring og personlig vekst - en brukeroppfølgning*, AFI Notat 2/2001, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Hennessey, J. C., og L. Scott Muller (1994), "Work Efforts of Disabled-Worker Beneficiaries: Preliminary Findings From the New Beneficiary Followup Survey", *Social Security Bulletin*, vol. 57, no. 3, p. 42-51.
- Hennessey, J. C., og L. Scott Muller (1995), "The Effect of Vocational Rehabilitation and Work Incentives on Helping the Disabled-Worker Beneficiary Back to Work", *Social Security Bulletin*, vol. 58, no. 1, p. 15-28.
- Hernes, T., K. Stiles og G. Bollingmo (red.) (1996), *Veien til en vanlig jobb. Nytt perspektiv på attføring. Arbeid med Bistand*, Ad Notam Gyldendal, Oslo, 1996.
- Homme, A. D. (1994), *Yrkesmessig attføring og sosialt arbeid - statlig profesjonsutvikling? En sammenlignende studie av attføringsledere og sosionomer i Norge*, SEFOS Notat 105, Oktober 1994, Senter for Samfunnsforskning, Bergen.
- Hoynes, H. W. (1996), "The Effectiveness of Financial Work Incentives in Social Security Disability Insurance and Supplemental Security Income", i J. L. Mashaw, V. Reno, R. Burkhauser og M. Berkowitz (eds.) (1996), *Disability, Work and Cash Benefits*, Kalamazoo, Michigan: W. E. Upjohn Institute for Employment Research.
- Hoynes, H. W., og R. Moffitt (1997), *Tax Rates and Work Incentives in the Social Security Disability Insurance Program: Current Law and Alternative Reforms*, Working Paper 6058, NBER Working Paper Series, National Bureau of Economic Research.
- Huunan-Seppälä, A. (1989), *Development of multidisciplinary rehabilitation programmes and their effectiveness*, International Social Security Association, XXIIIrd General Assembly, Vienna, 5-13 September 1989, Geneva, Report XXIII.
- Hvinden, B. (1992), *Disability, rehabilitation and social security in Norway and Britain*, INAS Notat 10/1992, Institutt for sosialforskning, Oslo.
- Hvinden, B. (1994), "En database om klientstrømmer. Noen erfaringer fra etableringsfasen", *Tidsskrift for samfunnsforskning*, årgang 35, nr. 1, p. 105-120.
- Hyde, M. (1996), "Fifty years of failure: employment services for disabled people in the UK", *Work, Employment and Society*, vol. 10, no. 4, December 1996, p. 683-700.

- ILO (1996), *Training and income-generating activities for disabled persons. Project findings and recommendations*, United Republic of Tanzania, International Labour Office, Geneva.
- ILO (1999), *Developing an effective placement service for people with disabilities: report of a technical consultation*, organised by the ILO East Asia Multidisciplinary Advisory Team in collaboration with the United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific and the Government of Singapore, Singapore, 1-4 March, 1999.
- Isaksen, S. W. (1995), - *Foregår det noe attføring her, da? Arbeidsmarkedsbedriftene under omstilling 1993-1995*, AFIs Rapportserie nr. 3/1995, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Isaksen, S. W. (2000), *På rett kurs. Saumfaring av arbeidsmarkedsbedriftene*, Rapport 4/2000, Arbeidsforskningsinstituttet AFI.
- Johansen, R. (1999), *Person og bedrift som det organiserende prinsipp for arbeid med sykefravær og bedriftsintern attføring - et feltforsøk i Agder*, AFI Notat 1/1999, Forprosjektrapport, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Johnson, W. G., og J. Ondrich (1990), "The Duration of Post-injury Absences from Work", *Review of Economics and Statistics*, vol. 72, no. 4, p. 578-586.
- Karlsson, A. (1998), *International Research Project on Job Retention and Return to Work Strategies for Disabled Workers*, Study Report, Sweden, Geneva: ILO.
- Kerz, J., M. Werner og E. Wesser (1995), *Vad vet vi om rehabilitering? Svensk rehabiliteringsforskning 1980-1993*, Bokbox Förlag.
- Kidd, M. P., P. J. Sloane og I. Ferko (2000), "Disability and the labour market: an analysis of British males", *Journal of Health Economics*, 19, p. 961-981.
- Kiefer, N. M. (1988), "Economic Duration Data and Hazard Functions", *Journal of Economic Literature*, vol. 26, p. 646-679.
- Kiefer, J., og J. Wolfowitz (1958), "Consistency of the Maximum Likelihood Estimator in the Presence of Infinitely Many Incidental Parameters", *Annals of Mathematical Statistics*, 27, p. 887-906.
- Kjerstad, E., og A. Aakvik (1997), *Effekter av spesifikke og generelle attføringstiltak - en analyse av ressursfordelingen i attføringssektoren*, SNF Rapport nr. 56/1997, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, Bergen.
- Kjerstad, E., A. Aakvik og S.-Å. Dahl (1997), *Effekter av tiltakskjeder - en analyse av ressursfordelingen i attføringssektoren*, SNF Rapport nr. 18/1997, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, Bergen.
- Kjønstad, A. (1991), *Attføring av attføringen*, Universitetsforlaget.
- Klosse, S. (1994), "Long-term Unemployment: A Lost Generation?", *International journal of comparative labour law and industrial relations*, vol. 10, no. 3, p. 222-246.
- Kochhar, S., og C. G. Scott (1997), "Living Arrangements of SSI Recipients", *Social Security Bulletin*, vol. 60, no. 1, p. 18-28.
- Kornfeld, R., og K. Rupp (2000), "The Net Effects of the Project Network Return-to-Work Case Management Experiment on Participant Earnings, Benefit Receipt, and Other Outcomes", *Social Security Bulletin*, vol. 63, no. 1, p. 12-33.

- König, A., og R. L. Schalock (1991), "Supported employment: Equal opportunities for severely disabled men and women", *International Labour Review*, vol. 130, no. 1, p. 21-37.
- Krause, N., J. W. Frank, L. K. Dasinger, T. J. Sullivan og S. J. Sinclair (2001), "Determinants of Duration of Disability and Return-to-Work After Work-Related Injury and Illness: Challenges for Future Research", *American Journal of Industrial Medicine*, 40(4), October 2001, p. 464-484.
- Lee, B., og R. Thompson (1998), "Reducing the Consequences of Disability: Policies to Reduce Discrimination against Disabled Workers", i T. Thomason, J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (eds.) (1998a), *New Approaches to Disability in the Workplace*, Industrial Relations Research Association Series, Ithaca: Cornell University Press.
- Leiter, V., M. L. Wood og S. H. Bell (1997), "Case Management at Work for SSA Disability Beneficiaries: Process Results of the Project Network Return-to-Work Demonstration", *Social Security Bulletin*, vol. 60, no. 1, p. 29-48.
- Levine, D. I. (1997), *Reinventing Disability Policy*, Working Paper No. 65, June 11, Institute of Industrial Relations, University of California, Berkeley.
- Lindsay, B. G. (1983), "The Geometry of Mixture Likelihoods: A General Theory", *The Annals of Statistics*, vol. 11, p. 86-94.
- Lingqvist, R. (1992a), "Arbete, sjukdom og rehabilitering", i S. Marklund (red.) (1992a), *Rehabilitering i ett samhällsperspektiv*, kapittel 1, Studentlitteratur.
- Lingqvist, R. (1992b), "Rehabiliteringens aktörer", i S. Marklund (red.) (1992a), *Rehabilitering i ett samhällsperspektiv*, kapittel 7, Studentlitteratur.
- Lonsdale, S., og M. Aylward (1996), "A United Kingdom perspective on disability policy", i L. J. M. Aarts, R. V. Burkhauser og P. R. de Jong (eds.) (1996), *Curing the Dutch Disease. An International Perspective on Disability Policy Reform*, Avebury, Aldershot.
- Mannila, S. (1995), "Factors influencing the disabled's employment in the competitive labour market", *International Journal of Rehabilitation Research*, 18, p. 19-25.
- Marklund, S. (red.) (1992a), *Rehabilitering i ett samhällsperspektiv*, Studentlitteratur.
- Marklund, S. (1992b), "Utträdet från arbetsmarknaden - utvecklingen av sjukfrånvaro, förtidspension och arbetslöshet i Sverige", i S. Marklund (red.) (1992a), *Rehabilitering i ett samhällsperspektiv*, kapittel 3, Studentlitteratur.
- Marklund, S. (1992c), "Vilke långtidssjuka blir rehabiliterade?", i S. Marklund (red.) (1992a), *Rehabilitering i ett samhällsperspektiv*, kapittel 5, Studentlitteratur.
- Marklund, S. (red.) (1997), *Risk-frisk-faktorer - sjukskrivning och rehabilitering i Sverige*, RFV Redovisar 1997:6, Riksförsäkringsverket.
- Mashaw, J. L. (1991), "In Search of the Disabled under the Americans with Disabilities Act", i C. L. Weaver (eds.) (1991), *Disability and Work. Incentives, Rights, and Opportunities*, University Press of America, Inc.

- Mashaw, J., og V. Reno (1998), "Social Security Disability Insurance: A Policy Review", i T. Thomason, J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (eds.) (1998a), *New Approaches to Disability in the Workplace*, Industrial Relations Research Association Series, Ithaca: Cornell University Press.
- McCoy, J. L., H. M. Iams og T. Armstrong (1994), "The Hazard of Mortality Among Aging Retired- and Disabled-Worker Men: A Comparative Sociodemographic and Health Status Analysis", *Social Security Bulletin*, vol. 57, no. 3, p. 76-87.
- Melkersson, M. (1999a), *Policy programmes only for a few? Participation in labour market programmes among Swedish disabled workers*, Working Paper 1999: 1, IFAU, Uppsala, Sweden.
- Melkersson, M. (1999b), *Unemployment Duration and Heterogenous Search Behavior among Swedish Disabled Workers*, Working Paper 1999: 5, IFAU, Uppsala, Sweden.
- Midré, G. (1990), *Bot, bedring eller brød? Om bedømming og behandling av sosial nød fra reformasjonen til folketrygden*, Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning NAVF, Universitetsforlaget.
- Moum, K., og I. S. Wold (2001), "Har Norge råd til folketrygden?", *Økonomiske analyser*, 3/2001, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Murray, B., og R. Heron (1999), *Placement of job-seekers with disabilities: elements of an effective service*, ILO East Asia Multidisciplinary Advisory Team, ILO Regional Office for Asia and the Pacific, Bangkok.
- Nelson Jr., W. J. (1994), "Disability Trends in the United States: A National and Regional Perspective", *Social Security Bulletin*, vol. 57, no. 3, p. 27-41.
- Noreik, K., og B. Grünfeld (1995), "Attføringsstatus ved et trygdekontor", *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 14/1995, p. 1718-1720.
- O'Leary, P., og D. Dean (1998), *International Research Project on Job Retention and Return to Work Strategies for Disabled Workers*, Study Report, USA, Geneva: ILO.
- Parsons, D. O. (1991), "Measuring and Deciding Disability", i C. L. Weaver (eds.) (1991), *Disability and Work. Incentives, Rights, and Opportunities*, University Press of America, Inc.
- Pedersen, T. (2001a), "Hvem er de yrkeshemmede og hvordan tilpasser de seg på arbeidsmarkedet", *Økonomiske analyser*, 6/2001, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Pedersen, T. (2001b), *Tilpasning på arbeidsmarkedet for personer som går ut av status som yrkeshemmet i SOFA-søker-registeret - 1999 og 2000*, Rapporter 2001/33, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Pernice, R., og N. Lunt (1998), *International Research Project on Job Retention and Return to Work Strategies for Disabled Workers*, Study Report, New Zealand, Geneva: ILO.
- Phelps, E. S. (1972), "The Statistical Theory of Racism and Sexism", *American Economic Review*, vol. 62, no. 4, p. 659-661.

- Podgursky, M., og P. Swaim (1992), "To search or not to search: Female Labor Supply following Displacement", *Eastern Economic Journal*, vol. 28, no. 1, p. 111-124.
- Prero, A. (1996), "Quantitative Outcomes of the Transitional Employment Training Demonstration: Summary of Net Impacts", i J. L. Mashaw, V. Reno, R. Burkhauser og M. Berkowitz (eds.) (1996), *Disability, Work and Cash Benefits*, Kalamazoo, Michigan: W. E. Upjohn Institute for Employment Research.
- Pudney, S., og J. Thomas (1995), "Specification tests for the competing risks duration model - an application to unemployment duration and sectoral movement", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, vol. 57, no. 3, August 1995, p. 323-347.
- Raskin, C. (1995), *Canada's employment programme and policies for persons with disabilities. A study of cost-effectiveness: Qualitative and quantitative considerations*, Labour Market Papers 6, Employment Department, International Labour Office, Geneva.
- Riksförsäkringsverket (1995), *Arbetslöshetens betydelse för friskskrivning och förtidspensionering*, RFV Redovisar 1995:10.
- Risa, A. E. (1995), *Economic evaluation of vocational rehabilitation programs*, Working papers in economics, no. 04/1995, Department of Economics, University of Bergen, Norway.
- Rolfe, H., A. Bryson og H. Metcalf (1996), *The effectiveness of TECs in achieving jobs and qualifications for disadvantaged groups*, Research Studies RS4. Department for Education and Employment, London: HMSO.
- Roman, P. M., og T. C. Blum (1998), "The Prevention of Behavioral Disabilities from Nonwork Sources: Employee Assistance Programs and Related Strategies", i T. Thomason, J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (eds.) (1998a), *New Approaches to Disability in the Workplace*, Industrial Relations Research Association Series, Ithaca: Cornell University Press.
- Rupp, K., og C. G. Scott (1998), "Determinants of Duration on the Disability Rolls and Program Trends", i K. Rupp og D. C. Stapleton (eds.) (1998), *Growth in Disability Benefits. Explanations and Policy Implications*, Kalamazoo, Michigan: W. E. Upjohn Institute for Employment Research.
- Rupp, K., og D. C. Stapleton (eds.) (1998), *Growth in Disability Benefits. Explanations and Policy Implications*, Kalamazoo, Michigan: W. E. Upjohn Institute for Employment Research.
- Røed, K., P. Jensen og A. Thoursie (2001), *Unemployment Duration, Incentives and Institutions - A Micro-Econometric Analysis Based on Scandinavian Data*, unpublished paper, The Ragnar Frisch Centre for Economic Research, Oslo, Norway.
- Røed, K., og T. Zhang (2002), *The Duration and Outcome of Unemployment Spells - The Role of Economic Incentives*, unpublished paper, The Ragnar Frisch Centre for Economic Research, Oslo, Norway.
- Salkever, D. S., og M. E. Domino (1997), *Within Group "Structural" Tests of Labor-Market Discrimination: A Study of Persons with Serious Disabilities*, Work-

- ing Paper 5931, NBER Working Paper Series, National Bureau of Economic Research.
- Samorodov, A. (1996), *Indicators of cost-effectiveness of policy options for workers with disabilities*, Labour Market Papers 11, Employment Department, International Labour Office, Geneva.
- Saving, J. L. (2000), "The Effects of Welfare Reform and Technological Change on Unemployment", *Federal Reserve Bank of Dallas Economic and Financial Review*, 2nd Quarter 2000, p. 26-34.
- Schechter, E. S. (1997), "Work While Receiving Disability Insurance Benefits: Additional Findings From the New Beneficiary Followup Survey", *Social Security Bulletin*, vol. 60, no. 1, p. 3-17.
- Schmidt, P., og A. D. Witte (1984), *An economic analysis of crime and justice: Theory, methods, and applications*, Academic Press, Orlando, FL.
- Schmidt, P., og A. D. Witte (1989), "Predicting criminal recidivism using 'split population' survival time models", *Journal of Econometrics*, vol. 40, p. 141-159.
- Schurman, S. J., D. Weil, P. Landsbergis og B. Israel (1998), "The Role of Unions and Collective Bargaining in Preventing Work-related Disability", i T. Thomason, J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (eds.) (1998a), *New Approaches to Disability in the Workplace*, Industrial Relations Research Association Series, Ithaca: Cornell University Press.
- Scotch, R. K. (2000), "Models of Disability and the Americans with Disabilities Act", *Berkeley Journal of Employment and Labor Law*, vol. 21, p. 213-222.
- Skarpaas, I., og R. Johansen (1998), *Et samarbeid rundt bedriftsintern attføring (BIA) - og Arbeidstilsynets rolle i samarbeidet*, AFI Notat 4/1998, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Skogman, P. (1998a), *Occupational Attainment and Earnings for Disabled Workers*, Working paper 3, Swedich Institute for Social Research, Stockholm University, Sweden.
- Skogman, P. (1998b), *The Role of Case Workers in Selecting Candidates for a Vocational Rehabilitation Project*, Working paper 2, Swedich Institute for Social Research, Stockholm University, Sweden.
- Skogman Thoursie, P. (1999a), "Occupational Attainment and Earnings - the Case of the Disabled", i P. Skogman Thoursie (1999), *Disability and Work in Sweden*, Swedish Institute for Social Research, Doctoral Dissertation 1999, Department of Economics, Stockholm University, Stockholm, Sweden.
- Skogman Thoursie, P. (1999b), "The Role of Caseworkers in Selecting Candidates for a Vocational Rehabilitation Project", i P. Skogman Thoursie (1999), *Disability and Work in Sweden*, Swedish Institute for Social Research, Doctoral Dissertation 1999, Department of Economics, Stockholm University, Stockholm, Sweden.
- Spieler, E. A., og J. F. Burten Jr. (1998), "Compensation for Disabled Workers: Workers' Compensation", i T. Thomason, J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (eds.)

- (1998a), *New Approaches to Disability in the Workplace*, Industrial Relations Research Association Series, Ithaca: Cornell University Press.
- Spjelkavik, Ø. (1994), *Østfoldmodellen. Evaluering av et prosjekt i bedriftsintern attføring*, AFI Notat 2/1994, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Spjelkavik, Ø. (2001), *Klubbhus etter Fountain House-modellen - en metode for rehabilitering av personer med psykiske lidelser*, AFI Notat 1/2001, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Spjelkavik, Ø., og L. Eldring (1991), *Ulike tilnæringsmåter til bedriftsintern attføring*, AFI Rapport 5/1991, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Stapleton, D., K. Coleman, K. Dietrich og G. Livermore (1998), "Empirical Analysis of DI and SSI Application and Award Growth", i K. Rupp og D. C. Stapleton (eds.) (1998), *Growth in Disability Benefits. Explanations and Policy Implications*, Kalamazoo, Michigan: W. E. Upjohn Institute for Employment Research.
- St. meld. (1992), *Attføring og arbeid for yrkeshemmede. Sykepengar og uførepensjon (Attføringsmeldingen)*, Stortingsmelding nr. 39 (1991-92), Arbeids- og administrasjonsdepartementet.
- Swaim, P., og M. Podgursky (1994), "Female Labor Supply following Displacement: A Split-Population Model of Labor Force Participation and Job Search", *Journal of Labor Economics*, vol. 12, no. 4, p. 640-656.
- Terrell, K., og V. Sorm (1999), "Labor Market Policies and Unemployment in the Czech Republic", *Journal of Comparative Economics*, 27, p. 33-60.
- Thomason, T., J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (eds.) (1998a), *New Approaches to Disability in the Workplace*, Industrial Relations Research Association Series, Ithaca: Cornell University Press.
- Thomason, T., J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (1998b), "Disability and the Workplace", i T. Thomason, J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (eds.) (1998a), *New Approaches to Disability in the Workplace*, Industrial Relations Research Association Series, Ithaca: Cornell University Press.
- Thomason, T., D. Hyatt og K. Roberts (1998c), "Disputes and Dispute Resolution", i T. Thomason, J. F. Burton Jr. og D. E. Hyatt (eds.) (1998a), *New Approaches to Disability in the Workplace*, Industrial Relations Research Association Series, Ithaca: Cornell University Press.
- Trygdeetaten (1996), *Fra attføring til uførepensjon - hva påvirker utfallet?*, Rapport 03/1996, Utredningsavdelingen, Rikstrygdeverket, Oslo.
- Trygdeetaten (1998), *Hva skjer med dem som ikke lenger mottar rehabiliteringspengar: virkninger av begrensningen på 52 uker*, Rapport 07/1998, Utredningsavdelingen, Rikstrygdeverket, Oslo.
- Van Oorschot, W., og B. Hvinden (eds.) (2001), *Disability Policies in European Countries*, Kluwer Law International, The Netherlands.
- Visher, M. (1993), *Bedriftsintern attføring. En undersøkelse av attføringsaktivitet i bedrifter*, Fafo-notat, Forskningsstiftelsen Fafo, Oslo.
- Wadensjö, E. (1994), *Trends in Labour Market Policies for Youths with Disabilities*, Reprint Series No. 469, Swedish Institute for Social Research, Stockholm Uni-

- versity, Stockholm, Sweden. Reprinted from OECD Documents, *Disabled Youth and Employment*, OECD Paris (1994), p. 35-48.
- Wadensjö, E., og E. E. Palmer (1996), "Curing the Dutch disease from a Swedish perspective", i L. J. M. Aarts, R. V. Burkhauser og P. R. de Jong (eds.) (1996), *Curing the Dutch Disease. An International Perspective on Disability Policy Reform*, Avebury, Aldershot.
- Wold Eide, C. L. (2000), *Forholdene på arbeidsmarkedet, økonomiske incentiver og risikoen for å bli yrkeshemmet*, Arbeidsnotat 2/2000, Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning, Oslo.
- Yelin, E. H. (1992), *Disability and the displaced worker*, New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press.
- Yelin, E., og M. Cisternas (1996), "The Contemporary Labor Market and the Employment Prospects of Persons with Disabilities", i J. L. Mashaw, V. Reno, R. Burkhauser og M. Berkowitz (eds.) (1996), *Disability, Work and Cash Benefits*, Kalamazoo, Michigan: W. E. Upjohn Institute for Employment Research.
- Yelowitz, A. S. (1998), "The Impact of Health Care Costs and Medicaid on SSI Participation", i K. Rupp og D. C. Stapleton (eds.) (1998), *Growth in Disability Benefits. Explanations and Policy Implications*, Kalamazoo, Michigan: W. E. Upjohn Institute for Employment Research.
- Yas, M. A. (1996), "Patterns of Return to Work in a Cohort of Disabled-Worker Beneficiaries", i J. L. Mashaw, V. Reno, R. Burkhauser og M. Berkowitz (eds.) (1996), *Disability, Work and Cash Benefits*, Kalamazoo, Michigan: W. E. Upjohn Institute for Employment Research.
- Zeranski, R. (1989), *The social and vocational rehabilitation of the disabled, in the light of the employment situation*, International Social Security Association, XXIIIrd General Assembly, Vienna, 5-13 September 1989, Geneva, Report XXII.

Institutt for samfunnsforskning

Rapport 2002:10

<i>Forfatter/Author</i> Pål Børing
<i>Tittel/Title</i> Norsk og internasjonal forskning om yrkesrettet attføring
<i>Sammendrag</i> Hvilke problemstillinger står sentralt i norsk og internasjonal forskning om yrkesrettet attføring? Hvilke teorier og metoder og hva slags data hviler denne forskningen på? Hvilke resultater har forskningen frembragt? Gjennom en sammenfatning av forskningslitteraturen på 1990-tallet og frem til i dag prøver vi å besvare disse tre spørsmålene. Litteraturoversikten er begrenset til samfunnsvitenskapelig forskning, og dekker først og fremst analyser av rekruttering til attføring og attføringsforløp med særlig vekt på forløpsstudier. Formålet er å gi en oversikt over aktuell forskning, ikke å gi en kvalitetsvurdering av de mange enkeltstudiene. Studien inngår i et prosjekt finansiert av Norges forskningsråd over Arbeidslivsforskningsprogrammet.
<i>Emneord</i> Yrkesrettet attføring, rekruttering til attføring, attføringsforløp
<i>Summary</i> The study tries to answer the following three questions: What kind of subjects are included in the Norwegian and international research literature on vocational rehabilitation? What kind of theories, methods and data is this field of research rested on? What are the results produced by this field of research? We summarise the research literature of vocational rehabilitation in the period from 1990 to the present date. The summary is limited to social science, and we focus especially on analyses of recruitment to rehabilitation and rehabilitation spells with emphasis on duration analyses. The purpose of the report is to summarise studies of actual research, rather than to assess the quality of the studies. The study is funded by the Norwegian Research Council, through a special research programme on Working Life.
<i>Index terms</i> Vocational rehabilitation, recruitment to rehabilitation, rehabilitation spells